

PG
4064
.J8.S3

J. Schulz & Jungmann.

JOSEF JUNGSMANN.

Sepsal

Ferdinand Schulz.

Matice lidu ročníku VII. číslo 3.

(Běžné číslo 39.)

V PRAZE.

Nákladem spolku pro vydávání laciných knih českých.

1873.

PG 4064
J8 S3

Tiskem dra. Edv. Grégra v Praze 1873.

S myslí posvátným nadšením prvním —
 tou slavíme letos stý výročí óel ~~1848~~
 muže, jehožto celý život stal se jasným zá-
 základních žalových sloupit. ~~1848~~
 dovu vzkříšení českého. Po třech letech
 kde jazyk český rozvíjí se ~~1848~~
 hlaholy své u velebných ~~1848~~
 na veškeré prostore vlasti ~~1848~~
 od královské Prahy až po ~~1848~~
 stičkou osadu, jež skýrá se v ~~1848~~
 údolí lesním, letos ze srdce ~~1848~~
 se vděčné žehnání ~~1848~~
 mann. Národ sedí ~~1848~~
 tem svým činně a ~~1848~~
 společnosti evropské, ~~1848~~
 jednoho z největších ~~1848~~
 od něho život, od ~~1848~~

PG 4064
J8 S3

Tiskem dra. Edv. Grégra v Praze 1873.

S myslí posvátným nadšením proniknutou slavíme letos stý výroční den narození muže, jehožto celý život stal se jedním ze základních žulových sloupův, nesoucích budovu vzkříšení českého. Po všech krajích, kde jazyk český rozvlňuje mocné a lahodné hlaholy své u velebný chorál rodiny lidské; na veškeré prostoře vlastí českoslovanských, od královské Prahy až po tichouňkou prostičkou osadu, jež skrývá se v osamělém údolí lesním, letos ze srdcí radostných ozývá se vděčné žehnání drahému jménu: *Jungmann*. Národ sedmi milionův, novým životem svým činně a platně zasáhající v dějiny společnosti evropské, slaví letos památku jednoho z největších synův svých, jenž vzav od něho život, od mladictví až po hrob

kmeta věnoval všechny tělesné i duševní síly své zachování, zvelebení a pojištění života jeho. Z té národní dospělosti a moci české, o jejímžto vyvrácení a zničení odvěcí nepřátelé naši v snaženství horečně napjatém opět už po třináct let marně pracují, značná část jest dílem Jungmannovým.

Považujeme za nejjasnější důkaz vysoké duševní zralosti v národě našem, že už můžeme za všeobecného a horlivého účastenství jeho vzdávati poctu památce Jungmannově. Život učence a myslitele, před veřejností pečlivě se tající, nevábí k sobě pozornosti obecné ani v době svého trvání, byť v sobě byl sebe pracnější, vznešenější ba i tragičtější; zaniknuv pak bývá předmětem úvahy jedině několika duchův, kteří kráčejí podobnou drahou. S hrdostí zajisté tím více oprávněnou můžeme vystoupiti v lidstvu současném, když národ náš letos koná oslavu muže, který v tichosti žil nejvyšším ideálům své doby, a když zná pravou cenu, když umí do-

konale postihnouti velikost svého oslavence. Národ český už dospěl na ten stupeň duševních snah, že slavnost *Jungmannova* jest v něm slavností bpravdu *národní*.

Stále se snažíc, aby vznešenému úkolu svému v čtenářstvu českém dostála, Maticе lidu ovšem s největší radostí vítá vhodnou příležitost, aby svým způsobem přispěla k oslavení hrdinného obhájce, neunavného rozmnožitele a důmyslného zvelebovatele jazyka českého, k oslavení vysoce šlechtného, osvíceného člověka, muže, jenž po všechem život svůj byl nejrozhodnějším obrancem svobodného myšlení, bojovníkem opravdového a stálého pokroku ve všech stránkách duševní činnosti. Světlo, jehož jsme za nejnovější doby o Jungmannovi nabyli, rozšířilo starý obraz „tichého genia“ směry velmi důležitými, takže nyní velebná postava našeho národního velikána ve vší skvělosti před námi stojí a kol kolem zlatou záři svou k nám vysílá.

Pokusíme se, abychom se čtenáři svými v srozumitelné stručnosti sobě pověděli, *jaký Čech a jaký člověk* byl Jungmann. Z toho pak bude patrnó, zač mu povinni jsme vděčností, a čím můžeme honositi se při něm ve společnosti lidstva osvíceného, pravdy a šlechtnosti milovného.

I.

Jak bylo v Čechách, když narodil se Jungmann.

Matrice lidu r. 1869 vydala knihu, jménem: „Bohuslava Balbína rozprava na obranu jazyka slovanského, zvláště pak českého.“ Máme pevně za to, že čtenáři naši přečetli ji s účastenstvím velmi čilým a že vyvážili z ní pro sebe užitek nemalý. Klademe zde celý obsah její při nich za dokonale známý. Bylať sepsána v poslední třetině století sedmnáctého srdcem přetrpce ubolévajícím nad trýzní a zkázou svého národa, a podává nám věrný obraz jedné stránky těch strašných útrap, jimiž hned na zejtrí po bitvě bělohorské počato pokoušeti se o vyhubení a zničení národnosti české. Ovšem že posud přece nemáme ještě ani dokonalého ponětí těch přehrozných muk, jimiž národní kmen náš ve vlasti své byl svírán a škrcen, aby učinil místo kmeni německému. Století sedmnácté v dějinách českých jest nám posud zavřeným temným sklepením, o kterémž toliko víme, že národ náš s nejsurovější ukrutností v něm byl katován na smrt; ale jasný a úplný obraz všech mrzkých a bohopustých ohavností, kteréž na něm tenkráté páčány byly, teprv čeká na mistra svého. Tím časem můžeme o osudech svého národa v onom století domýšleti se věci nejstrašnějších, všechny jsou pravdivy,

ale plné pravdy ještě jsme nepostihli. Až na světlo vynešeno bude všechno, svět se zhrozí, co jsme vytrpěli, a my sami poznáme celou velikost dějinného zázraku, jenž jmenuje se: vzkříšení české . . .

V století osmnáctém považováno katovo dílo v Čechách už za vykonané, a zařizováno se ve vlasti naší tak, jakoby národa českého v ní už naprosto nebylo. Od roku 1620 do 1700 jazyk německý v království českém velice se rozmohl ukrutným násilím vítězných cizákův a mrzkým odrodilstvím některých tříd domácího pozůstalého obyvatelstva. Šlechta, přední kněžstvo, bohatší měšťanstvo, umělci a mistři řemeslničtí v Čechách byli na počátku století osmnáctého téměř naskrze Němci. Kraje, kteréž s Německem sousedí, měly té doby obyvatelstvo zpoly německé. Měšťan plzeňský, Antonín Frosin, roku 1700 konal putování po Čechách a poznamenal, kde se mluví po německu a kde ještě Čechové žijí. Praví: „Tři díly Pracheňska jsou obydleny samými Čechy, díl čtvrtý, od Budějovic za Kaplici až na hranice jest promíchán Němci. Pracheňsko jest z tří dílů české, část čtvrtá v horách kolem Volar a Krumlova jest německá. Plzeňsko zpoly české, zpoly německé: Čechové bydlí u Klatov, Nepomuku a Rokycan, Němci usazeni jsou u Plané, Teplé a Tejnice. Hradecko jest české; v některých městech, jako v Trutnově a Broumově jakož i v Krkonoších jsou Němci. Boleslavsko tři části české jsou, čtvrtá kolem Lípy německá. Čáslavsko úplně české. Litoměřicka polovice k Ústí německá; druhá kolem Mělníka česká. V Zatecku všecko německé, mimo asi čtyři osady u Loun a u Kadaně. Chrudimsko naskrze české mimo několik vesnic, do kterýchž páni uvedli německé poddané. V Lo-

ketsku jsou samí Němci, toliko asi v dvou osadách mluví se německy a česky. Kouřimsko celé české: těch několik Němcův, kteří sem nedávno uvedeni byli z říše, nečiní žádného rozdílu. Berounsko a Rakovnicko úplně české. Ve Vltavsku též jedině Čechové mimo několik havířův v dolech.“

Tento ovšem jen velmi zhruba a kuse nastiňný poměr obyvatelstva českého k německému ve vlasti naší počátkem století osmnáctého zajisté už byl znamením velikého poškození národnosti české, hledíme-li jen k prostranství, kteréhož v tomto království zaujímal a k důrazu, s nímž vystupovala před válkou třicetiletou, neku-li když měříme rozšíření a sílu její v této zemi za doby husitské; však ještě nebyl pro ni tak neprospešen, jak se stal prodlením století osmnáctého. Doba husitská vymetla němectví, pěstované posledními Přemyslovci a Lucemburky, z měst českých nadobro, tak že už po smrti Žižkově nenasnadno by bylo bývalo nalézti v království českém jediného obyvatele Němce; když pak působením německé panovnické rodiny Habsburkův a vlivem stykův, v něž pustili se předkové naši s lutherským Německem za příčinou některých společných otázek církevních a náboženských, v století šestnáctém jazyk německý v Čechách opět počal domácněti a šířiti se: roku 1615 stalo se věčně památné uzavření valného sněmu českého v Praze na obranu národnosti české, kteréž svědčí, jakou rozhodnou, vítěznou, soukromou i státní moc jazyk český té doby ve vlasti i měl i provozoval, jak pečlivě a důrazně přihlíželi otcové naši k obhájení své národnosti v samém počátku nebezpečí, proti ní vystupujícího. Uzavření českého sněmu z r. 1615 jest pro poznání národních poměrův českých před válkou třicetiletou, pro porovnání

jich se žalostným stavem jazyka českého v době pobělohorské, pro rozhled v dějinách českých vůbec, jakož i pro dotýčné úvahy o životní síle naší národnosti v časech nynějších vysoce důležité, že máme za vhodné, položití je zde svým milým krajanům v úplném znění pro potěchu a pro poučení. Vyplyneť z něho i pro poznání doby Jungmannovy se strany jaksi protějšší mocné světlo, v němž veškeré životní úsilí velikého syna udlického tím více se zaskvěje. Už tedy čtème

„Uzavření českého sněmu r. 1615.

Jakož jsou sobě stavové ku paměti přivedli, kterak vzácní předkové jejich, snaživše se jazyk a národ svůj český vzdělati, rozmnožiti a zachovati, a soudíce to, že se zahynutím jazyka českého i národ český i jméno Čechův by zahynouti musilo, bezpochybně příkladem národův těch, kteříž chtějí sobě spůsobiti u národův jiných slavné jméno, netoliko sami v zemích svých jazyk svůj přirozený sobě zostřovati hleděli, ale i od sousedův svých, s nimiž v přátelství a nějaké smlouvy vcházeli, toho při nich mezi jiným obzvláště, aby jazyku jejich se učili a v zemích svých užívali, žádali: — to za právo nařídili, aby před soudy v tomto království jinak mluveno a pře vedeny nebyly než jazykem českým. Což jak při předcích našich, kteříž jsou tak na vlast svou, jakožto praví její synové, laskavi a vzdělání národu i jazyka svého žádostivi byli, vysoce chvály hodné a potřebné jest: tak že naproti tomu při mnohých nynějších obyvatelích království tohoto, potomcích jejich, nemůže se než tupiti, že šlepeství předkův svých nenásledujícíe, více se na uvedení

do vlasti své milé všelijakých cizích jazykův a národův vydávají. Čemuž kdyby jednou časně v cestu vkročeno nebylo, že nemohlo by naposledy to než s velikou záhubou i utištěním národu našeho českého býti. Jakož pak na oko se spatřuje, že vždy více a více do země cizozemcův přibývá, kteříž se v ní osazují, své živnosti a obchody vedou, velikých statkův docházejí, na úřady rozličně, obzvláště v městech, v městečkách do rady, mnozí neumějíce tří slov českých, stranám česky své věci přednášejícím nerozumějíce, a práva království tohoto povědomi nejsouce, dosazováni bývají; ano i v mnohých místech tohoto království před soudy a v místech radních jazyky cizími, což patrně čelí proti Zřízení Zemskému B. 32. i také proti výš připomenutému předkův našich nařízení, se mluví a pře vedou. Ano i na nejedněch kollaturách stavův, ku kterýmž však lidé poddaní osadní větším dílem mimo jazyk český jiného žádného neumějící náležejí, kněží cizozemci jazyka českého neužívající se dosazují a chovají. Ježto tomu na odpor že neslyší se, aby Čechové ze země jinam se táhnouti, osazovati, kdekoli u cizích národův podobného pohodlí užiti, a kde v které cizí zemi jazykem českým buď při právích mluveno, aneb v kostelích slovo boží kázáno býti mělo. Odkudž zřejmé jest, že Čechův ubývati a cizozemcův do království českého zhusta přibývati musí. A protož na tom císař (Matiáš) se stavy jednomyslně se sneal:

1. Aby všickni ti, kteříž z cizích zemí posavad do království českého buď za obyvatele do země aneb do měst za měšťany přijati jsou, děti své i hned z mladosti jazyku českému povinni byli dáti učiti, tak aby jsouce v Čechách rodilí a zrostlí toho, že Čechové jsou, poněvadž jeden ná-

rod od druhého ničím tak jako jazykem rozeznán býti nemůže, skutkem dokazovali.

2. A aby děti cizozemcův také v nově posavad do země přijatých větší příčinu k učení se jazyku českému měli, protož aby dědicové obojího pohlaví, vyšších i nižších stavův, kteříž by jazykem českým dobře mluviti uměli, po smrti rodičův svých napřed před jinými v statcích pozemských dvojnásobně dědili, a tak jim raději statkové pozemství zůstávali; jiní pak, kteří by česky neuměli, aby na penězích neb jináč díly své přijíti a na tom přestatí povinni byli.

3. Na potomní však a budoucí časy, od zavření tohoto generalního sněmu aby žádný cizozemec, kterýž by jazyku českého neuměl a potřeby své v něm srozumitelně přednesti nemohl, do země za obyvatele, ani do měst za měšťenína žádným způsobem přijímán nebyl; *nýbrž aby každý ten, kdož by toho, aby do království přijat byl, žádati chtěl, nejprvé se jazyku českému naučiti povinen byl*: a když by se naučil, tu teprv aby mu se toho dostati mohlo a prvé nic: však s tou při tom znamenitou výminkou, aby žádný takový v nově do země přijatý cizozemec ani děti jeho do třetího kolena na žádné úřady zemské neb městské i jiné, ani také do žádných soudův dosazování nebyli; a to jak proto, že není možno cizozemcům tak rychle všech zvyklostí a obyčejův zemí svých, v nichž zrozeni jsou, odvyknouti, aby snad jsouce v nějakých povinnostech potřebování něco takového do země a dobrých pořádkův našich nevtrušovali a právům království tohoto, podlé nichž samých obyvatelé české země souzeni býti mají, tak na spěch rozuměti a se naučiti; tak ovšem i proto aby starožitní Čechové, jakožto praví, vlastní a přirození vlastní naší sy-

nové, před týmiž v nově do země přijatými cizozemci jako nějakými pastorky jejími, větší podpory a odměny za věrné a platné služby králi i království činěné užiti mohli. Ano i jiní vidouce při dětech odměnu zasloužilosti otcovské a nadějíce se téhož i při synech svých tudy jako ponuknutí byli, tím ochotněji v potřebách obecných se potřebovati dáli, a nižádné péče a snažnosti ke vzdělání obecného dobrého sobě nelenovali.

4. Nicméně jak při sněmích, též při soudech vyšších na hradě pražském, tak i ve všech městech a městečkách JM. Císaře a JM. Králové, též panských, rytířských, městských a duchovních, při právích nemá jinak mlveno, pře vedeny, slyšány, příčiny přijímány a souzeny býti, než to vše jazykem českým.

5. Tolikéž v těch farách, kostelích neb školách, ve kterýchž jest před lety desíti slovo boží jazykem českým kázáno bývalo a dítky témuž jazyku českému se vyučovaly, aby to nyní ještě i budoucně v tom předešlém dobrém způsobu zůstávalo, a jiní cizího jazyku správcové školní, kněží a kazatelové, kteříž by česky neuměli a nekázali, tam uvozováni a dosazováni nebyli; v nově však vystavené kostely a školy v to nepotahujíc. A jestli žeby kde od těch nahoře jmenovaných desíti let, tak v nově na takové fary neb školy Němci dosazeni byli a cizím jazykem kázali; tehdy aby všickni do nejprv příštího sv. Jiří odtad vybyti a na místo takových kněží, kde pod jednou, tu od arcibiskupa, a kde pod obojí, tu od administratora, i také správcové školní Čechové dosazeni byli. Pakli by se toho od kterýchkoli kollatorův do toho času nestalo, tedy aby jedenkaždý z nich pokuty 1500 set kop grošův českých propadl na tento způsob: jeden díl tomu, kterýž by

to vyhledal, druhý k zemi a třetí do špitála. A ten, jenž by to vyhledal, vznášeti má tu věc do soudu komorního; a týž soud komorní žádných hojemství straně pohnané dávati nemá, nýbrž hned strany vyslyšeti a spravedlivou výpovědi podělití, škod pak mezi nima vyzdvihovati nemá.

6. A jakož jistá zpráva se činí, žeby některé osoby ze stavův i také lidu obecného mezi sebou se zavázaly, aby při shledání jich společném žádný jazykem českým nemluvivaly, což na veliké zlehčení jazyka českého se vztahuje: protož jsou se stavové s císařem o to snesli tak: Kdož by koli ten byl, a jsa obyvatel království českého jazykem českým, uměje jej, mluviti nechtěl a jiné též od mluvení českého odvozoval, *aby v zemi trpín nebyl, nýbrž v puilletě pořád zběhlém ven ze země se vystěhovati povinen byl. A pokudž by toho neučinil, aby jako rušitel obecného dobrého dále žádných práv a svobod království českého užívati nemohl.*

7. A naposledy poněvadž se ještě to vyhledalo, že v některých místech v království českém, v městech pražských německého národu lidé obcí německou se jmenují, ježto v témž království o žádné jiné obci mimo obec českou se neví; a jak od JM. císaře, tak ani od slavné a svaté paměti předkův J. Mstí. králův Českých nikdy vysazena ani dopuštěna nebyla a není, ani ve Zřízení Zemském a v právích Království českého žádné zmínky o obci německé se nenachází: protož na tom jsou se všickni tři stavové snesli, aby toho na budoucí časy nikoli nebývalo a nějaká obec nová v Království tomto zvláštní německou se nejmenovala, pod pokutou výš položenou.“

Tyť byly ještě jiné časy, než v kterých už za padesát let rozhořekoval se Bohuslav Balbín!

Obyvatelstva mluvícího v Čechách česky, po velikém vraždění a rozmetání českého národa, ovšem opět přibývalo v době tišší, však vedlé něho zůstalo ve vlasti naší, hrnulo se sem bez vší překážky a rozmáhalo se zde také už obyvatelstvo německé. A co bylo největší, ba vlastní bídou? Mezi lidem *česky* mluvícím bylo až hrůza málo skutečných *Čechův*; s jedné strany nejhlubší národní tupost a *newědomělost*, s druhé nejohavnější *odrodilství* a krevní zrada, tak tu ležel národ český svým nejlakotnějším a nejzuerivějším vrahům na pospasy! Několik *Čechův*, s rozumem a srdcem, v zoufalé žalosti pohlíželo na sříceniny své vlasti. Za padesát let vyhuben byl v Čechách *český duch*, z kořen vyvráven český národ; vedlé zkázy politické a hmotné ještě větší byla zkáza *mravní*. Slyšeno zde ještě českým jazykem mluvíti při více než dvou třetinách veškerého obyvatelstva, ale už neviděno český *národ*. Boj počal o náboženství, ale zajel konečně a dobouřil tam, kam vítězové na samém počátku mířili: nikoliv pouhé nekatolictví, ale český národ měl v Čechách býti zničen. To nejjasněji dosvědčili bohužel sami *Čechové*, kdož po válce třicetileté v Čechách zbyli. Nepěstování zde potom ani jediná věc, na níž záviselo zachování a zvelebování *české národnosti*! Všechny duševní podpory opravdové bytosti české ležely tu pokáceny, všechen mravní základ její byl tu pobořen: vítězné jesuitství mělo jiné starosti, než aby ze svých *Čechův* dělalo *Čechy*! Jeremiášský pláč Balbínův zjevným jest toho důkazem.

Vedle neuvědomělých a nečinných *Čechův* uvědomělí Němci a činní odrodilci vlastního jazyka! Což z toho v Čechách za krátký čas mohlo pojití? Už počátkem století osmnáctého učiněny

v Čechách takové pokroky jazyka německého, že vycházely odtud i příspěvky k německému písemnictví. Byloť už koncem století sedmnáctého několik německých knih v Praze tištěno; ale rokem 1705 vzrůstalo se vydávání spisův německých v hlavním městě království českého. Šlechta, která té doby bez toho už byla naskrze německá a poněmčilá, vynikala i zde nejvíce. Za ní pospíchalo poněmčilé měšťáctvo zvláště pražské, všecken tak zvaný učený svět a každý, kdokoliv chtěl býti pokládán za člověka vzdělaného. Bylať už tenkrát čeština prohlášena za jazyk *seľský*, sprostý, nevzdělaný, a vyhošťována ze všeho veřejného života státního, úřadního, vědeckého, uměleckého, školního, společenského atd.

Uprostřed století osmnáctého uveden jazyk německý do síní vysokých škol pražských. Rokem 1764 počaty zde výklady krásných umění jazykem německým, a odnárodňovací záměry na půdě české dařily se tak znamenitě, že prodlením několika málo let tak zvaní vzdělanci v Čechách o starých pokladech jazyka českého nevěděli už pranic, ale za to znali a s největším zápallem soukromě i veřejně čítali všechny plody teprv probouzející se tehdaž literatury německé. Zvláště mladí lidé obou pohlaví uchopili se v Čechách jazyka německého, jímž ještě sám tehdejší panovník pruský co hrubým a sprostým na prospěch francouzského ve vši okázalosti byl povrhoval, s takovým nadšením, že i na veřejných ulicích, v zahradách, na procházkách vídáno je pohřženy v duševním požívání Gellerta, Hagedorna, Gleima, Gesznera a podobných oné doby básníkův německých, jichžto hlavní snahou bylo, aby v samých Němcích z Němcův teprvé dělali Němce, aby vytiskli ze své vlasti svrchované panství písemnictví fran-

couzského. Nejspíše ani nenadáli se ve své vlastenecké snaze, že dobudou jazyku svému dříve Čech než Němec. Výklady o literatuře německé na universitě pražské velice vzráhala se známost jazyka německého, obliba ve spisech německých, náklonnost k duchu německému po Čechách v obyvatelstvu, jež nazývalo se vzdělaným. Když nepřátelské snahy, ukládající o úplné bezživotí českého národa, bohužel ovšem jen za pomoci české neuvědomosti a českého odrodilství už tak daleko dospěly, domníváno se, že nadešla chvíle, aby české bytosti zadána byla rána poslední. Zbývalť té doby už toliko *selský stav* v Čechách cizotou sice strašně sevřený ve všech stránkách svého veřejného života, ale v nejvnitřnějším, domácím svém živení jazykovém posud jen potud stíhaný, pokud sám v duševní temnotě a opuštěnosti své kazil svou mateřskou řeč přibíráním do ní drahně všelijak zkroucených slov z jazyka německého, který jej v městech a v hospodářských úřadech vrchnostenské šlechty obklopoval a pronikal. Když pak už uznáno, že v stavu šlechtickém poněmčovací záměr jest na dobro naplněn a v městském že nemá daleko k svému vítězství, přistoupeno k tomu opovrhovanému „sprostému a hrubému“ stavu selskému, aby z něho učiněno milý a veliký příspěvek k „osvícenému a jemně ušlechtilému“ tělu německému. Hladový stroj poněmčovací, jenž pracoval v Čechách sto a padesát let, spuštěn nyní až do samé národní hlubiny české, když „na vrchu“ byl svůj úkol vyřídil. Když sesekáno vrchol a větve národního stromu českého, napraženo sekeru na jeho peň a kořeny. Dne 4. prosince 1774 vydán z Vídně rozkaz, aby ve všech zemích dědičných, tedy i v království českém, zřízeny byly školy německé. Podlé toho

rozkazu upraveno už roku 1775 v Praze *německou normální školu*, aby byla vzorem všem německým školám po krajích českých. V každém krajském městě sřízeno *německou školu hlavní*, a po všech menších městech a městysech, jakož i po všech osadách, kde byly fary, založeno *německé školy trivialní* neb obecné. Tak hnáno na jazyk český vražedným útokem třemi proudy němectví. Však poněvadž shledáno, že školní děti na velikém prostranství uvnitř země české jsou téměř naskrze české, ustanoveno, aby jim jazyk německý už v nejprvnějším čase školním byl vštěpován. Byloť sice už roku 1770 dvorním dekretem nařízeno, že *všichni učitelé v Čechách musejí uměti dokonale německy*, jinak že nesmějí býti ke školám dosazováni, ale aby konečně bylo zjevno, proč na učitelích českých známost toho cizího jazyka tak přísně se vymáhá, vydán r. 1776 rozkaz, *aby řeči německé vyučováno bylo ve školách, i všude tam, kde obyvatelstvo toliko po česku mluví*. Učitelé ovšem ještě sami nebyli dostatečně vycvičeni v němčině a zápasili tudíž s překážkami tím většími při své školní mládeži, aby vládnímu rozkazu vyhověli. Však „na hoře“ ustanoveno se na poněmčovacím plánu v lidu českém zcela pevně a bráno věc velice do opravdy. Správcové normalní školy pražské svoláni k poradě, aby sestavili způsob, podle kterého by učitelé po celých Čechách vycvičiti měli české děti v jazyku německém v prvních dvou letech školního učení. Sepsali a vydali „rukověť, kterouž naučení se jazyku německému ve školách původně českých, jakož i při cvičení soukromém, se usnadňuje.“ Tato knížka byla ve Vídni schválena, a dne 5. května 1777 učiněno dvorním dekretem opatření, *„jak by jazyk německý v Čechách dále šířen a pěstován*

býti měl.“ Od té doby počato v království českém učiti jazyku německému po městečkách, městsech a farních osadách ryze českých. Tu zahájeno ono ukrutné moření učelivé a po vzdělání dychtivé mládeže české, kteréž teprv před několika lety zaraženo; tu položen základ té lidomorny, do kteréž uvrženo celý český národ, aby výtečnými dary svého ducha, aby svou pilností a svým důvtipem ve všech oborech lidského života, aby ve vědě i v umění pomáhal zvelebovati a šířiti živel k sobě nejnepřátelštější. Užito nejvznešenější a nejslechetnější snahy českého národa, snahy po osvětě a vzdělanosti, snahy, kterouž od věkův vyniká v celé společnosti lidské, aby mu připravena byla záhuba nezbytná. Co nedovedly šibenice a krvavé špalky, co nepodařilo se hlubokým smrdutým, vlhkým temným žalářům, co nepořídilo hromadné vyhánění z vlasti, loupení statkův, pustošení všelikých živností a celé země, co za stopadesát let nezmohli ani kati, ani dragouni, ani soudcové, ani policajti, ani jesuité; to nyní měly vykonati — *školy*, to odevzdáno k vyřízení — *učitelům!*

Aby novým ústavům poněmčovacím získáno bylo ještě více síly a důležitosti, aby rodiče seznali, proč vlastně jejich děti musejí záhy a pilně učiti se německy, oznámeno r. 1780, že *do škol latinských*, kteréž byly té doby jedinými středními školami v Čechách, jedinou cestou, po které se mohlo dojítí vůbec k nějakému vzdělání vyššímu, nebude přijat nikdo, *kdoby neosvědčil dokonalé známosti jazyka německého*. Mimo to bylo touž dobou nařízeno, že *„děti v Čechách nesmějí býti přijímány na učení se řemeslům, pokud by se nevykázaly vysvědčením, že aspoň po dvě léta*

chodily do školy normální, totiž že se učily německy."

Takovým způsobem rozestřena po celém českém národě hustá síť poněmčovacého násilí, je muž mohl ujíti jedině kdo vůbec do žádných škol vstoupiti nechtěl. Národu našemu dáno na vybranou: „buď nauč se německy a poněmči se, aneb zůstaň ode všelikého vzdělání dokonale odloučen.“ Patrně, že národní život český na obou stranách byl stejným nebezpečím ohrožen. Kdo vstoupil do škol, nemaje z domova ani nejmenšího ponětí své národnosti, mimo to že odevzdával se duševnímu moření jazykem cizím, už více než zpoly byl národu svému ztracen. Soustava vyučovací od nejnížší školy farní v osadě venkovské až po vysoké školy pražské byla tak promyšlena, propracována a nastrojena, že český syn o své národní zvláštnosti nedověděl se nic pobízejícího, povznášejícího, radostného; kdekoliv o ní při něm zavaděno, vštěpován mu pro ni cit netečnosti, hanby a opovržení. Za to věnována nejpilnější péče, aby sobě zamíloval jazyk a ducha Němcův, aby uměje německy považoval se za člověka vzdělanějšího a vyššího než jsou jeho rodiče na české vesnici, aby ze svazku národnosti české co „nevzdělané a vzdělání neschopné“, která mu neposkytuje ani žádné působivosti k nabytí úřadův a k čestnému postavení v životě společenském, naprosto vystoupil a k národnosti německé vším životním snažením, veškerou duševní činností svou se přidal. Vražděné tyto záměry poněmčovací ve školách českých došly bohužel velikého naplnění. Mládež česká, procházející odnárodňovacím strojem od německé trivialky až po universitu pražskou, převážnou většinou svou němčila se. Třeba známost jazyka německého

nebyla při ní dokonalá a správná, duch její bral na sebe povahu německou, snahy její pohybovaly se v kruhu německém; nebyvši nikdy z uvědomění česká, stala se s nadšením a s láskou německá. Poněmčovací sřizení školní, soustavně upravené v Čechách mezi lety 1774—1780, bylo hlavním pramenem, z něhož proudilo se odrodilství a zrada v národě našem. Z těch škol vyšli čeští synové, kteří pak po všechn život svůj osvědčovali se co největší škůdcové svého mateřského jazyka, co nejzúživější tupitelé a odpůrci národnosti české, co nejochotnější náhončí a jednatelé poněmčovacího plánu v Čechách ve všech oborech společenského života a veřejné správy občanské. Všechny kanceláře státní a vrchnostenské byly v Čechách za dvacet let naplněny takovými odrodilými, zvrhlými Čechy, kteří nehledali vyznamenání v ničem, leda v urážení, hanobení a týrání svého národa, své vlastní krve.

Čech, jenž ani triviální školou farní neprošel, nemohl ovšem na nejnižších školách vesnických nabýti vzdělání jiného mimo trochu čtení, psaní a počítání; sloužil pak odrodilcům a Němcům za nejvhodnější terč ohavných vtipův o přirozené hrubosti českého národa, o „selské“ nespůsobilosti jazyka českého k vyšším duševním snahám lidským!

Lidnatosti v Čechách přibývalo v století osmnáctém dosti rychle. Z těch 800.000 lidí, kteří po vražedných záhubách války třicítileté v této ubohé zemi zbyli, roku 1754 napočítáno zde opět už bez mála 2 miliony a r. 1780 půl třetího milionu; z těch byly více než dvě třetiny stále rodu českého. V tom materialu pracováno poněmčovacím strojem velmi plyně a dosti šťastně; ale to vše ještě nestačilo plánům, pro království české se-

staveným; zdálo se škůdcům a hrobníkům národa českého, že to vše jde ještě velmi pomalu. Aby přibýlo pomahačův, na újmu zákonův zemských otevřen cizozemcům úplně volný vstup do Čech a na Moravu, čímž opět veliké množství Němcův do vlastí našich se přistěhovalo, neboť k jiným cizozemcům „lidumilný“ zákon o domácím právu v zemích koruny české nehleděl, jiných cizozemcův sobě zde nepřál. Však už v hlubokém temnu osudův lidských klíčila nová doba českého národa. Když nešlechtná zášť nepřátel dokročovala nejvyššího stupně krvelačné zuřivosti, když po stopadesátiletém řádění na rodné půdě české odvěcí škůdcové plemene slovanského už počali radostně rozhlížeti se s dostoupeného vrcholu svých tužeb, když v Čechách opravdu z celého tisíciletí, co národ český v nich vznikl a buď slavně buď trapně žil, bylo nejhůře: tu už z nehlubšího lůna sevřeného a strápeného lidu českého znenábla vzpřímovalo se pokolení nové, v němž opět vrozená jiskra vědomí národního nepřátelským vichrem rozdmýchána byla v mocný žár svaté a hrdinné lásky k vlasti, z něhož vzešli křisitelé života, obranci práv a mstitelé cti českého národa. V druhé polovici století osmáctého vystoupila v Čechách řada mužův, kteří osmělili se veřejně povědět, že jazyk šesti milionův lidí v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a v Uhrách, jazyk náležející mezi nejdokonalejší řeči na světě, jazyk, jenž z dob minulých honosí se takovou hojností plodův vědeckých a uměleckých, jazyk, jenž proslavil se v dějinách osvěty evropské a jehožto známostí svého času i panovníci jiných národův se chlubili, hoden jest lepších osudův, než do jakých uvržen byl. Počato nejdříve způsobem ryze vědeckým dokazovati tehdej-

ším tak zvaným vzdělavcům v Čechách dokonalost a výbornost češtiny, psáno latině a německy obranu mateřštiny pro neuvědomělé a odrodilé Čechy jakož i pro Němce v kruzích učencův. Vedle toho počato obracet vědecký zřetel k dějinám českého národa, aby s té strany úsilí o vzkříšení českého jazyka nabylo mocné podpory. Mužové, kteří oné doby v první řadě podnikli tu obrovskou práci, učiniti z Čechův opět Čechy a sjednati jazyku a jménu českému opět právo a úctu ve vlastní rodné zemi jeho, mužové, jichžto památka nám i všem příštím pokolením českým jest a bude velice drahá a svatá, jsou Adaukt Voigt, Fort. Durich, F. Procházka, F. Pelcel, J. Dobrovský. Kolem těchto mužův sestupovaly se kruhy jiných nadšených milovníkův vlasti, kteří snahy jejich šířili ohnivým slovem na celém prostranství českém mimo úzkou společnost učencův. Po způsobu znamenitého spisů Balbínova, jež Frant. Pelcel r. 1775 v původním jazyku latinském poprvé tiskem byl vydal, aby jím hnul myslí lidí „študovaných“, spisovány obrany jazyka českého mluvou českou pro všeobecnou potřebu vlastenskou, na povzbuzení všech rodilých a na obrácení všech odrodilých Čechův. V té době slova „vlastenec“ a „vlastenectví“ do jazyka českého položena a po celém národě rozšířena.

Spůsob, jímž tehdejší Čechové uvědoměli k svým krajanům neuvědomělým a k odrodilcům mluvili, byl ohnivý a důtklivý. Byloť zajisté potřebí, v samých základech otrásti tou obecnou myslí českou, buď otupenou a uhnětenou, buď zvrhlou a spustlou. Shledáno, že první práce vykonána býti musí v lůně národa samého, pak teprv že bude na čase obrátiti se proti straně, s které všechno neštěstí na národnost českou uva-

leno bylo. Nejdříve musilo býti v Čechách více uvědomělých, svého jazyka milovných, svá práva znajících, svých dějin povědomých Čechův; nejdříve musili Čechové sami poznat, jak se chovají, co činiti jsou povinni a jaký zločin na nich se páše: aby náprava všech neřestí a utrpení byla možná. A v tom ohledu vidíme, že tehdejší přední „vlastenci“, kteří tuto vnitřní *agitační* úlohu na sebe vzali, věděli, jak ji vykonati.

Na příklad položíme zde některé věty z „Obrany jazyka českého proti zlobivým jako utrhačům, též mnohým vlastencům, v cvičení se v něm liknavým“, kterouž sepsal jeden z nejčinnějších šířitelův a podněcovatelův národního vědomí českého v oněch časích, Karel Hynek *Thám*. Když byl vyznačil, jak výteční spisovatelé jazykem českým díla znamenitá byli sepsali v stoletích minulých, když jazyk český byl jazykem státu českého, obrací se k současným krajanům svým těmito důraznými a vroucími slovy: „Ó jak užasnou nad těmito jmeny křepců jonáckové naši, jižto umějíte něco o učenosti a životech cizozemců žvatlati, už se popínají a umělými býti se domýšlejí, kdežto jim o učenosti a činech krajanů, o příbězích vlasti, kteréž věděti jim náleží, zprosta nic vypravovati nelze.“ . . . „Ejhle otců našich pro zachování a vzdělání jazyka svého horlivé snaženství, a hrubé předsevzaté práce, ejhle hrozná nebezpečnoství zmužile a hrdinně podniklá! Rděte se hanbou potomkové jejich, daleko, daleko od šlepečí slavných předků uchýlení! Rděte se všichni, jižto ó žel! v jazyku, od předků vždy zachovaném, rozhojněném a zvelebeném nepovědomi jsouce, mrzce jim zhrdáte! Rděte se i vy, kteří jste v střežení jeho nedbanlivými a lhostejnými se prokázali a snad zloby jeho žádajíce, rozmanitých k vyko-

ření jeho rad podávali! Ó jak truchlou pro bůh za dnů našich jazyk český vzal proměnu! Nevypravitelná zajisté jest nevážnost a bezsmyslnost jazyka, v němž zplozeni jsme, kteréhož předci chtějí zachovati válečným před nepřátely hájili ramenem, lehce sobě vážiti, zavrci a dokona z vlasti své vyhlazovati. O, kdyby nyní ožili milí předkové naši, kdyby procitl M. Jan Hus z Husince, Karel Žerotín, Daniel z Veleslavína, Jan Amos Komenský, Bohuslav Balbín a jiní, ó jakby se mutili, jakby žalostili, vidouce, že jazyk jich milostný, od nich vždy velebený, za dnův nynějších od samých vlastencův hanebně zanedbán a potupen jest, přešlechtilé pak jich spisy a práce porůznu rozmetány prachnivější a červivější! . . .“

„Vás viním ó kletí zemané a šlechtici, jižto liknavostí a nedbanlivostí jste takměř zvášnivěli. Milost k vlasti vaší, kteráž vždy plápolati má, uhasia, a lásku k vlasti v srdcích krajanů už už se snad zanicující udusila. Vy, kterýmž náleží býti původci a podpůrci dobrého vlasti a slávy jazyka mateřského, tím pak příkladem krajany k podobnému úsilí chvalnému ostnem pobádati, ó žel! kmen jste mijící, Čechům k lhostejnosti podnětu dávající a od podnikání prací vlasti platných zúmyslně jich odvozující. Skřemenili jste se *bídnicí*, *vlast svou potupivše* a o zem jí udeřivše. Neboť přilnuli jste k libostem, rozkoši a vilnosti dráždění v nejmrzčí rozmazy a prostopášnosti se vydavše, tápáte se v nich a se pohřžujete. Úprava, skvostnost, zpupnost a lakota osedlala vás tak, že není lze něčeho vlasti prospěšného obmýšleti, tím méně co předsevzítí a v skutek uvéstí. Ó běda vám! o kterýchž když potomkové někdy uslyší, drkotati budou. O kéž jména vaše v potomství na věky zprachnivější, by potomkové pomníce na vás neobnovili.

trud a žalost svou. Vám však muži rodem znamenití, milostí vroucí k vlasti zanícení díky naše s ochotností vzdáváme, velebíce šlechtetnost mysli vaší, vy ubohých truchlících Čechův jediná jste potěcha, ve vás oni doufají, kteříž slávě od předkův vzaté zlými obyčeji nedáte hynouti, žádné práce k navrácení květu jazyka našeho neliknujíte. Ó jak se blaží, jak plesá země česká, že v lůně svém takových ještě chová vlastenců, kteří úsilím svým nejchvalitebnějším jak sobě, tak všem Čechům v potomství pověsti dobudou nesmrtelné.“ . . .

„O vzezřete vlastencové, kteří jazyka svého dle příkladu svrchu pravených zemanův opovrhše, žádné dosavad péče o znalost a vzdělání jeho jste neměli ! Neboť zdaž zkušenost toho nedotvrzuje, že mnozí z vlastenců z jazyka otcovského ani zbla neumějí a umějíce jej za něj se stydí, drze jej lehčí a hyzdí ? Zdaž mnohdykrátě shledáno není, že jacísi lidé, zhouby jazyka našeho žádajíce, snažně o vyplenění jeho usilovali, avšak v brzce uzřevše, že všecky jich zlostné obmysly a tajné úklady v drť uvedeny byly, o nic se více nepokoušeli. Tím se dalo, že mnozí pro čest a slávu jazyka našeho k mnohým už pracem ruky přičinivše, tím však byvše zděšení od chvalného předsevzetí svého upustili a zleněli, nevědouce se jakým štítem proti šermům obecných jazyka našeho odpůrců obhájití. Neužasni nad tím, vlastenče laskavý, ale pomni, že na větším díle lidé češtině zprosta nepoučení, přeušlechtilych vlastností jejich neznajíce, tak o ní pleští a žvou, jako slepci o barvách bezsmyslné rozsudky činí. *Veškeré však oné zlobivé zběři důtky a útržky marny a ničemny jsou.* Neboť každý v jazycích sběhlý člověk svědčítí musí, že jazyk slovanský neb český takovými jest ušlechtěn vlastnostmi, že v nich cizích jazykův

dalece přesáhá. *Věc jistá jest, že jazyk náš v dokonalosti a jadrnosti nad jiné předčí.* . . . *Zmudřete tedy už jednak zhloupěli a pošetili tvorové, nechtějte více potupovati a zavrhovati jazyka onoho, o kteréhož užitku rozmanitým a vlastnostech znamenitých dosti už nyní přesvědčeni jste. Neb zdaž tupost a pošetilost vaše tím jasnější nebude, čím urputněji a zlobivěji pravdě světlé na odpor budete? Běda pak vám, jižto o vyhubení milého jazyka našeho jste se pokusili. Vyhněte z vlasti naši lidé krutí do pustin dalekých, tam pak osamělí strasti toliko a lopoty pocítte, mrzkých poklesek v touhách a úpění pykajíce! Pomměte, bídničci, že zálohy jazyku českému strojíte nadarmo, neboť žijí ještě Čechové, kteří vlast zamilovavše, o rozšíření slávy její vši vůlí a úsilím se snaží, tak, že krajany přízní a štědrotou svou vzbuzují, aby stužice mysl a žádných se nehrozíce pohrom perem svým všemožně ji zvelebovali. A věc jistá jest, že mnozí z našinců za dnů nynějších se vydařili, jižto nejen slavné příběhy a paměti země české už v zapomenutí přišlé snažně shledávají, spisují a v známost uvozují, ale i učené práce a památky předkův sprvu zavržené, po koutech rozmetané, dílem zetlelé, opět na světlo vydávají. Pročež znajíce také muži cti vlasti své žádostiví, že netoliko rozšíření příběhů a učenosti vlastenské, ale též vzdělání jazyka přirozeného národy oslavuje, jazyku českému zahynouti nedopustí, no-brž chráníti ho a obhajovati neobmeškávají.“*

Tak v letech osmdesátých minulého století na půdě české hnaly proti sobě dva proudy národních snah: jeden starý divoce rozvlněný, všechen původní život v této zemi už po půl druhá století pustošící, německý; druhý nový, od tichých praménekův svých ještě málo vzdálený, v rozvali-

nách domácí národnosti všechny ještě života schopné kořínky pečlivě vyhledávající a zavlažující, český. Onen měl při sobě veškerou moc ústrojí státního; tento vroucí lásku k vlasti několika soukromníkův: onen poskytoval důstojenství, slávná vyznamenání a hojně odměny hmotné; tento stíhán byl ponižováním, úsměsnou potupou a výhrůžkami hmotné bídy. V té době narodil se Josef Jungmann.

II.

Jungmannovo dětství a jinošství.

Z chudiny, z které lidstvu nejvíce blaha bylo vzešlo, má původ svůj i tento náš oslavenec. Narodil se ve vsi Udlicích, malé rolnické osadě asi tři hodiny cesty od Berouna na bývalém panství křivoklátském, dne 16. července 1773. V pamětech svého života, které spisoval co kmet dvaasedmdesátiletý, vzpomíná též některých věcí z svého dětství. Ačkoliv ničeho v nich nepoznamenal o svém otci, máme přesvědčení odjinud, že to byl člověk velmi příčinlivý, řádný, vyšším snahám duševním nakloněný: vypravil z chudičké živnosti své rolnické tři syny na universitní studie pražské. Nezhladitelného dojmu zanechala v mysli synově matka. Vypravujeť o ní náš oslavenec z rozličných dob svého života s nejrourcnější láskou a s tklivostí srdce nejšlechetnějšího. „Mně máti má už co zrozeňátko bohu obětovala a k oltáři jeho co kněze budoucího slíbila.“ „Máti moje, svatého obcování osoba, měla přeživou fantasií. Ona když někdo z rodiny umřel, duši jeho jak říkala nejen v soumraku a v noci, ale i ve dne viděla, ba i přes pole jdouc jeho pohledu zbaviti se ne-

mohla. Při tom náuka o očistci jí hluboko vštípena svou hru měla, pročez nejeden nebožtík od ní mšemi, postem, modlitbami, almužnou z očistce vybaven jest. Zlí lidé ji ousměšně přezdívali dušička. Již co mladé holčičce zdávalo se, že jí kdos, a to musil býti ustrašené mysli některý nebožtík, na zádech sedí, an jí záda v pravdě bolívala. V pozdějších letech ta bolest přestala, v stáří pak opravdu se shrabila. Ostatně rozumná, dobrá, pobožná, zpívala denně, ba celý den samé nábožné písně, vše z paměti.“ Duševní povahu matčinu zdědil Josef Jungmann, jak sám v pamětech svých k tomu nasvědčuje. „Já byl v mladosti své pobožný nejživějším citem, což ne tak ze školy jako od matky své jsem odnesl, a po všech proměnách z té strany mnou zběhlých zůstala mně neodňatelná víra v boha, kterému oddán jsem, v něj všecku naději skládaje.“ . . . „Když jsem byl asi šestiletý, připravili mne poprvé k zpovědi a ku přijímání. Ještě v svém 72 roce pamatuji s pohnutím ten blahoslavný cit, který tenkrát mi celé bytí mé oslazoval. Já přijav sv. hostii se cítil čista, svata, blažena, a žádal sobě, abych tu chvíli vzat byl do nebe, kamž náležeti jsem se celým srdcem cítil, a obával se, abych zůstana na světě, neprovinil se snad něčím. čímž bych nabyté milosti boží opět potratil.“ Vzpomíná též svého prvního učitele v Udlicích, Husáka, a pak že co dítě v rodném místě svém *čistou mluvu českou* slýchal, což v paměti jeho tkvělo tím živěji, poněvadž po několika letech přišed do své rodné krajiny, našel tam v té věci velikou proměnu. „Povstal tam Jachymov. Jakýsi písařík ke mně se hned přitulil, znamená po kabátu, že musím býti z Němec a švandruje mnoho s radostí doložil (po německu): Mluvíme zde všichni německy.

Myslíl jsem, tys Němec a vidíš po německu. Oddech sobě v kole svých příbuzných, radoval jsem se, že vždy ještě hlaholy tam zní uchu mému vítané. Avšak nebyla čistá ta radost. Už jin ne jako za starodávna kamna hřála, ale dával *hic*; nebyli to ti samí ale byli *nemlich* ti lidé atd.

Škola vesnická za oné doby nevedla člověka daleko; v Udlicích nebylo v té věci lépe než kdekoliv jinde. Však pokračování v učení školním nebylo v těch letech, když Jungmann vyšel ze školy udlické (1784), po celých Čechách už možno jinak, leda cestou vládní soustavy poněmčovači. Do toho vražedného proudu uvržen byl mladý snaženec udlický v řadách prvních. Jak se mu vedlo, když ze školy ryze české uveden byl (1785) do *normální školy* berounské, vypravuje sám takto: „Když jsem vstoupil do německé školy u piaristů v Berouně, desítiletý pacholík, uměl jsem česky čísti, psáti a počítati, zpíval na kruchtě, vrzal na houslích a měl mnoho chuti k učení. Učitel byl mladý piarista, vysokého zrostu, červeného líce, veselé tváři, nesedal na kathedře, nebrž že málo žákův bylo, vždy po škole se procházel drže v pravici rákosku loketní, jakou vyklepávají se šaty, které velmi rád užíval co prostředku nejen k mravnímu vychování ale i co pobudky k pilnosti a napomáhání paměti, při čemž se vždy samolibě ulizoval. Neboť který z nás odříkával lekcí, šťastný byl, jestliže bez klofce neb švihů nějakého vyvázl. Což trudno bylo, an my na větším díle pouzí Čechové, a *katechismus* (jiného jsme nepoznali) *pouze německý a pan učitel pouhý Němec*. Já ještě dobře prošel, maje paměť čerstvou a pilnost neobyčejnou. Uměl jsem celé listy z paměti, ač jsem z nich sotva dvě tři slova rozuměl.“

Toto duševní trápení českých dětí jazykem německým, při kterémž bylo až příliš patrné, že nemá pražádného účelu vědeckého, poněvadž celé učení školní záleželo jedině v bezmyšlenkovém papouškování katechysmu, bylo ještě značně rozmnoženo osobní nevzdělaností ba příkrou surovostí učitele sama. „Rákoskový“ způsob vyučovací a vychovávací netoliko v normálních ale i v gymnasiálních školách poněmčovacích, zvláště v těch, kteréž byly ve správě piaristův, byl po vlastech československých obecným pravidlem a trval v ohavnosti své po všechen čas, pokud ono josefinské sřizení školní nebylo vyvráceno nátlakem národního hnutí českého a vlivem volnější doby evropské. Jungmann vypravuje nám, že neobyčejná paměť a železná pilnost jeho odvrátily od něho rákosku německého učitele v Berouně. Však rákoska sprostáctví a surovostí německého vychovatele přece zastihla mravného a nad míru příčinlivého pacholíka českého. Takový mizerný Němec, jemuž nebohá česká mládež v nižších a středních školách josefinských odevzdána byla, nemohl sobě vůbec ani pomyslit, že jest nad ní dosazen pro něco jiného, než aby ji duševně a tělesně mořil a trýznil neustále, ať ona dělá co dělá, či ve škole či mimo školu. Nejnevinnější hry a zábavy dětské, nejpřirozenější projevení mladosti byly mu při ní podnětem k hrubým trestům tělesným. Toho zakusil také Jungmann. Vypravujeť ze své zkušenosti berounské tento příběh: „Jednou jsem té rákosky přece zle zakusil. Bylo parno. Vybidlo se nás několik žákův koupati se v Litavce, potoku nevelkém. Přišel náhodou pan profesor a skrze olšiny nás viděl. Konec radosti. Druhý den exekuce. Každý hříšník musil kleknouti a rozhrnuv šosy polibiti zemi,

při čemž p. profesor uměle a cvičně jemu na zadek ránu svižnou vyměřil, a to tak dlouho opakoval, až dle zdravého úsudku jeho spravedlnosti zadosti se stalo. Já ubohý nevěděl, kde jsem pro stud a žalost, poznav a slyšev i cítiv ponejprv, že koupati se v Litavce hrozný hřích jest. To mne arci zastrašilo, že jsem po několik let koupání v ohavnosti měl.“

Prošed normální školou berounskou a dle zákonův o násilném poněmčování národa českého vykázav se dostatečnou známostí „úředního“ jazyka rakouského, který měl státi se jediným mateřským jazykem všech národův v monarchii habsburské žijících, Josef Jungmann r. 1788 přišel na piaristické gymnasium Nového města Prahy. Zde nenašel žádné změny toho pořádku, v jakémž byl vězel v Berouně; všechno učení i zde dle nařízení z r. 1780 bylo německé, majíc za hlavní účel, aby mládež česká v tom jazyku dospívala k dokonalosti vždy větší a větší. Celá pak ta úloha odevzdána byla *paměti*, kterouž jedině při ubohé mládeži pěstováno či spíše namáháno a trýzněno. V těchto smutných časích jedinou radostí, jediným zotavením zdarného syna udlického, byla touha k srdci mateřskému. Vzpomínat ještě co kmet této své tehdejší touhy po domovu velice živě. „Touha po domovu jest dětem, zvláště v samotě venkovské neb dokonce horské vychovaným jako vrozena. Pamatuji ještě ty sladké chvíle, v kterých jsem ze studií co mladý hoch domů se těšival, domů pospíchal, doma se radovával. Každý koutek v světnici vítal jsem co starý známý, jedině se divě, kterak se vždy menší všecko mi zdálo býti, než za dětinství mého bývalo: světnice užší, stůl nižší, vše menší, že já větší vyrostl. Jeden rok na štědrý den byla tuhá

zima, snh se chumelil, vítr studený bouřil. Matka moje stojíc u okna pravila: „Běda těm nebohým lidem, kteří dnes na cestách jsou v té nehodě. Nedlouho, ajhle já tu skřehlý, ač radostný přijdu, putovav čtyři míle k žádanému štědrému večeru. Za hodinu nesnáze zapomenuta!“ Vypisuje tak dojemným způsobem už na krátko před svým hrobem svou neskonalou radost z návratu v náruč matčinu, v dům otcovský, v rodný kraj svůj, Jungmann nemohl opomenouti, aby nesnažil se, ze své zkušenosti a ze svého nezkaleného citu přirozeného vyvážití naučení všeobecné. Končí svou vzpomínku těmito slovy: „Vychovatelé! vy kteříž mládeži takových radostí nepřejete, srdci jejich veliké násilí činíte.“

K čemu celou školní soustavou směřováno, aby totiž děti české za několik let uměly lépe německy než česky, toho dosaženo i při Jungmannovi. Nebyloť v synu udlickém, skvělými dary ducha hojně nadaném, posud ani *probuzeno, tím méně pěstováno vědomí vlastní národnosti*; vyučovací plán německý chopil se jeho výtečných schopností a kořistil z nich jedině k svému účelu. V dospívající mysli, odtržené od půdy své domácí, počal mizeti živý pramen jazyka mateřského, a ve věku jinošském objevoval se už hluboce zapadlým. Neslyše po devět let ve školách ani slova českého, jsa po ten čas nucen a konečně zvyklý, aby o všem, čemu se učil, myslil po německu, rodák z ryze české vesničky, stále žije v samém středu národa českého, octnul se už po odbytých studiích gymnasiálních na trapných rozpacích, *kdykoliv sebe menší známostí jazyka českého měl osvědčiti se!* Přiznáváť se k tomu sám za jinou příčinou, když vypravuje o jedné své vadě v mluvení, která ovšem též padá na účet

tehdejšího zvráceného školství. „Jedna z mých chyb byla kvapné zajímavé mluvení, koktání, jehož příčinu hledával jsem v ústrojí chybném od přírody; však že ani v dětském věku ani v dospělém stáří toho nebylo, musím to připisovati jedině vychování školnímu. V těch třídách, kdež jsem se nejvíce z paměti učil, nejvíce jsem té chybě podroben byl, až teprv zrostlý a rozumnější sám jsem se počal v mluvě zdržovati a zdlouhavěji a lépe mluvití, což mi se dařilo, kromě když násilně mysl má pohnuta byla, aneb když jsem sklenici piva neb vína vypil, tu jazyk nestačil a já koktal. *Nejhůře bylo mi, když jsem česky mluvití chtěl, tu mysl rychlá klopejtala přes slova neohebná, nepřiručná, s těžkostí hledaná. Němčinu jsem více na snadě měl, ač ne dokonale.* Stalo se, že jsem už filosofii studuje v prázdninách pozván byl od strýce svého, kdež někteří z příbuzných jeho stolovali. Mysl jeho zahrála se veselostí obecnou, připíjením atd. Já počal živěji se míchatí v rozmluvu, ale mysl ubíhala tryskem, an jazyk vázl v tenatech; vždy mně devět německých výrazů tanulo na mysl než jeden český. Tu jedna z hostů v prostosrdečné upřímnosti pronesla ta mne ohromující slova: „já vždycky slýchala, že jen v Otročínovsi (odtud byla) koktají, ale nalézám to i v Udlicích.“ Všecko se zamlčelo, *já se pyřil hanbou a zlostí a citiv nedostatek materštiny hned jsem sobě umínil, jí se lépe přiučiti. Od té doby jsem v pravdě stal se Čechem, aspoň vůlí upřímnou.“*

Tu stojíme u *prvního vytrysknutí národního citu* v patriarše novověkého písemnictví našeho, v nejčinnějším své doby buditeli českého vědomí. Až na takové konce uvedlo jej poněmčovací ústrojí školní, že mu pokazilo zdravá mluvidla a uvrhlo

jej v hanbu ve společnosti méně „vzdělané“ než byl on; že jej *zmrzačilo na těle a na duchu!*

Kolik tisíc Čechův, z nichž mohli býti lidé svému národu na prospěch a své vlasti na ozdobu, zůstalo v takovém duševním zmrzačení nevědomky po celý život? Že Jungmann sám v sobě se vzpamatoval co Čech a že nastoupil dráhu vlasteneckou, musíme přičítati toliko vyššímu řízení osudův lidských, kteréž neustanovilo, aby národ český zahynul. Národní probuzení se Jungmannovo jest tím významnější, poněvadž stalo se úplně mimo ta ohniska, z kterých onoho času už vyřihoval plamen vlastenectví. Z přiznání výše položeného zajisté patrné, že Jungmann co dvacítiletý jinoch (1793) ještě nezabýval se čítáním spisův českých a že ho úplně tajna byla Thamova obrana jazyka českého, vydaná už před desíti lety. Ani tehdejší dosti hlasitě na veřejnost se rozlehající ozvěna vlasteneckých snah ze soukromých společností pražských nedotkla se dřímajícího velikána udlického. Žilť Jungmann ještě v tom věku svém zcela mimo kruh duševní činnosti české; jinak věru není lze pomyslití sobě, že sám vřelý, vnímavý jeho cit byl by odolal kouzelné moci svatého zápalu pro právo a čest zubožené vlasti.

Úmysl jeho: *státi se Čechem*, vzniklý v duchu zahanbeném z příčiny, která s ruchem vlasteneckým nebyla v žádném spojení, došel odůvednění, utvrzení a vzmocnění svého na vysokých školách pražských. Působiliť na nich oné doby, když Jungmann v ně vstoupil, mezi mládeží českou pro dobro a čest vlasti dva mužové: důmyslný dějepisec Pelcl, od roku 1793 profesor řeči a literatury české, a velebený miláček tehdejšího studentstva pražského, slavný rodák královéhradecký, krajan Balbínův, Stanislav Vydra, profesor matematiky. V studu-

jícím jinochu, v kterém jen sebe slabší jiskra citu vlasteneckého tlela, v tom těmito dvěma znamenitými učiteli a věrnými syny českými rozdmýchána byla v žár na věky neuhasitelný. Ze školy těchto dvou mužův, jichž povinni jsme vzpomínati s vděčností největší, vyšli Antonín Jaroslav Puchmayer, Šebestyan Hněvkovský a oba bratři Nejedlí, spisovatelé čeští, jimiž novověká doba národního písemnictví počala. Z jejich školy vyšel též Josef Jungmann, jenž ovšem i snahou i schopnostmi, i přičinlivostí, i důrazem, i duševním rozhledem nad všechny současníky své vysoce vynikl.

K studiu krasoumným, k svobodnému badání ve věcech náboženských a ke zkoumání základův pravé lidskosti veden byl Jungmann na universitě pražské profesory Seibtem, Meissnerem a Cornovou. Duch josefinský, ve věcech náboženských k volnějšímu užívání zdravého rozumu se nesoucí, spůsobil blahou změnu na vysokých učelištích v Rakousku. Universita pražská v tom ohledu měla dosti dobré štěstí, že k ní dosazeni byli profesoři, vládní soustavě v tom směru úplně vyhovující. Proti odklizenému vyučovacímu plánu jesuitskému jevil se v novém směru veliký, kvapný skok. Studium svobodných myslitelův, zvláště francouzských vzalo v náboženství a ve filosofii na universitě pražské vrch, a na tyto prameny zpět stopovati jest zdravé rozumové stanovisko, na kterémž Jungmann v otázkách náboženských a humanitních záhy stanul a po všechem život svůj setrval, ač veřejnost zvláště literární nedověděla se o volnosti jeho ducha i v této stránce až po jeho smrti.

Pravili jsme svrchu, že otec Jungmannův, udlický rolník a včelař Tomáš, nesa se vyšším vzletem duševním, tři syny své vypravil na studie.

Však nejslechetnější a nejúsilnější přičinění jeho nebylo s to, aby duševně velice nadaným a poctivě pilným synům na studiích v Praze sjednalo a pojistilo živobytí lepší, než jakéž tu mají chudí studenti. Chudým studentem byl v Praze i náš Josef Jungmann. Vypravujeť o tom sám tímto dojemným způsobem: „Jsou v lidském živobytí události, které těžko náhodě pouhé přičísti, nébrž téměř dlužno za skutky nepochopitelné prozřetelnosti božské považovati. Když jsem z gymnasium do logiky*) vstoupiti měl, žádal jsem užiti ještě jedněch prázdnin v rodném místě. Abych pak o jedinou tehdaž skrovnou výživu svou nepřišel, — vyučoval jsem děvče jakés ve psaní, počtech a počátcích historie atd. — poprosil jsem přítele a spolužáka S*, ku kterému mne náklonnost obzvláštní nesla, a kterémuž jsem ve školách gymnasiálních při vypracování úloh atd. platné služby prokazoval, aby v čase prázdnin moje místo přijal a mně opět postoupil. Přišed z prázdnin hlásím se k svému ouřádku učitelskému svědomitě a že ne hůře, než od mého přítele vedenému, toho jsem sobě vědom byl. Avšak co mu scházelo v umění, to doplnil on vrchovatě hladkým jakýmsi chováním a příjemným způsobem, kterým se dívce té a rodičům — jimiž ona vládla — zalíbil. Odbyto mne, že zůstanou už při druhu mém. Kdo vypíše city tehdaž srdce mé rozdírající! Nevděčnost a faleš milovaného přítele, ztráta jediné výživy, odnikud pomoc, odnikud naděje, známosti mi platné neměl jsem, neznámých za pomoc prositi jsem styděl se, — nevěda, kde tu noc hlavu skryji, kam se obrátím, stál jsem na

*) tehdejšího prvního ročníku vysokých škol.

koňském trhu u sochy sv. Václava a plakal hořce. An tu náhle jeden ze spolužákův přiběhna přímo ke mně, dí: „Nu, že vás pak konečně nalézám, máte hned přijít k profesorovi, který vás hledá.“ Vyražen jako ze sna, pospíchám a co slyším? Slova jako z nebe znějící: „Chceš-li přijmouti učitelství domácí, jdi k M* K*, dostaneš stravu, prádlo a něco na penězích měsíčně.“ Ten komu k popravě na žebříku už stojícímu náhle zahlesne: milost! nemůže větší radost míti, než jsem já tehdy cítil, ač jsem výhodu tu práci trudnou se čtyřmi bujnými hochy kupovati musil. — Poznám jsem i živě cítil, že v tom pomoc vyšší mi zjevena, vytrhnouti mne z nesnáze, v které jsem nikdy ani před tím ani potom se nenalézal.“

Po odbytých studiích filosofických Jungmann vstoupil na universitě pražské do práv (1797—1799). Měl-li v nich nějaké zvláštní záliby, hledal-li v nich nějaké výhody pro příští své zaopatření životní, a proč s jejich dráhy sešel, vypravuje nám v pamětech svých sám, vyvracuje tím zároveň tvrzení oněch životopisců svých, kteří oblibili sobě přisuzovati mu náklonnost k učitelství už od mladosti. Praví Jungmann o sobě a stavu svém takto: „Stav a život člověka visí mnohokrát na příčinách malých a nepatrných, a málo který člověk všecy své kroky platnější podle ustanoveného sobě zákona a plánu činí, anobrž jak náhoda neb okamžitá chuť jím pohybuje. Málo kdo v tom ouřadu a stavu stojí, ku kterému povolání má. Já — z vytknuté mi rodičiými bohoslovné dráhy vyšinuv se — ne z náklonnosti, ale že něco jsem vždy voliti musil, nastoupil studie práv, v kterýchž teprv tenkrát nějakou pochoutku nalézati jsem počal, když jsem je byl opustil a co prof. zkoušce apelatorní se připravoval.“

val, vždy ještě váhaje, kam se ustanovím. Než, měl-li jsem v sobě povolání k učitelství gymnasiálnímu? *Nikoliv, jak živo mi nepřipadlo, že bych kdy k učitelskému stavu přikročil, jehož co privatní učitel s mláďi jsem se vrchovatě nasytil.* Co mne pohnulo konečně k té dráze? Maličkost. Byl jsem co jurista v posledním roce privatním učitelem logiky v domě barona E*. Neměl jsem v ničemž nedostatku, měl víru a vážnost, jakéž jsem sobě žádati mohl; ale v jednom mne rozeznávalo panstvo co člověka podlejší třídy, aniž vím, stalo-li se to z oumyslného vyznamenání čili z hospodářství přílišného. Všichni oudové baronské rodiny a hosté, byli-li jací, měli stříbrné lžice, nože a vidličky; mně u téhož stolu sedícímu cínovou lžící a nože s koštěnými střížkami dáváno. To marnost mou mrzelo. Já uchopil se první příležitosti, abych z toho domu dobrým způsobem vyvázl. Byl konkurs do Litoměřic na místo vystoupilého Gauby, já zakročil a mezi jedenácti kandidaty štěstí měl místo obdržeti.“ Tak už druhá pranepatrná příčina způsobila v životě Jungmannově veliký, rozhodný obrat, určila směr jeho duševní činnosti.

III.

Mocný vlastenecký vzlet Jungmannův.

Co šestadvacíletý muž a co uvědomělý Čech, jenž už s některými básnickými pokusy byl se i přidružil k novému literárnímu pokolení českému (Puchmayer, Rautenkranc, bratří Nejedlí, Hněvkovský atd.), Josef Jungmann r. 1799 přišel za profesora na gymnasium litoměřické. Snahy národní a literární, jimiž byl zahořel v Praze, na-

byly v něm na této vlastenecké samotě tak pevného utvrzení a záhy daly se vzletem tak mocným a velebným, že se staly netoliko základem nové doby písemnictví českého, ale i podnětem k čilejší činnosti duševní po veškerém národě našem. V Litoměřicích dospěl Jungmann na *největšího Čecha své doby*; odtud rozhlédl se po svém národě ve všech silách a potřebách jeho, v jeho útrapách a právních, v jeho pokoření a slávě; zde učinil sobě plán celého života, zde počal a s valné části také vykonal hlavní díla svá, jimiž se stal nesmrtelným. Za kratičký čas vynikl v jasném poznání celé situace české nad všechny starší vůdce, nad všechny mladší spojence své, nad všechny současné účastníky v obnovovacím díle národním.

Se stavem, do něhož byl vstoupil, a na nějž až posud nikdy nebyl pomýšlel, nemohl se dlouho sprátněti. Považoval jej toliko za dočasné, prozatímné zaměstnání, na myslí maje, že se vrátí k dráze právnické. Teprv časem, když jeho naděje v lepší nějaké zaopatření životní tou drahou *osvědčily se marnými*, a zvláště když byl seznal, že profesura k národním a literárním záměrům jeho nejlépe se hodí, oblíbil sobě ten úřad a oddal se mu s vroucností citu a s důrazem ducha tak, že ovoce jeho činnosti učitelské zdarem a prospěšností svou ku blaha národa závodí s velikými jeho činy literárními. Jungmann co učitel má o vzkříšení národního vědomí, o rozmnožení, zvelebení a zušlechtění jazyka českého zásluhy rovněž slavné a velikolepé, jako co spisovatel. Uměl mluvit k srdci mládeže půvabem neodolatelným, přijímal ducha jejího mocí úchvatnou, byl jí sám vznešeným vzorem všech cností vlasteneckých a neunavné práce národní, vztyčoval před ní účel

života jejího ve skvělosti okouzující, připjal ji k sobě svazky nejněžnějšími; vedl ji po sobě rukou nejlaskavější, byl přítelem jejím nejupřímnějším, vychovával ji s pečlivostí nejdojemnější, vzdělával ji na Čechy a na lidi dokonalé; tak že z jeho školy v pravdě nové pokolení odcházelo do života českého, že z jeho učitelské ruky hojně přibývalo skutečných Čechův po vlasti, že pod jeho ochranou vzrostla nová společnost českých spisovatelův, zanícených pro nejvyšší účely národa svého i veškerého lidstva. Jinoch, z něhož nedovedl udělati Čecha Jungmann, byl zajisté prost vši schopnosti, býti dojatou šlechetností a pravdou. Dovedlť oslavenec náš ozdobiti vlastenectví takovou líbezností své osoby, že kdo zamiloval sobě jeho, musil zároveň milovati vlast. I v tom ohledu jest vzorem mezi námi na věky nedostižitelným!

V pamětech svých, sestavených na samém sklonku života, poznamenal o svém pobytu v Litoměřicích takto: „Plat profesorský byl tehdáž velmi skrovný, ale živobyťi ne příliš drahé; právnické ouřady rad městských a justiciarů nebyly o nic výnosnější, aspoň per fas (spravedlivým způsobem). Já čekal příhodného místa, čekal, až jsem se přečekal a učitelství sobě oblébil, zvláště v okolnostech tehdejších. Byli tam starší profesori, stav můj zpříjemňující, zvláště Titze, profesor rhetoriky (řečnictví) a Klar, profesor poetiky (básnictví), onen rozumem, tento něžným citem výteční, oba učení, v obchodu milí; byli tam dobří známí hudby milovní, s kterými jsem té duševně rozkoše častěji požíval; byl jsem líbými manželstva svazky k místu historicky slovuťnému upoután; poznal jsem, že profesura i pilnému úředníku více hodin prázdných popřívá než snad jiný ouřad, a hodiny ty byly mi vítány, *an jsem ke*

venikající tehdáž literaturě české milostí zahorel a všeliké pěkné plány budoucích prací sobě dělal.“

Musíme zvláště vyznačiti, že Jungmann byl muž všestranně a vysoce vzdělaný, náležeje mezi nejosvícenější a nejučenější členy současného vzdělanstva evropského. Duch jeho zajisté netoliko byl proniknut a naplněn staroklasickou jemnou lidskostí indickou a řeckou, a znalý všech životních i světových názorův starořímských, nýbrž se zvláštním zalíbením pěstoval i studium novověké vzdělanosti francouzské a anglické, vládna oběma těmito jazyky co nejdokonaleji; kteréžto skvělé a neobyčejné výtečnosti ovšem dodávaly vlasteneckému snažení jeho vzletu tím většího, zářily z celého života jeho lahodou tím sladší a staly se písemnictví českému štěstím a požehnáním. Už na samém počátku své vlastenecké činnosti *Jungmann objevil se co nejslavnější representace národní idey a národních snah českých v oné době.*

IV.

Vlastenecká a literární činnost Jungmannova v Litoměřicích.

Za nejpřednější potřebu národní uznal Jungmann, probouzeti Čechy samé, aby milovali svou vlast a svůj jazyk, aby nabyli vědomí své kmeňové důstojnosti, aby hájili svého národního života a cti. Za tou příčinou sepsal opětnou obranu jazyka českého už r. 1803, tiskem pak uveřejnil ji teprv 1806 v Hlasateli českém, spise „k prospěchu a k potěšení všech vlastenců“ vydávaném v Praze Janem Nejedlým. Jungmann užil tohoto, oné doby nejrozšířenějšího časopisu českého, jenž

jsa střediskem a organem nové společnosti literární byl psán mluvou jadrnou a prstonárodní, aby opět veřejně hnto bylo myslí českou. Všechny starší „obraný“ objevovaly se mu pro vseobecné účely v národě už nedostatečnými obsahem i formou. Nová pak doba sama snesla a poskytovala tolik nové a posud nespracované látky, že nová obrana byla nezbytnou nutností. Jungmann vykonal ten úkol velmi pedáreně. Ujal se svého předmětu se stanoviska té doby nejnovějšího, položil otázky, jak té chvíle celému národu byly viditelný a podal rozbor jejich způsobem velmi svěžím, důkladným, zajímavým, mysl čtenářovu hluboce pronikavým. Užil formy rozmluv mezi obháji a nepřáteli českého jazyka, aby vyvrátil a potřel všechny výčitky, kteréž oné doby proti právu a veřejnému životu jeho soukromě a veřejně činěny byly. Myšlenková ostrost ba i značná část satiry působily mocí blesku, a jsou příčinou, pro kterou Jungmannova obrana českého jazyka ještě nyní v poměrech už valně změněných má svou velikou praktickou platnost, pro kterou stále jest čtením velmi poučným a užitečným, a zůstane povždy spisem časovým. Bylyť za času Jungmannova jako vždy dva druhy nepřátel jazyka českého: odrodilci a Němci. Proti každému táboru Jungmann sepsal zvláštní obranu řeči české ve způsobě rozmluvy.

Položíme zde z rozpravy Slavomila s Protivou některé vyňatky, abychom k přečtení celého důležitého spisu své krajany povzbudili.

Protiva. „Ti Čechové, co se při německých mravech, způsobu a řeči tak výborně mají, žeť i neradi jsou, když jim kdo dřevních jejich českých připomene, musejí býti velmi prosaičtí lidé, že se citlivost jich tak náramně změny, jakou vy v po-

němčení jejich vidíte, neleká; zdá se, jakoby je změna ta nic nebolela, ano i příjemnější jim byla, než snad pupě motejlení její.“ — *Slavomil.* „Jsou to hladoleti, jichžto bohem břich jest, a jestliže ten pln, co jim do vlasti a národu? Dejte takovému soběku jísti, a chcete-li, on vám zapře nejen vlast, ale i matku i otce svého; tak málo se víže přirozeným zákonem. Však on vždycky najde pěknou zástěru hanbě své, buďto pokrče ramenama, dí vám, že tak osud to nese, nebo konečně za filosofa se vydá, jelikož mní, že těmto pěkně sluší, nižádné vlasti nemíti. Aby o své spoluobčany dbal, příběhy národu svého čítal, k tomu ho ani prosbou nepřivedete; a jak by mnedle čítal, ano česky neumí, a v němčině jen jednostranně předky své sezná, ač že ani v němčině nečítají hrubě takoví Nečechevé letopisů o národu svém, bojíce se, žeby dočtoucím se, jak šlechtní byli otcové jejich, vlastní svědomí jim odrodilost od nich připomínalo a z hrdin pošlých hubenců spílalo. Což tedy, chtí-li ujíti zjevného na sebe prstem ukazování, zbývá jim jiného, než aby se doma i vně za Němce vydávali, jelikož vidí, že Čechové od dávna tak zdvořilí jsou, a Němců, kteří za dvacet i více let mezi nimi bydlíce česky naučiti se nemohli, beze všeho smíchu snášejí: jednak tu oni zdvořilost mají jenom k cizozemcům, že nechťi uraziti práva hostinství, ale s našinci nevím proč by takovou útrpnost měli? Na ty celá potupa a hrdání jich slušně naléhá, že směli potupiti vlast svou, žežhule! sebírající pérka po pávích, a znající se k stádu cizímu a kyhající s ním.“ *Prot.* „Co na tom, jestliže oni Čechové jsou neb Němci, jenom když šťastní jsou; čili mníte, žeby Němec nemohl tak šťastný býti jako Čech?“ — *Slav.* „Nejsem tak mdlý, abych to my-

slil. Já sobě vážím Němců, co jiného národu osvíceného. Ale mohou-li Čechové pokud to jich poněmčování trvá, šťastni býti, to jiná otázka jest. Pouhý Čech ode všech ouřadů vyloučen jsa, ani mizerným nádenním písákem býti nemůže, nýbrž jako tam u Egyptanů ku pluhu neb šidlu otců svých zaklen jest, ježto zatím cizozemec nadutý v správu zemskou a prospěchy jeho se uvazuje; aneb velkým nákladem a prací k ouřadům ten klíč německý sjednati sobě musí, ve školách, očkovaných sice němčinou, ale k tomu nejvíce hodných, aby i poslední znik vtipu českého udusily; v nichž by i nejbystřejší hlavě za čtvero i patero let nebylo možné se naučiti kromě tomu německému bukvaři, hezky od slova k slovu, jakoby na moldánky hrál. O porozumění věci, pohříchu! dbání není žádného a k posledu vyjde ubožák jak všel, jen o něco tupější. Zda li vás nepřivítali jako mne, Čecha pouhého, s pouze německým slabikářem? Vás-li učitel neujišťoval jako mne tisíckrát, že Němec jsem, že němčina jest má řeč mateřská, ačkoli matce mé německého slova nikdy ani na jazyk nevstoupilo? A co studia? Zdaž i tam, co by se nejvíce učiti mělo, u mládeže se nepředpojíjí? Těch zajisté žák český buď pro nesnadnost dvou řečí neznámých, z nichž jedné neučí se tak, jakby se žádalo, brzy se odstraší, a do dílny nebo na pastvu se vrátí, jestliže postudentiv se více mrzkým nebude povalečem, — aneb pak všecku nesnázi zmužile přeskočí a konečně buda výborným Němcem, Čechem býti přestane, a k ouřadům v Čechách Němce jest mnoho lepší. Netrpí-li sama při tom spravedlnost? Zdaž od našich ouřadů pouhý Čech spravedlivosti bezpečně nadíti se může? Prosebný jeho list český buď se zavrhne, buď že žádný mu rozuměti nechce,

do němčiny třebaš naopak překládá, ja podávám od Kaifáše k Pilatovi, an zatím každý škrabák nad ním frní, že německý není. A tak Čech chce-li k svému, vol nevol právnímu příteli, často řekl bych nepříteli a opět na větším díle — Němci, do rukou se vrhnouti přinucen.“ — *Prot.* „Myslím, že Čech uvykna němčině, v umění a vzdělání dříve a snáze prospěje, než aby v svém jazyku od dvou set let, jakž na to sami Čechové nařikají, zanedbaném, vzdělávati se měl.“ — *Slav.* „Že umění s jazyky do země se vnáší, kdož pochybuj? Ale zůstane-li umění to v jazyku cizím, aniž s velkým zástupem se sdělí, tuž myslím méně prospívá, nežli bohatství, které tam pan Stejskal za žito shrabuje a ve sklepe pochovává do truhly železné: tomu Vejskal, synáček otci na lejtka hledící, jen co z domu ho provodí, víka otevřít poběhne a úplnou svobodu i oběh mezi lidmi požitečný způsobí. — Snáze jest národu sto dobrých spisovatelů vynesiti, než celému v jiný národ se obrátiti. Dejte Čechům, co k tomu potřebí, a stojím za to, že za dvacet let divy na literaturě jejich uhlédáte; kdežto oněch padesát let, za které onen našeho národu dobrodinec, že Čechy celé se poněmčí, sliboval, již drahně minulo, a čím dále, tím více viděti jest, že selhal. Tak bůh potrestej všech Čechových nenávistníků, aby zkvétati jej viděli, čím více se nadáli záhuby jeho.“ — *Prot.* „Pravím, že za dvě stě a když to ne, ovšem za čtyři sta let zajisté se zněmčí. Nebo k tomu že přichází, vidíte sám, jestliže vás ta vlastenská láska decela neoslepila. Za posledních třiceti let okolo pomezí na sta městeček a vesnic se poněmčilo; šest krajů jest německých a ti jsou právě nejlidnější, nejvzdělanější, kdež obchod, umění, fabriky a hospodářství v takové

dokonalosti se nacházejí, jakéž v pouze českých ledva jaký stín onde a onde jest znamenati. Němců, přidáte-li Prahu, větší města a úředníky zemské, tolik nejméně jest co Čechů; a tito, kdož jsou proti oněm? — Sedláci a něco měšťanstva v menších městech; u větších, jak sám pravíte, za češtinu se stydí, tak že v Čechách jazyk český sedlským, a to jen z částky, německý naproti tomu městským a zvedenějším jmenovati se může. Ač že již i pouze čeští sedláci děti své pilně k němčině mají, vědouce, že jinak jim od pluhu daleko staviti se nemožno. A městské dcerky? Co platna těm krása, bohatství? Neumějí-li německy, i ten chatrný bradýř jimi pohrdne. Německý jazyk této doby jest krása, vtip, cnost, bohatství i poctivost. Tot hlas sedláka i měšťana; vše nevraží na ty předky naše, že nebyli raději Němci. Jelikož tedy němčina jediné jest spasení vlastenců vašich, i což jim jí nepřejete, a to jim chválíte, čehož by rádi pozbyli? Však věřte-li tomu českému Poutníku, nic vám pilnost vaše neprospěje, protože nad to všecko dobře on pozoroval, že země česká se Slovany jinými toliko na Moravu mezuje a což nejbolestnější rána češtině jest, že i nově zrůstající pokolení v pouhých prvé Čechách nyní již v pravdě německé jest; i jestliž tak, jakož věru jest, není do toho času daleko, kdy se řekne: Kdež Čechové? Byli a není jich více! — *Slav.* „Že Čechie aspoň skrze Moravu s jinými sbratřenými Slovany se stýká, to má nad zemi maďarskou: může-li však Maďar udržeti se a zkvétati více, než cizozemci sobě představují, proč, chtěje též, nemohl by Čech? *Ale přísnejme se, zhasne-li jméno jeho, on sám toho jest největší příčina.* Nedá-li jemu zdvořilost jeho, aby jako Maďar spolníky své nazýval při-

pletkami, měl by ovšem ho následovati v tom, aby miloval jazyk svůj, a zachoval původnost národa svého, která že s újmou jazyka za našich dnů náramně trpěla, toho zapíratí bylo by arci o polednách slepým býti; že by ale národ náš v pravdě na počepí byl, a strach šel, aby vše, co Čechem jest, před námi očitě nezhaslo, jak to již jistý lid s plnou hubou a s radostným srdcem provolává, jako nad hrobem Čechie dupaje a křiče: *Ha! tu ležíš! přečkali jsme tě hrdá sokyně!* — to myslím, směšný jest triumf před vítězstvím! Od té chvíle, co do Bojemie Čech nohou vkročil, v neustavném trvá zápase s cizozemci, a tolik vždycky nepřátel proti jazyku jeho doma i vně válčilo, že divil-li se Balbin po tolika vojnách býti jen jednoho v Čechách obyvatele, *my dnes pravěji diviti se můžeme, že slyšeti jest i nejslabší hlahol došlé nás od předků slovanštiny.* Než tak dlouho, i sám chtě, umírá národ! Přepjal tedy úsudek svůj ten, kdož pravil, že již německé po nás vyrůstá pokolení, tak abychom my poslední Čechové byli; ó toť mluvil ze žádosti srdce svého! Čili mní, že se vypudí jazyk náš co neduh nějaký, očkováním jiného? *Zajisté, pokud ten veliký obecného lidu zástup česky mluví, plésati nad pohřbem Čecha jest směšno; právo-li?* Tomu by tuším Němci, kdyby jich se to jako u nás týkalo, nejlépe učili. Než děkujme bohu, že není tak zle, aby nemohlo lépe býti. *Lid český jest; panstvo nechť sobě hovoří francouzsky neb chaldejsky, což na tom? Že lid za to je má, zač se vydávají, — za cizince, a tím méně je miluje, čím méně od nich milován jest.* Však jim to špatně sluší, když s poddanými svými skrze tlumače mluví. *To-li slepota a chromota miserná, což říci o těch trefných opičkách mezi nižšími,*

jenž myslíte, že kdy neumějí česky, hned páni jsou, českou řeč za selskou mají? — Ubožátka! nevědí, že každý jazyk tu kdež doma selský jest a že sedlák jest obyvatel země nejpřednější, jenž by jim právě říci mohl: což mi to ječí okolo hlavy? Já vám dávám jísti: jste-li vy lidé jako já, mluvte, ať vám rozumím!“ — *Prot.* „Tot zajisté zvedenějším Cechům nikdo za ouhonu nepoloží, že německy se učí a s jazykem umění německá sobě osvojují.“ — *Slav.* „Není to jejich ouhona, že umějí německy, ale že neumějí česky! jakž toho dobré a sláva vlasti jejich vyhledává. Kdyby mnedle, cizozemec, čta příběhy země české žádostí pojat byl viděti ten národ, jehož tolik předků, tolik hrdin bylo, který nejsa velký veliké sobě ve světě získal jméno a samým sebou toliko přemožen býti mohl; kdyby pravím připutovav k nám viděl a slyšel, jak mnohý poctivých otců nezdárný synek nemírným veselím v divadle tleská rukama na pochvalu herci německému, který přijda pohostinu opovážil se toho hrubešství, praviti veřejně všem vůbec Čechům, že v bouřlivém času dokázali se býti pravým národem německým! jakoby jen Němec hodným býti mohl: — kdyby viděl a slyšel, jak za tak velebné a šlechtné předky tak chatrní potomečkové se hanbí a studem lekají, když Čechy je někdo nazve, viděl a slyšel, jak čím kdo méně Čechem jest, tím větší hodnosti dochází: jak tu soudce protokol sobě do němčiny překládat dáti musí, nebo kraje správce jak důležité země pána rozkazy pouze českému lidu německy vykládá a když vše hubu naň otvírá, mní že to pozornost, a neví že posměch jest; nebo jak tam a tam není Čecha duchovního, by lidu slovo boží česky hlásal, protože v Čechách studující za patnáct let nemá, kdeby se naučil česky, a má-li

neví, že k platnosti to jest; jak Němec kaplan s lidem se modlí až se všechno za břich popadá, a jak na to jeho správce druhý den do školy běží, honem německy učí, a když to hned nejde, všeho tak nechá: kdyby ty a podobné věci na své oči viděl a na své uši slyšel, jako my je vidíme a slyšíme den co den: kdyby viděl konečně ten národ počestným jedoucím po dležancí podobný a spojený jen místem, bez spólní záležitosti, bez odměnné lásky, bez vlastenectví; podobný oněm čtyřem sochám představujícím čtvero národů, ježto stojí na mostě pražském, aby byly věrným obrazem cizího sobě českého národu, je- muž na dovršení hanby nic jiného neschází, než aby, k čemuž se i již schyluje, jako páni s poddanými, sudí se stranami, tak i duchovní učitelé s lidem skrze tlumače mluvili: — ó což by se pohrdlivým čelem obrátil, nebo smíchy pukal, blahoslavě sobě, že cizokrajný jest, a pospíchal by z té hrdin starých zaškoudlé krajiny, kde patrní vyjevují důkazové, *jaká neřest z toho bývá, když národ znechutě sobě cnost a mravy předků svých, zanedbá i jazyka svého a svízel doma, vně pak potupu sobě připraví.*“

Po tomto mistrném rozboru životní otázky české Jungmann dotknul se svého předmětu ještě s jedné stránky, ku kteréž po všecken život svůj zaujal stanovisko zvláštní opatrnosti. Až posud slyšeli jsme, že hlavní, ba jedinou vinu tak hlubokého a hanebného poklesnutí národnosti české v Čechách přičítá Čechům samým. V tom článku zajisté bylo velmi mnoho pravdy, ač v něm nebyla úplná. Bez podajnosti a odrodilství Čechův samých, kteří po třicítileté válce buď co upřímní neb co zdánliví katolíci ve vlasti byli směli zůstatí, jazyk český nikdy nebyl by býval uveden

na takovou mizinu a na takové pokoření, v jakém koncem století osmnáctého se octnul. Vždyť nej-
světější povinností těch katolíkův, — a nikdo jiný
z Čechův nesměl v zemi zůstat, — přece bylo,
aby zachovali věrnost svému jazyku. Že jí ne-
zachovali, proto došlo v Čechách na konce tak
velice žalostné, že po půl druhém stu let mohlo
býti mluveno o umírání *šesti milionův* (1) Čechův
v zemích koruny české. Už Balbín udeřil na od-
rodilství ve vlasti rukou přísně káravou, Thám
tepal do něho palicí dubovou; však Jungmann jal
se mrskati je blesky tak žhavými, jakých v té době
cizáckého nátlaku a vlády absolutní vůbec užití
mohl. Věda pak, že Čechům může povědět všechno,
čímkoli srdce vře, Jungmann byl příliš dobrý *po-
litik*, aby nebyl uměl „*správně*“ zachovati se
k vládě samé. I Němcům co národu mohl říci
dostí trpkou pravdu, ale s Němci co s vládou
musil mluvit jinak, chtěl-li něčeho dosáti. Byl
ducha prudkého a ohnivého, krev v něm vřela a
city jen jen kypěly; neostýchal se nikdy slova
proti krajanům svým věrným či zrádným, směle
ozval se proti celému plemeni německému; ale
k německé vládě, od níž vlastně všechno zlo a
neštěstí v Čechách bylo pošlo, dobře věda, že tak
pravda jest, přece po všechen život svůj *veřejně*
(soukromé a důvěrné smýšlení jeho ovšem bylo
jiné), činil své bytosti tuhé násilí a s největší pil-
ností hleděl k ní co k místu nestraannému, kteréž
celou při národního života českého má rozhodnouti,
kteréž o ničem, co v Čechách po půl druha sta
let se děje, ničehož neví, jemuž celá věc teprv
oznámena býti musí, a do něhož lze nadíti se do-
konalé spravedlnosti. Toto *politické* stanovisko své
v otázce české vyznačil Jungmann už v první
své obraně jazyka českého, když celou úvahu mezi

odrodilým odpůrcem a věrným obhájcem národnosti české končil těmito slovy: *Prot.* „Jednak pochybuji, aby jazyk český jen na prostřední stupeň dokonalosti se vznesl, pokud (povím otevřeněji, jelikož jen tento němý háj jest svědkem naším) ta hlavní závora jej svírá a znikati mu nedá a dáti nemůže.“ — *Slav.* „Myslíte zemské řízení?“ — *Prot.* „Tak jest! Neboť patrno, že dobré slavného domu pánujícího žádá, aby z Čechů Němci se stali; toť by jemu snadnost správy, jednotu a sílu vlády sjednalo.“ *Slav.* „Dvůr náš i s nepřáteli zachází pravotně: my bychom s pravdou předeň jíti se štilili? Ač všichni slavní z tohoto velkého domu panovníci neměli se stejně k Čechům, říci se může, padne-li jazyk česky, že Čechové sami tím vinni budou. *Nebo již-li kdy jednohlasně prosili zeměpána o zachování jazyka svého, již-li jen znáti dali, že jim milý jest? Již-li jim, kdy čeho požádali, odepřel? Zdaž k pokynutí na prosbu svých věrných vždycky nebyl přechoťný?*“

Tu už znamenati bylo netoliko novou, ale velice svěží, jarou a důraznou sílu, která jala se otrásati duchem českým. Tak posud nikdo k Čechům a k odrůdicům nebyl mluvil!

Aby pak zároveň podal přátelům i nepřátelům důkaz, jak ohebná a lahodná, jak zvučná a plynná, jak mocná a jemná, jak k pronešení nejvznešenějších myšlenek a nejněžnějších citův lidských, k vylíčení svrchované velebnosti přírodní velice působilá jest čeština, aby literním činem do-svědčil, že ještě ani to není pravý jazyk český, jímž nejvýtečnější do té doby spisovatelé čeští, Pelcl, Procházka, Kramerius píší; aby skutkem nepopíratelným utvrdil, že ten selský, ze vší veřejné správy zemské a občanské, ze škol i z úřadův

s opovržením vyhostěný, od vlastních synův svých opuštěný a skorem už dvě stě let zanedbaný jazyk český dokonalostí, bohatstvím a spanilostí svou úplně vyrovná se nejslavenějším nyní mluvám evropským, že do něho i bez dalšího vzdělávání a pilování přenešena býti mohou nejpřednější, myšlenkami i řečí, díla z literatur po celém světě velebených a pěstovaných, aniž by v vznešené původnosti své doznala nejmenší újmy: přeložil r. 1805 perlu literatury francouzské, věčně krásnou *Atalu*.

Za půl druhá sta let opět poprvé jazyk český zaskvěl se v pravdivé své podobě; ba ovládnut a provanut ušlechtilým, k nejvyšším ideálům lid-skosti se nesoucím duchem Jungmannovým i vystoupil nad své vzory z časův minulých. Však Jungmannův český překlad *Ataly* netoliko má vysokou cenu díla uměleckého; jestiž velikým *činem národním*. Jím vyšlo na jevo, k čemu obnovené vlastenectví české se váže, jaký klenot národnost česká v sobě chová, čeho těch několik spisovatelův českých pro svůj národ hájí. Pomysleme si, že ten jazyk, jímž psán překlad *Ataly*, ve vlasti své zároveň byl vytištěn ze všech škol a úřadův, že mu odňata všechna veřejná oprávněnost, že byl v opovržení svých i cizích, a že už považován za domírající stopu někdejšího nenáviděného státu a národa českého! . . .

Jungmann ovšem od samého počátku své vlastenecké a literární činnosti byl přesvědčen, že nepostačuje, aby jazyk český pouze se vzkřísil, ale že rovněž nutno, aby pečováno o jeho *šlechtění*. Všemi silami ducha i citu ponořil se v skladiště mluvy mateřské, aby v něm vyhledal a sestrojil jazykové tvary pro vyšší potřeby písemnictví uměleckého a vědeckého. Co zajisté až do jeho

doby psáno po česku, náleží do oboru literatury nazvané prostonárodní; Pelcl, Kramerius a jiní vysoce zasloužili vlastenci z doby předjungmannovské dbali jedině o to, aby obecný lid ve svém jazyku měl co dobrého čísti a udržovali proto svůj spisovní jazyk na stupni obecné mluvy české. Jungmannovi se vidělo už nutno, aby čeština se vznesla do výše umění a vědy, aby vůbec se stala dokonalým prostředkem k nabytí vzdělanosti takové, jakáž se pěstuje v jakémkoliv jazyku jiném. Sám podal důkaz, že to možno. Vystoupil ihned s takovou plností, líbezností, lahodou, jasností a silou spisovného jazyka českého, že se znamenitě lišil od všech spisovatelův z pokolení staršího i současného a že se stal vzorem všem, kdož po návodu jeho srozuměli potřebám literatury české a důležitosti svého času. O *slechtění* svého mateřského jazyka Jungmann pečoval a pracoval po všechnen život svůj; jeho přičiněním spisovná mluva naše dala se vzletem vyšším, kterýmž dostihla všechny novější jazyky evropské v dokonalosti slohové.

Buď už na studiích v Praze, buď v nejprvní době svého pobytu v Litoměřicích Jungmann vstoupil v přátelské spojení s několika rovněž horlivými milovníky své vlasti a svého jazyka mateřského, a žil s nimi, v jiných úřadech a na jiných místech v Čechách postavenými, v pilném dopisování vzájemném. Puchmayer, oba bratři Nejedlí, Rautenkranc, Vetešník byli s ním ve stálých stycích literních; však nejmilejší přítel, s nímž všechny slasti a strasti života svého sdílel, jemuž srdce své otvíral do kořan, jemuž svěřil nejskrutější své myšlenky a city, byl posud žijící slavný vlastenský kmet, velezasloužilý spisovatel český, kněz *Antonín Marek*, nyní děkan v Libuni. Z kor-

respondence, kterouž oba slavní synové čeští už v prvních letech tohoto století mezi sebou měli, nabýváme velmi důležitých a zajímavých zpráv o vnitřním duševním životě Jungmannově, o všem, co v myšlénkové jeho dílně se chystalo a dále, ale co na veřejnost ani literní ani mimoliterní nikdy vynešeno nebylo. Z tohoto pramene dovídáme se, že Jungmanu co uvědomělý Čech zároveň byl uvědomělý *Slovan*, a že myšlénkou slovanskou co nejmocněji podpíral, posilňoval a tužil národní ideu českou. V duševním sourozenství s velikým Slovanstvem nalézal i povzbuzení i útěchu i naději ke všem svým pracem českým. Slovanské smýšlení Jungmannovo projevovalo se zvláště v tehdejších válkách francouzských a vzalo na sebe rozhodný tvar a směr *politický*. Položíme zde některé vyňatky z přátelských dopisův Jungmannových z Litoměřic psaných Markovi mezi lety 1807—1810; doufajíce, že tím do života svého oslavence hloub nahlédneme.

1807. Jungmann projevuje své nejvroucnější přání, aby všem Slovanům pomáhal, všechna práce, která není slovanská, jej mrzí, i příprava k profesuře na vysokých školách; praví, že Marek jej duchem i známostí jazyka předčí, stěžuje sobě, že v Litoměřicích obcuje se špatnými latiníky a Němci, a prosí Marka, aby k Čechům poučení a zvelebení vždy něco psal, překládaje i okládaje, „zvláště prosím, abyste Hlasatele vzal do své starosti a Nejedlému pro něj něco posýlal.“

1808. Děkuje Markovi, že mu udělal velikou radost, uživ v svém dopise ruského písma.

1809. „Na mne se svaluje všeliké břemeno života lidského; s jedné strany zloba sousedův, magistratu, direktoratu, s druhé malá naděje k do-

sažení cíle předsevzatého *) pro velkou nespravedlnost rakouského, který nedávno tři profesory z Vídně do Prahy dál, jako bychom v Čechách sami oslové byli. Oddám se zcela češtině, v které jsem posud nejvíce blahosti zakusil, jak bude co skromného v Praze k dostání, vezmu to, nejistota bytí a osudu mne dává.“ **) — Pociťujte všeho, což příroda (dobrá máti) v nadbytku svém k požívání předkládá, neslyše hlasu hlupstva zákonního a jsa člověkem mezi tygry a opicemi. ***)“ — „Tomsa špatně psal noviny a Rulík je nepíše lépe. *Krameriusa škoda!*“ — „Těší mě jistá čáka, že až přestojíme tyto bídy nynější, dobře ve vlasti naší, třeba nás více nebylo, povede se. *Naše řízení jde ke konci.* †) Rakousy jsou v ruce Napoleonově, Vlchy, Tyroly ztraceny, Murat táhne s 80 tisíci k Bonapartovi, Kellermann od Mohuče do Sas. *Čechy a Morava trpět musí.* †) Vyjde Fenix z popela.“ — „Já vás miluji bez všelikých ohledův a chci-li, abyste pečoval o literaturu naši, nečiním toho pro sebe ale pro vlast, o kterou péče všech nás první jest. *Ach že tak málo dobrých vlastencův jest*, ach, že i ti, kdož nejlepší jsou, osudem zlým nám se berou. Procházka dne 2.

*) Ucházel se Jungmann o místo profesora fysiky na universitě pražské.

**) Byloť té doby jednání, aby řád piaristický uvázal se ve správu gymnasia litoměřického, čímž ovšem posavadní tamější profesori svěťští byli ve své existenci ohroženi. Jungmann pak od roku 1800 byl ženat, pojav za manželku Johannu Světeckou z Černčic, dceru bývalého krajského ve Vršci a roku 1807 měl už čtyři dítky.

***) *Antonín Marek* byl už toho času knězem, kaplanem v Rožďalovicích.

†) Tyto věty jsou v dopise písmem ruským, aby je nikdo mimo Marka nemohl přečísti, kdyby snad posel psaní ztratil.

pros. umřel.“ — „Durych, Pelcl, Procházka jsou tam, jediný Dobrovský mezi námi. Zatím pomněje na lidských věcí nestálost, tím se kojím, že dokavad národ nepojde, vždy někdo k zvelebení jeho se narodí, ano právě ta smutná mužův tak výborných smrt mne více pamatuje, že již na nás dochází, o vlast se starati. Kdo z nás může, ten pracuj, abychom možno-li lepší vlasti dochovali potomkům, než nám od předkův zůstavena. Pojde-li vlast, ať jen za nás, okolo nás, dokud my saháme a stačíme, nepojde.“ — „Mám radost, že zase částka Slovanův z jha německého osvobozena jest v Polště, čáka že i zde více bude.“ — „*Pracujte, co by k osvětlení ducha sloužilo; srdce naše již více potravu české mají, než duch.*“ — (Kněz Kareš poslal Jungmannovi k opravě knížku o svátosti oltářní. O tom píše Jungmann k Markovi s tímto poznamenáním): „Já bych přece žádal sobě býti původcem básní (NB. pěkných) než knížky o svátosti oltářní.“ — „Vetešník neustává milovati toho *sirotka*, ježž *vlastí* jmenujeme.“

1810. (Marek projevil jakousi málomyslnost; k tomu odpovídá Jungmann): „Vaše málomyslnost nemůže nám býti pravidlem, poněvadž by z toho následovalo, abychom ničeho nedělali. Česky mluvících lidí vždy ještě 6 milionův jest a ten národ jest starší než Napoleon i F. a doufáme, že obadva přečká. Národ 200 neb 300 let sklíčený vždy za 30 neb 50 let zotaviti se může. „Za sto neb více let náramná Evropě změna od Rus nastane,“ a to mi ze srdce vypsáno. Já pevně věřím, že ruská mocnost francouzskou přetrvá a nám Slovanům to potěšitelně býti musí, když nářečí všacka slovanská v jedno se spolčí. My od Rusův, Rusové od nás zdokonalení jazyka přijmou. *Co tedy česky píšeme, již pro velikou říši slovan-*

se cvičili v pravidelném mluvení své materštiny. Jungmann ihned s největší radostí nabídl se za učitele a tak bylo biskupské dovolení co nejslavněji uvedeno ve skutek. Však aby bylo vyznačeno, že jazyk český na učilišti pro vzdělání kněžského lidu českému není učebním předmětem řádným, všeobecně povinným a s jinými předměty bohosloveckými k. př. s hebrejštinou, s židovskými starožitnostmi atd. na rovni postaveným, neposkytnuty k výkladům jeho místnosti studijní, ale vykázána mu síň postranní. Jungmann ovšem byl příliš veliký i Čech i člověk, aby taková mizerná nezdořilost byla se ho dotkla; ale přece nemohl jí neznamenati a dáváje o ní svému Markovi zprávu připojil: „*Já třeba v chlevě česky učit budu.*“

Jedna též velmi důležitá otázka vlnila se už v oné době myslmi některých předních vlastencův a spisovatelův českých, uznánoť, že by věci národní velice prospělo, kdyby sřízena byla nějaká jednota hlavních zasvěcencův a vzdělavatelův jejích. Šlo o založení *spolku českého*. Jungmann už r. 1809 dával vědomost Markovi, že o čemsi podobném mezi vlastenci se přemýšlí a podotknul, že k tomu potřebí bude i peněžité podpory. Marek k tomu účelu ihned zaslal Jungmannovi 20 zlatých, načež tento odpovídá: „*Vy mne zahanbujete, než jsem já ještě rozmyslil, jakou pomůcku *společnosti české* budu moci dáti . . . Kdyby se úsilí těch dobrých Čechův v nivec rozplynulo, ode mne v poctivosti zpět obdržíte, ano kdyby potřeba bylo i od mých dědicův, pročť i moje manželka o tom jest zpravena. Budu vám snad něco více o té společnosti psáti.*“ — Z pozdějších skutkův Jungmannových vidíme, že *jemu* tanulo už tenkrát na mysli založení a sřízení takového spolku českého,

jakýmž jest nynější Matice česká; však s jiných stran mezi tehdejšími vlastenci pomýšleno na jakýsi spolek s významem *politickým*. A k tomu Jungmann neradil, aby vládní soustava, žádnému spolčování vůbec nepřející a k snahám českým zvláště nedůvěřivá, slabé kvítko národní práce mocí svou ihned nezničila. Vybízelt všude a vždycky k největší opatrnosti; sdělil Markovi r. 1810, že bude psáti Rautenkrancovi a Puchmayerovi, aby s ním založili *českou společnost dopisující*, a když Marek mu oznámil, že turnovský duchovní správce pan Čebiš, Čech velmi rozhodný a horlivý, společnost vlastencův za jiným účelem rád by sřídil, odpověděl: „P. Čebiš by mohl něco dobrého spůsobiti, kdyby k *společnosti české* napomáhati chtěl; nebude-li jiná, aspoň ta se přece stluče, která z kousku jistiny *knihy vydávati* by mohla, zvláště *denník* nějaký, třeba jen Hlasatele dále.“ A téhož roku stanoviv za hlavní pravidlo národní politiky české: dobře žil, kdo dobře se tajil, — dotknul záměrův paně Čebišových také těmito slovy k Markovi: „Tím samým jsem vám psal, aby P. Čebiš do hnízda vosího nepíchal, ale raději, *může-li on podtají a opatrně vlasti české napomáhati*; a tak my všickni dělejme! *Dobrého nám a vlasti s Vídně nikdo neporučí.*“

Ale přes všechnu opatrnost svou ve věcech politických Jungmann přece neubráníl se, čeho chtěl zniknouti, nebrž ze všech předních tehdy vlastencův českých první otočen byl síť tajného vyšetřování policejního. Příčinou k tomu (bohužel) stal se sám jeden z tehdejších vzdělavatelův národního jazyka, muž, jenž o novověké písemnictví české nemalých sobě získal zásluh, ale jenž v životě Jungmannově hraje úlohu velice nechvalnou, *Jan Nejedlý*, od r. 1801 profesor jazyka če-

ského na universitě pražské. Stále pokračuj v šlechtění mluvy mateřské přenášením do ní nejznamenitějších plodův z literatur cizích, Jungmann r. 1811 vydal mistrný překlad slavné básně anglické: „Ztracený ráj.“ V předmluvě k němu přičiněné ohražoval se proti výčitce, jakoby v svých spisech užíval neznámých slov, zvláště jinoslovanských. Pravil: „Jsouť tu, jedno nebo dvě Nechtěj milý vlastenče, aby vznešená báseň všedním jazykem zneuctěna byla; raději Slovan jsou lepší slovanštině přivykej, a s rozumnými toho abychom i my Čechové všeobecné spisovné řeči slovanské vstříc pomalu kráčeli, žádej.“

Myšlenku veliké literární, duševní jednoty slovanské Jungmann postavil v popředí své vlastenecké činnosti a viděl ji uskutečněnu jedině v přijetí jediného spisovného jazyka slovanského, „kterýž by druhými nářečnými věčně a nesmírně se bohatil a šlechtil“. Bylť mu v té myšlence pobudkou a vzorem Němci. Však vysloviv ji v předmluvě k svému překladu Ztraceného ráje, nenadál se, že mezi samými vlastenci a spisovateli českými vyskytne se *nešlechtný udavač*. Nemůžeme jinak vyrozuměti, proč Jan Nejedlý se stal záhy tak urputným nepřítelem Jungmannovým, že vášni své obětoval i čest svou i blaho národa leda soudíce, že vida velikou duševní převahu rodáka udlického nad sebou, ze závisti a z obav býti jím v národě zastíněnu, dal se unéstí záští k němu až k mrzké činnosti tajného denuncianta policejního, zradil věc národní a pokálel památku svou ve vlasti šeredou nejohavnější. Jungmann zajisté na samém počátku své národní uvědomělosti přidružil se k němu co upřímný přítel, choval se k němu, jako ke všem lidem dobrým nebo zlým, vždy s největší šlechtností; ale nedovedl

v něm vzbuditi city podobné. Ve svých pamětech sepsaných na krátko před svou smrtí, vypravuje vzhledem k jedinému spisovnému jazyku slovan-skému o prvním jeho nepřátelském skutku takto: „To byla má myšlenka a žádost v předmluvě k prvnímu vydání Ztraceného ráje pronesená, kterouž proti mně uchopiv mstivý Jan Nejedlý tajně policii co nebezpečnou předložil a mne tří-letému tajnému vyšetřování policejnímu podvrhl, z kterého jsem jen zákonným povinností svých ouřed-ních zastáváním a neúhonným živobytím dosti cele a šťastně vyvázl.“

Na jiném místě vypisuje povahu Jana Nejedlého tímto způsobem: „Jan Nejedlý při obnově literatury národní na počátku tohoto století měl nemalou zásluhu. Horlivost jeho zdála se převyšovati všeliké očekávání vlastencův, avšak když doktorem a advokátem učiněn, pomalu ochaboval a činnost svou v literatuře stavil, a jakž to bývá ve vědách a uměních, že ku předu nekrácel, po-zadu za jinými zůstal. Nicméně jsa letory kalokrevné, žádostiv cti a nechtěje slávy své zatemnití stal se závistivým, podezřívavým, nepřitelem ci-sího snažení.“

Z této povahy J. Nejedlého, jakož seznáme, za krátko pošla ještě větší pohoršení v národě a plynuly stalé svízele a nepřijemnosti Jungman-novi; však ve vlasteneckém a literárním směru ná-rodního vůdce nestala se tím ani nejmenší změna. Nabýváme toho vědomosti též z listův jeho psaných r. 1813 k Markovi, jenž té doby byl kapla-nem v Libuni. „Vy tam v Libuni prý Rusy máte, pogovorite s nimi. U nás (v Litoměřicích) všecko plno příprav, tolik vojska, tolik náspů a zápraží.“ — „Mé knihy a papíry všecky leží v sklepě v tru-hlách a čekají sladkého pokoje. Předvířem při-

šed z Prahy nalezl jsem u sebe ruského generala Tolla. S jeho adjutantem jsem mnoho hovořil. Co nejdříve k hlavní bitvě přijde, tou se náš osud rozhodne.“ — Že jste slyšeli střelbu jednou, víte aspoň, jak jest těm, kteří ji slyšeli častěji a z blízka. Minulou sobotu *) byl jsem na Ostrém, vrchu blíž Oustí n. L. a díval jsem se na boj, v kterém ves Krinice hořela, dšlem od našich, dšlem od Francouzův zapálena. Celý den chodím jako zmámený, teprv dnes jsem knihy ze sklepa vynesl. Rusové tady zhusta táhnou. Já pilně govoruju s nimi. *Neškodí to Čechům, že se seznámí s Rusy, aspoň vidí, že více Slovanův na světě. Podrží li Aleksandr Varšavu, tu my kyrylici přivykati budeme.*“

Z Litoměřic Jungmann vydal na veřejnost ještě jeden spis, v němž svůj český a slovanský program zevrubně vyložil. Bylať to opětná obrana jazyka českého proti nanejvýše podlému a potupnému tvrzení, kteréž v časopise „Bohemia, für gebildete Böhmen von Böhmen“ r. 1812 č. 1. o jazyku svém mateřském byl spáchal Uhl, profesor na gymnasium píseckém. Jungmann tu opět vystoupil co obháje národní řeči a bytosti proti odrodilci, jenž, budiž tu o něm poznamenáno, v pozdějších létech svých zase se napravil ba i ostrou písničku o českých odrodilcích byl sepsal. Ve Vídni vydáván byl r. 1813 péčí J. Norb. Hromádka časopis český nazvaný „*Prvotiny pěkných umění*“; v něm Jungmann beze jména uveřejnil *Bohemyusovi* odpověď, jejímužto mocnému, úchvatnému působení mezi milovníky i škůdci jazyka českého srozumíme dle některých vyňatkův. Z vlastencův a spisovatelův českých,

*) Psáno dne 24. září 1813.

kteří vyšli z poněmčevacích škol josefinských, dva vynikli ohnivým, důrazným a důmyslným hájením práv a cti své mateřštiny Rautenkranc a Jungmann. Jungmann pak podnikal a rozhodoval hlavní bitvy, při kterých šlo o to, aby netoliko byly vyhrány, ale aby jich také bylo vykořistěno v obou válčících táborech. *Obrany Jungmannovy netoliko porážejí nepřitele a zrádce, ale zároveň posilňují přitele a věrného syna národnosti české.*

Jeho odpověď Bohemaryusovi, ač vyšla beze jména, ihned poznána byla všeobecně za dílo jeho; tak už známa byla moc jeho ducha, způsob jeho boje, povaha jeho zbraně. Zde některé věty z ní: „Bůh, který se v rozmanitosti svého stvoření kochá, ještě se nezněmčil, ano posavad všem jazykům rozumí a všickni jazykové důvodem jsou jeho přepodivné mocnosti. Lépe vám, kněží čestí, lépe lidu našemu, lépe tomu bezprávně pohaněnému jazyku, abyste desatero kázání třeba jen prostředních původně sami ze srdce svého vyňali a složili, než jen jedno německé, třeba v sobě výborné, přeložili.“ — „Jestliže Němci jakým takým právem z franciny a angličiny vypůjčovati mohou, toť my Čechové mnohem pěknější, mnohem příhodnější máme zřídlo, z kterého milo vážiti: sbratřené s námi řeči *slovanské*. Těch pováže vlastenec náš, šířiti se musí v srdci, an pomní, že mluví jazykem největšího v známějším nám světě národu, jazykem poli Evropy a veliké části Asie srozumitelným. Tam, tam oči obraťte, Slované milí, odtamtud čeho vám nepřízeň času odňala a získati bránila, bežte hojně a bez nedostatku. *Přehledněte, přeberte, převažte své řeči veškerou zásobu, co jí v knihách, co mezi národem v libém čistém květu zachováno, toho všeho co zlata šetřte, v jeden sklad národní uveďte a čeho by*

se dostati nemělo, od bratří svých Slovanův bez rozpaků vezměte.“ — „A co medle Bohemaryuse chcete s tím, v samém sobě smutným, vám ale (6 hanba) směšným obrazem utištěného a pošlapaného národního jazyka? Myslíte bouře tropiti, srdce vlastenská rozhořčiti proti králi nám co otci milovanému?“ — „Jen se přiznejte, že vás pouhá strannost a spolu neumělost proti tomu pěknému jazyku zasadila. Čili myslíte, že německy rozprávěje hned vyšším pánem se býti zdáte? V žádné prý společnosti, v žádné besedě a schůzce česky nemluví? Proč? Buď že neumějí, nebo se stydí. Obojí nikomu čestno. Jsa vy pak vzdělanější, tak vzdělán, že jen k vzdělaným Čechům píšete, buďte rozumnější a ukažte na sobě, že stud za národní a k tomu tak slíčným jazyk jest hloupý stud. Mluvte vy česky a hned máte jeden spolek lepší, v kterém se mluvíti bude česky; já učiním též v mém, každý v svém a hle! ve všech spolcích český jazyk se rozlehá. *Na nás jen záleží, chceme-li sobě vážiti toho nejdražšího od předků nám zůstaveného pokladu a čest zachovati tomu poctivému jménu slovanskému, čili dopustiti, aby vždy v nectných hubách valchováno bylo.* Kdyby šlo po vaší hlavě a národ náš všeobecným se zněmčováním svou národnost potratil, byli bychom podobni Mulatům, Barbetům, Mouřenínům, Kalabresům, Mikeletům a jiným mizerným směšeninám, povrhel mezi národy, bez charakteru, bez cnosti, bez obecného ducha, bez národnosti. Věru, já milerád obcuji s pouhými a jak dříve kovanými Němci, milerád s nepokaženými prostými vlastenci a jak pravíme Staročechy; ale to pravidlo dávno se ve mně stanovilo: Varuj se Nedoněmce!“ — „Nestydme se za sedláky; jsou naši lidé, jsou naši bratři. Nepejchejme nad svůj národ, ale kde

můžeme prospřívejme jemu a jsme-li moudřejší, vyučujme jej psaně i ústně v jeho řeči, aby nám rozuměl; a přináší-li zloba času nějaký nátisk na něho, všemožně mu odlehčujme. *Nechtějme jen sami viděti a národ at ve tmě tápá.* Přejme každému tolik světla, kolik oko jeho snéstí může. Tím se nikoli nezahodíme, ale v pochvale u vděčných budeme, přítomný i budoucí věk nás zehnatí bude; neboť ta lampa, jakož vy ze žádosti srdce mluvíte, ještě nedohasíná, nýbrž jen knot její oharkem se dusí, kterýž sejmete li, ona utěšeným světlem opět zasvítí.“ — „Pravda se na věky skrývati nedá, dříve či později na vzdory nepřátelům se vyjeví. My německého jazyka, co se týče jeho vlastnosti, byť i náš pěknější byl, nehaníme, z ohledu literatury vysoce velebíme, přijímajíce vděčně, co nám nesmrtelní Němci k vzdělání poskytují; ale i svůj přirozený, jakož nás tomu sami Němci příkladem vyučují, milujeme, a vědouce dobře, že každý národ jen v svém jazyku nejjistěji a nejrychleji vzdělán býti může, svůj národní jazyk, zvláště že toho velice hoden jest, vydokonaliti usilujeme.“ — „*My Slované a zvláště my Čechové jak jinda tak v těchto časích*) svou neošemetnou lásku k zeměpánu jsme nepochybnými důvody na jevo dali, a protož od jeho spravedlnosti opět záštity a otcovské k nám skloněnosti důvěrně se nadějeme.*“ — „Národ maje národní spisovatelstvo, jest pánem nesmírného pokladu. Zachovají-li se v světě jeho knihy, může z popela vlasti vzkříšen býti. *Nezdárný syn, kdo se stydí za rodiče, proklatý spisovatel, kdo svůj národ před cizinou tupí!*“ . . .

*) Francouzské války.

V.

Jungmann v Praze.

Vnější stránky Jungmannova života jsou velmi klidny, prostičky. Z nábožného slibu matčina měl býti knězem; přirozená, zdravá povaha těla i ducha, rovněž jako svobodný směr myšlení, jímž se pustil ve studiích na fakultě filosofické v Praze, uvedly v něm slib matčin na zmar. Vystudoval práva a z nepatrné příčiny oddal se stavu učitel-skému, v němž za krátko zalíbilo se mu tak, že ustanoviv při sobě býti učitelem svého národa, stal se i učitelem jeho mládeže. Na gymnasium litoměřickém bylo nejvroucnější touhou jeho, aby se dostal na učiliště do Prahy, do ohniska veške-rého vlasteneckého i literního ruchu českého. Po patnácti letech přání jeho došlo naplnění. Dne 29. září 1815 stěhoval se do Prahy co profesor gymnasia staroměstského, veda s sebou rodinu čtyř dítek, syna Josefa, dcery Johannu, Annu a Kateřinu. *) Se svou manželkou Johannou byl dostal v Litoměřicích dům, na jehožto základě tam nabyt r. 1805 i práva měšťanského. Ten prodal a koupil si společně s radou Görbrem v Praze na široké ulici dům č. 749, v němž o sv. Jakubě r. 1816 se usadil a do smrti své setrval.

Praha, do kteréž nyní vstupoval, byla už jiná, než z které r. 1799 byl odešel; i v celé zemi změnila se situace národní v některých věcech. Ta změna byla k lepšímu.

V čele veřejné správy zemské stál člen staro-bylé šlechtické rodiny české, jenž snahám vla-

*) Dvě dítek zemřelo mu v Litoměřicích.

stenským nikoliv nebyl na odpor, a jenž s některými jinými šlechtici, vědeckým směrem o čest a blaho své vlasti horlivě usilujícím, pěstoval přátelství upřímné. Byl nejvyšším purkrabím v Praze František hrabě Kolovrat Libštejnský, a hrabata Kašpar a František ze Šternberka i Fridrich Berchtold žili s ním v přátelství.

Ve spisovatelstvu českém valně prořídla řada bojovníkův starších doplňovala a množila se novými mladými, rovněž pilnými a snahou svou na mnoze už výše se pnoucími silami, z kterých některé už značně vynikaly pracemi vykonanými. K Dobrovskému, Krameriusovi, Puchmayeru, Hněvkovskému, k Rautenkrancovi, k Nejedlým, k Zieglerovi, k Markovi, k Táblícovi, družili se už Klicpera, Jan Sv. Presl, Purkyně, Vojt. Sedláček, Milota Z. Polák; a v šiku ke službě národní už přistupujícím byli Kollár, Čelakovský, Šafařík, Palacký, Kamarýt, Hanka a j.

Horlivým působením některých, k úřadům učitelským dosazených milovníkův vlasti, na rozličných končinách země odrůstala čilá mládež v nadšeném vědomí národním, záhy zasvěcujíc se k apoštolství vlasteneckému. Karel Thám r. 1802 počal čtení česká na gymnasium staroměstském: téhož roku Rautenkranc jal se svým neobyčejným ohněm vyučovati češtině a šířiti vlastenectví v semináři královéhradeckém; v Plzni prof. Sedláček r. 1815 zahájil při studující mládeži učení se mateřštině.

Správa státní už také seznala, že bez jakési známosti té potlačované češtiny sama nemůže obejít se v některých oborech svých. Nejdříve shledáno, že důstojníci ve vojště pro pluky české, jichž jakož vědomo, vždy bylo a stále jest pěkný počet, přece musejí umět tu „selskou řeč“ spro-

stého mužstva trochu lámat, a prodlením času také srozuměno, že českým ženám, kteréž se učí babictví, dotýčný předmět přece musí býti vykládán po česku. Pročež na školách kadetních už od r. 1752 stále udržován také učitel jazyka českého a r. 1808 nařízeno, kde by žádný důstojník od setniny k tomu úřadu schopen nebyl, aby jiný učitel z městského stavu byl ustanoven. Roku 1810 vyšel zákon, že pro zkoušení bab děkan fakulty lékařské v Praze jazyka českého dokonale povědom býti musí. Dne 1. března 1811 c. k. vojenská rada učinila veřejná prohlášení, že k auditoriatům přijímá jinochy znalé některého slovanského jazyka neb maďarského, což na universitách ohlašováno býti mělo. R. 1812 přikázáno, aby v řízení trestním protokol tam, kde jazyk český samotný v obyčeji, na levé straně česky a na pravé německy psán byl. Téhož roku dovoleno, že *poslední vůle může česká býti* (!) a že toliko takoví svědkové, kteří rozumějí jazyku odkazovatele, mohou vydati svědectví. Však na vysokém učení pražském naskrze vládly jazyky německý a latinský; ba r. 1812 oznámeno, že ani stavitelem zednickým a tesařským nemůže býti ustanoven nikdo, kdo nebyl zkoušen na technice pražské, kde veškeré učení dalo se též jedině jazykem německým. Tím pouzí Čechové i od takových živností odstrčeni byli.

V těchto příznivých i nepříznivých okolnostech jazyk český přece netoliko se zachoval ale i stále vzkvétal; přibývalo vědomí národního, přibývalo Čechův nejen lidí v Čechách. I po městech venkovských nejvíce znešvařených odrodilstvím a tupostí znamenati bylo toho času jakýsi pokrok v duševních snahách národních, k čemuž zajisté nejvíce přispívala mládež domácí, vracející se

občas domů z učilišť, na kterých dostalo se jí probuzení a světla předními tehdy syny národa. Obnovování jazyka i lidu českého musilo počítati a počalo přirozeně při mládeži, která vždy a všude v zdravém stavu svém jest nejúrodnější půdou idey práva a spravedlnosti, nejčinnějším šířitelem a obhájcem opravných záměrův v životě člověčenstva. S nevýslovnou radostí pohlížíme nyní na ony časy národního vzkříšení českého, kde mládež skutečně ve valné většině své přijala do srdcí svých símě rozsévané ku blahu národa po vlasti v poměrech velice trapných a dusivých. Tenkráté zajisté bylo k tomu potřebí mysli ještě velice ideální, aby někdo vstoupil v řady milovníkův a obrancův své mateřštiny proti celé poněmčovací soustavě státní. Prohlásiti se Čechem, chtít býti Čechem, znamenalo tenkráté při lidech, kteří neměli úplného zabezpečení životního už z domova, jako vydati se v plen všem rozpakům, vší nejistotě, všem svízelům existence hmotné. Nynější naše měřítko národních poměrův nehodí se k oněm dobám naprosto. Nyní už možno jest býti Čechem pro veliký užitek hmotný, pro zapotřebí tělesného života, dle zásad zcela praktických, soukromých, od potřeb národních zcela odloučených; onoho času každý Čech byl idealista, jenž nehledě k svým prospěchům osobním, ba přímo odřkaje se jich, nasazoval síly své jedině k podpoře mravné osobnosti svého národa. Vzkříšení českého národa k opětnému životu veřejnému, společenskému, státnímu, uměleckému a vědeckému náleželo tenkráté mezi nejvyšší ideály lidstva evropského. A v dosažení těch ideálův netěšili se Čechové pomoci a povzbuzování se strany národův a státův cizích, jako jiní té doby v potupě a v uhnětění úpějící národní kmeny

evropské; Čechové musili se vzpamatovati a vzdvihati se sami, a když už i to u nich se dalo, krčili rameny nad „zoufalými“ jejich pokusy nejslechetnější členové jiných národův evropských. V druhé desítce tohoto století bylo ovšem už snáze státi se v Čechách Čechem než v století sedmnáctém; ale síly a odhodlanosti mravní bylo k tomu potřebí ještě nikoliv menší. Žehnáme nyní z plna srdce té době, kde ve vlasti naší potupené, bolestně sevřené a s opovržením utiskované pokolení nové vedením několika národních věštcův uvěřilo v důstojnost, právo, čest a sílu svého kmenovního života, kde po stech a po tisících duchův, nevidouce kolem sebe než daleko zachmuřený obzor, smělým letem pustili se, aby rozmetali temnotu, která zahalovala hvězdu jejich vlasti. Se svrchovanou vděčností vzpomínáme nyní těch krajanův svých, „kteří nevidouce uvěřili“. Ale co říci o těch hrdinách, kteří nemajíce jiné zbraně leda neobmezenou lásku k svému jazyku a k své vlasti sami první vrhli se v boj proti záchvatnému proudu dějin, kteří zaskočivše cestu času, velitelským hlasem zvolali: „Až sem a nic dále!“

Jungmann v Praze už shledal zdarné ovoce svého snažení a svých prací. Přišel sem netoliko co známý, ale i co vysoce ctěný, velebený, milovaný křisitel národa. Jako on toužil po Praze, toužila Praha po něm. Zvláště mladší vlastenecké a spisovatelské pokolení dychtilo po jeho přítomnosti, jsouc mu oddáno vši duší, celým srdcem svým, hledíc k němu co k svému drahému vůdci a vznešenému vzoru. Společnost spisovatelská sestupovala se v Praze před jeho příchodem kol dvou středův: jedni kol Dobrovského, druzí kol Nejedlého. Nejmladší družina, na veřejnosti ještě

neznámá, žila různě, necítíc v obou dotčených mužích dostatečného k sobě půvabu.

Ani Dobrovský, ani J. Nejedlý nepostačovali novým potřebám vlasti, nebyli zejména dle srdce české mládeže, na níž všeliký pokrok ve věci národní závisel. Zásady obou těchto mužův o národnost českou už byly ukončeny. Mimo to dlužno pověděti, že Dobrovský podněcovatelem národních snah českých, křisitelem jazyka českého k novému životu nikdy nebyl a J. Nejedlý že jím býti už přestal. Pro tyto otázky právě octnul se Jungmann s oběma na velmi tuhých sporech, které ovšem pro rozvoj národních i literárních ideí byly velice prospěšny, ale Jungmannovi mnohou chvíli velmi ztrpčovaly. Dobrovský po celý život svůj nevěřil, že jazyk český ještě někdy by mohl nabýti nějaké veřejné platnosti státní a společenské; pohlížel k němu co k jazyku na dobro už odumřelému a studoval jej, vyznačil jeho pravidla, velebil jeho výtečné vlastnosti s tímže interese pouze vědeckým, s kterýmž ponořil se i do jiných jazykův, skutečně dávno mrtvých. Čeština byla mu pouhým materiálem vědy, v které pracujeme bez rozechvění, klidně, beze všeho zřetele k času, k místu neb k osobám, jichž se týče. Ač sám nikdy nebyl dospěl k správnému užívání jí *praktickému*, — čímž stanovisko jeho k ní nejlépe určeno jest, — přece opravil veškerou budovu její vědeckou; ale vše jen pro *vědu*, nikoliv pro životní praxi národa sama. Neměl naděje, že národnost česká z poklesnutí svého ještě někdy by mohla povzdvihnouti se. Sám rodem Němec měl pro jazyk český velmi mnoho rozumu a důmyslu, ale velmi málo citu a zápalu. Nečiníme mu z toho ani nejmenší výčitky a s velikou vděčností uznáváme vše, co pro vědecké ocenění a vzdělání naší

mateřtiny byl vykonal; ale nemůžeme zamlčeti pravdy. Dobrovský nebyl Čechem; byl Němcem, který nedostížené přednosti jazykův slovanských probádav, nalézal v nich co člověk vysoce učený a vzdělaný své zvláštní zalíbení, ba který studium jazykův slovanských věnoval veškeren život svůj; ale pouhá věda sebe důmyslněji pěstována ani neprobouzela národní vědomí v kruzích s vědou se nezabývajících, ani nevedla život národní v Čechách už probuzených o jediný krok dále. K tomu bylo potřebí důvěry, nadšení, lásky české k českému hlaholu, k tomu bylo potřebí Čecha! Dobrovský čím starší († 1829) tím nedůvěřivější ke všemu, co čelilo k povzdvižení národa českého, nébrž i s úsměchem pohlížel ke všem opravdovým snahám v tom směru. Ještě r. 1792, vypravuje ve svých dějinách řeči a literatury české, co od polovice století osmnáctého pro opětný rozkvět češtiny se děje, učinil o tom svůj úsudek v tento smysl: „Však vznese-li se jazyk český všemi těmito novými pobudkami, snahami, pracemi a vším tímto účastenstvím několika vlastenecky smýšlejících mužův dříve či později na stupeň dokonalosti poněkud vyšší, než jakého dosáhl v zlaté době za Maksimiliana a Rudolfa II, zůstavuji budoucnosti na rozhodnutí, poněvadž to závisí na tolika okolnostech. Hledě k nařízení z r. 1780, podlé kterého žádnému Čechovi, jenž by nebyl mocen jazyka německého, není dovoleno vstoupiti do škol latinských, považují to už za sotva možné.“ Ale r. 1824 už nazval Jungmanna, „*přemrštěným vlastencem*“, poněvadž tento byl přesvědčen, že národ český ještě jest schopen něčeho jiného, než aby sloužil za pouhou látku vědeckou.

Jak to dopadalo s J. Nejedlým, když „učiněn doktorem a advokátem“, slovy Jungmannovými

poznamenali jsme už svrchu; „pomalu ochaboval a činnost svou v literatuře stavil.“ Však to ještě nebyl čas, aby ochaboval a odpočinku se oddával český národ.

Tudíž nebylo většího štěstí, než že do Prahy se dostal Jungmann. *Tent byl muž, jakéhož doba vyžadovala*; tent byl Čech, jenž novému pokolení se stal heslem. „*Jungmannisté*“, tak s hrдостí nazývali se členové nové národní a literární společnosti české, a „Jungmann“ znamenal nadšení, důvěru, lásku k životu českého národa, stálou práci pro dobro vlasti. Vědělť sám, jaký význam snažení jeho má, když r. 1816 v listu k Markovi byl podotknul: „*Dá bůh námi lepší epocha literatury české vznikne.*“ Z této doby zajisté také pochází několik veršův, které v pamětech svých zanechal a v kterých hledě k starším pěstitelům písemnictví českého mluví o *novém věku* těmito slovy:

„Nám se rozumu dostává,
za své vůdství mějte vděk!
S vámi čas starý přestává,
s námi obrodil se věk.“

Maje tak pevné vědomí, že *nový věk* v životě národa českého už nadešel, že nadešel hlavně přičiněním jeho sama, Jungmann přece co nejpečlivěji snažil se, aby vlastencům z věku starého ve všem vyhověl. Nešloť při nich zajisté naskrze o *léta*, ale o *smýšlení*; Jan Nejedlý n. př. byl i o tři leta mladší než Jungmann, ale náležel úplně do věku starého, který už „*přestával*“. Přestával přirozeným rozvojem věci samé, a proto Jungmann sám se vši šetrností choval se k osobám, aby věci neuškodil. Té doby, když do Prahy přišel, už ozývali se ve spisovatelstvu českém, zvláště

nejmladším, důtkliví hlasové, aby dle vědeckých pravidel, které stanovil Dobrovský, upravena byla česká dobropísemnost. Jan Nejedlý, profesor řeči a literatury české na universitě, hájil onoho způsobu pravopisu, jež za pravidlo vytknuli vzdělávatelé jazyka v století šestnáctém a sedmnáctém: Bratři čeští.

Byliť Bratři Čeští své doby velice pilní, důmyslní a šťastní šlechtitelé jazyka svého mateřského, a jsme jim co strážcům národnosti v časích už velice smutných povinni nejvroucnějšími díky a pamětí nejsrdečnější; ale celé hlubiny jazyka českého přece neprozkoumali a nepostihli, zvláště v pravopise zanedbali některé stránky v ústrojnosti jeho. Dobrovský vytknul ty nesprávnosti a důsledně celým ústrojím jazykovým provedl pravopisnou soustavu.

Aby čtenářové naši znali věc, která v národním životě českém tolik hluku a pohoršení působila a zvláště Jungmannovi brzy po příchodu jeho do Prahy přes všechnu dobrou vůli jeho tolik mrzutosti nadělala, povíme jim, že spor se točil o hlásku *i* v psaní po hláskách *c*, *s*, *z*. Mnohý z nich usměje se soustrastně, že taková otázka mohla kdy plamenem vyšlehnouti z komnat učencův na veřejnou ulici, neřku-li že někdo a zvláště takový člověk jako Jungmann mohl míti z ní nějaké nepřijemnosti. A přece bylo tomu tak. Otázka písmene *i* po *c*, *s*, *z* bouřila v písemnictví českém po třicet let a nejpřednější síly s obou stran účastnily se v jejím řešení; z doby staré J. Nejedlý, z věku nového Jos. Jungmann. Nejedlý bránil pravidla bratrského, aby po *c*, *s*, *z* nikdy nebylo psáno *i*, nýbrž vždy *y*. Jungmann dle pravopisné soustavy důmyslně spořádané Dobrovským tvrdil, že po *c* nesmí býti psáno nikdy *y*,

ã po *s*, *z* někdy *i*, někdy *y*, jak pravidly přísnými stanoveno jest. Spor pro širší obecenstvo zcela nepatrný, měl základ velmi důležitý. Nešloť v pravdě o ty nevinné literky *i* a *y*, kteréž se tu octly ve vražedném nepřátelství, ale šlo o zásadu svobodného myšlení, o zásadu pokroku, o rozumný výklad věci. Nejedlý nehájil tak zarputile dobropísemnosti bratrské, jako spíše své vlastní neomylnosti a autority co profesora na universitě pražské. proti „novotám“, jež hlásali lidé ve společenstvu mnohem níže postavení. Jungmann pak stavěl všude *věc mnohem výše než osoby*, propůjčoval a hájil práva rozumu všude, snažil se dosíci ve všech otázkách jasna a pravdy co nejdokonalejší.

Však mýlil by se, kdo by pokládal *jeho* za původce bouřlivého sporu o *i*. Jakož praveno, Dobrovský dle celého ústrojí mluvnického a jazykového vytknul pravidla pro užívání *i* a *y*. Jungmann ještě r. 1816 ve shodě s Nejedlým řídil se naskrze dobropísemností bratrskou. Bezpochyby, že tento zřetel přitlumil poněkud zášť a závist Nejedlého k němu, tak nechvalným způsobem osvědčenou už r. 1811; neboť za čtvrt roku po příchodu svém do Prahy oznamoval Jungmann Markovi: „Pan Nejedlý zdá se poněkud vraceti se k předešlé své lepší povaze, toliko ničeho o novotách v dopropísemnosti slyšeti nechce. Já o tom s ním se nechci nesnadit, věda jako každý, že v tom vzdělání naší literatury nezáleží. Kéž bychom měli hodně mnoho pěkných spisův, třeba jen v bratrské orthografii. Já myslím, abychom pro tak nedůležitou věc, jako *i*, roztržek škodných netropili.“

To jest nejprvnější projevení Jungmannovo v otázce, kterou za několik let sám slavně vybo-

joval proti Nejedlému. Však té doby v popředí jejím stál Hanka, stoupcnc Dobrovského.

Jungmann měl jiné starosti. Seznal, že národnost česká neučiní celkem žádného kroku k předu, pokud její jazyk bude vyloučen ze škol a z úřadův. Zkusil na sobě samém, v jakém trapném postavení národ vězí pod panstvím němčiny na těch místech. Protož už v první obraně své materštiny, r. 1803, položil v čelo svých požadavků žádostí: „*aby nám opět do škol a radnic jazyk náš milý uvedli, aby se mládež češtině učiti musila.*“ Přišel do Prahy a vida poměry veřejné správy zemské vzhledem k těm osobnostem, které je reprezentovaly, poněkud příznivé, přidružil se úsilnou snahou svou k těm vlastencům, kteří rovněž s ním seznali, že obnovení národa musí počítí ve školách.

Dne 23. srpna 1816 vydáno bylo z Vídně nařízení, aby pro gymnasia v místech pouze českých aneb kde spolu rodilí Čechové se nacházejí, prefekti a profesori v jazyku českém zběhlí k úřadům svým dosazováni byli; v týchž gymnasiích žáci, kteří známost jazyka českého z trivialních škol aneb domovním vychováním s sebou přinášejí, aby také v českém překládání a v českých spisech se cvičili; počátkem každého školního roku aby ohlašováno bylo posluchačům práv, že v přijímání k úřadům politickým při jiných schopnostech stejných dána bude přednost těm, kdož umějí česky, poněvadž prý „známost a umění jazyka českého politickému úřadníku, jenž s *poddaným* přímo mluvíti a na něho s účinkem působiti má, jest na nejvýše potřebna. Protož mládež studující nyní i budoucně k důkladnému nauce se jazyku českému vzbuzována budiž, a vše to vštěpuj se jí v mysl vší mocí s tím doložením,

že ode všech, kdož k praxi konceptní hlásiti se budou, pohledáván bude co nevyhnutelná výminka důkaz, že dokonalou známost a zběhlost jazyka českého mají.“ Jiným nařízením z dne 20. pros. 1816 stanoveno, aby kandidátům stavu kněžského pomáháno bylo i vlastními učiteli, kdež by ti se vyskytli, k dosažení známosti jazyka českého; posluchačům pak lékařství a ranhojičství oznámeno, že ti, kteří krajskými lékaři, ranhojiči, městskými fysiky a vrchnostenskými lékaři v těch krajinách, kde jediné neb z částky českým jazykem se mluví, pak ti, kteří lékaři a ranhojiči v nemocnicích, konečně ti, kteří profesory lékařské a ranhojičské kliniky aneb porodnictví ustanoveni býti žádají, nemají-li jazyk český za svůj mateřský, dosíci mohou takového úřadu toliko vykážíce se vysvědčením veřejného učitele, že jazyku českému se naučili.

Jak tato veliká změna v poněmčovací soustavě vyučovací náhle se stala a jaké účastenství v ní měl Jungmann, vypravuje sám v listu k Markovi, když byl pronesl k němu radostnou naději, že „námi lepší epocha literatury české vznikne.“ Připojil vyplnění této naděje k podmínce, „jen jestli to, o čem se pracuje, aby český jazyk sobě každý duchovní, právník i lékař přiosobiti musil se zdaří“, a vypsals celý, velice zajímavý příběh věci takto: „Direktor filosofie zadal ke dvoru návržení o potřebě češtiny. Jeho důkladný spis gubernium dvoru podalo s velikou domluvou a dopisem. Dvůr nemohl zavrhnout důvodův, podal toho na ordinariaty (bohoslovecké), na direktorat medicinský a na dvorní kancelář juridickou. Biskupská konsistoř litoměřická cele pro tu věc byla, ale později přišlo psaní od pražské konsistoře, vlastně od Bretfelda, aby se proti tomu ohlásili,

a tak hned tam obrátili. Toho já se dověděv, nastražil jsem pana J. Nejedlého, aby co možná proti těm Němcům pracoval. Byl tu Tachecy a Piller, těm to bylo nastrčeno, že ono psaní není z vůle zdejší (pražské) konsistoře, nébrž jen Němcův, a tak nevím, budou-li litoměřičtí dosti mužové, aby na svém stáli. Jestliže ten pes (1) Bretfeld také druhých konsistoří nepřevrátí. *My ubozí maličci pomáháme jak můžeme.* Dej bůh šťastný konec. Co se týče fakulty medicinské, ač Krombholz a jiní Němci proti tomu, přece protomedikus a direktor Matuška z částky na pokynutí Nejedlého proto se ohlásili a tak tedy už jedna rána dobře padla. *Tvrďý (referent) také s námi jest, a tak máme naději, že spravedlnost naše prorazí.* O juristech nic nevím, proto že to ve Vídni se jedná, neb snad později k našim přijde; přijde-li blaze. *Krtička* direktor jest Čech a vlastenec. *Snad se za našeho věku ta veliká rána, kterou Josef jazyku našemu zadal, aspoň zahojovati počne a časem dá bůh i zahojí!* *To však vám jako věc tajnou k potěšení toliko k vědomosti píší, nechte to tedy při sobě, abychom Němce na sebe více nepobodli.* Potom knihy české lepší obchod mítí budou, an každý študent vždy něco čísti musí, aby se česky naučil; *polehounku ve všech úřadech češtější lidé zasednou a tak národnost naše vskvétati bude.* Dejž to bůh!“ — Za tři neděle po tomto listu Jungmann už oznamoval Markovi vydané z Vídně nařízení, kteréž jsme položili s předu a připojil ještě tyto zajímavé podrobnosti: „Matuška, Krtička pro to se prohlásili; mezi ordinariaty pražská a litoměřická konsistoř hanebně, budějovická dobře, královéhradecká výborně se ohlásily.“

Vidouce s jakými nadějemi Jungmann hleděl

vstříc císařskému rozhodnutí stran připuštění jazyka českého do českých škol, snadno se domyslíme, s jakou radostí uvítal šťastný výsledek vlastenských žádostí. Však nadešla mu ihned nová důležitá práce. Nebyloť knihy, z které by mládež česká na gymnasiích, zvláště ve vyšších třídách, byla mohla naučiti se ušlechtilému slohu své mateřštiny, z které by byla mohla poznati dokonalost a krásu svého jazyka, která by jí byla mohla dáti návod, jak vysoce jest spůsobilá čeština k formám uměleckým a vědeckým. A jen takové vyučování češtině při dospělejší mládeži vlastenské měl Jungmann na mysli. Pokrok, který v jazyku českém přičiněním jeho i jiných učencův a spisovatelův národních za novější doby byl se stal, měl už co počátek vyučování uveden býti do síní školních; mládež měla hned počíti poznáváním nejdokonalejšího spůsobu své mateřské mluvy. Tu nezbývalo než aby Jungmann sám přiložil ruku k dílu. Bylť k tomu i vyzván vrchním ředitelstvím gymnasiálním. Sepsal „*Slovesnost*“ českou s předním zřetelem k vlastenské mládeži; však posloužil jí velice i tehdejšímu mladšímu spisovatelstvu českému. Učinil sbírku nejdokonalejších prací, jimiž nová doba písemnictví českého se honosila. Vzhledem k mládeži šetřil i toho zřetele, že vybral vše k šlechtění a povznešení citu *vlastenec-kého*. Správa studijní schválila *Slovesnost*, aby jí mládež na všech gymnasiích v Čechách, kde podle výnosu z dne 23. srpna 1816 cvičení v češtině dovoleno, užívati směla. Musíme zvláště připojiti, že Jungmann psal *Slovesnost* už *obnoveným pravopisem Dobrovského*. Tím časem zajisté, než tuto knihu vydal (1820), rozešel se s Nejedlým na dobro. Přátelštější poměry jeho k tomuto muži, o kterých zmínil se Markovi počátkem r. 1816,

netrvaly dlouho. Ještě jednou r. 1816 Jungmann psal Markovi: „Já nechťeje Nejedlého uraziti, posavad nepřistupuji k nové dopropísemnosti.“ Malá šrůtka strhla se mezi nimi už r. 1817. Toho roku totiž Hanka chystal do tisku první svou práci v písemnictví českém, „český pravopis“, dle soustavy Dobrovského. Nejedlý považoval to za smělý a hrubý útok na sebe. Co se tu stalo, vypravuje Jungmann Markovi takto: „Nejedlý přemluvíti chtěl Haase, aby netiskl té věci, an prý nikdo toho kupovati nebude. *Já tedy ujal jsem se té knížky a i předmluvu k ní napsal, a proto jsem s milostí Nejedlého vypadl. On bez toho nic sám nedělá, aniž tak snadno dělati co bude; proč tedy v cestě těm, kdož chtějí?*“ Však větší, ba konečná příčina, že Jungmann sám ve svých spisech se odhodlal užívati pravopisu obnoveného a že tudíž dopustil se skutku, jehož mu Nejedlý až do smrti neodpustil, udála se následně z povahy Nejedlého roku 1818.

Ten rok zajisté opět vyznamenán jest v životě Jungmannově písmem zlatým. Vidíme tu svého oslavence co hlavního účastníka při zakládání ústavu, jenž na samém počátku jeho vlastenecké činnosti mu tanul na mysli co nezbytné ústrojí v národním životě, jenž po třicet let byl hlavním střediskem a pružinou české myšlenky a jenž v dějinách našeho národa po věky skvíti se bude na nejčestnějším místě zásluhami nehynoucími. Jestli to *Národní Museum České*, jehož jméno za policejní vlády Bachovy ovšem bylo změněno, aby o *národě českém* nebylo při něm řeči. Položíme zde vypsání, jak tento slavný a důležitý ústav náš vznikl, vlastními slovy Jungmannovými, kterýmiž počíná pamětní kniha musejní. Z do-
Jungmannových k Markovi připojíme pak

některé, k těmž předmětu se táhnoucí vyňatky, kteréž nám ostře osvěćují mnohé stránky tehdejších časův v Čechách. V pamětní knize musejní vypravuje Jungmann sám o povstání sboru musejního takto: „Příklad mnohých a rozličných učených společností jak v cizině, tak v monarchii rakouské a na dále i v Čechách z jedné strany, potřeba veliká něčeho podobného u nás pro stav jazyka a literatury české stísněný a ku vznikání jejímu nepřiznivý z druhé strany, učené a vlasti milovné krajany naše k učinění nějaké společnosti od mnohých let ačkoli beze všeho téměř účinku povzbuzovaly. Pokusili se o to Pelcl a vrstevníci jeho někteří za panování Josefa II, scházějíce se, jakož pravili v hromadu, na způsob sousedův v řádných veských obcích; avšak poznavše zjevenou nad tím zemského řízení nelibost, brzo se rozstoupili, nižádné patrné stopy těch prvních k společnosti české kroků nezůstavivše. Na konci 18. století zamýšlená Puchmayerem, Hněvkovským, Nejedlými, Rautenkrancem a některými jinými mladými spisovateli společnost, nejvíce básnická, pouhou myšlenkou zůstala, dílem pro pošlé tehdáž od Francouzův všeliké společnosti podezření a ostuzení, dílem že sbírky básní Puchmayerem obstarávané nedostatek společnosti doplňovati se zdály. Teprvé po sjednaném všeobecném v Evropě pokoji (1814) zvláště pak po příznivém češtině r. 1816 daném nejvyšším nařízení myšlenka o české literární společnosti znova i živěji hýbati se počala. Těžko v pravdě říci, kdo první po mnohých letech opět ji vyjevil, ano každý potřebu její stejně cítil. Pan hrabě Fridrich Berchtold mív v tom s panem J. S. Preslem a jinými Čechy *) radu, vyhotovil již

*) Ó té skromnosti!

r. 1817 navržení obšírné českého národního museum. To navržení s podepsaným *) podali p. prof. J. Nejedlému s tou žádostí, aby dovolení k tomu nejvyšší vlády vymoci hleděl; *on však tři čtvrti roku je u sebe maje ani kroku neučinil.*

Zatím proneslo se, že někteří z pánů stavův chtějí zaraziti podobnou společnost, totiž nynější v pravdě i povstalé české národní museum. O čemž když pan hr. Berchtold doslech, usnesl se s společníky podati plán svůj pánům podnikatelům národního museum s tou žádostí, aby jeho, pokud by se hodil, k svému záměru užili. Vyšlo konečně dne 15. dubna 1818 Frant. hr. Kolovrata svolání k vlastencům Jakkoliv plésali *společníci čeští**)* nad tak slavně zamýšleným a šťastně vyvedeným ústavem, nicméně co nejvíce na srdci jim leželo, t. zvelebování literatury a jazyka českého, toho jen slabou nadějí v ohlášeném plánu viděti se domnívali. Pročež uvolili se o to J. Ex. p. purkrabího oustně a výslovně žádati. Poselství to vykonali p. prof. Presl se spisovatelem této zprávy***) doprosivše se ku pomoci prof. Millauera. Hr. Kolovrat jim činil dobrou naději k vyplnění jich žádosti, prones při tom: „Wir sind noch eine Nation (ještě jsme národ)!“

K tomu z korespondence Jungmannovy k Markovi tyto zprávy (1818). „Jedná se mezi *nemnohými* posud z nás o založení národního museum, dej bůh, aby z toho co bylo. Hrabě Berchtold udělal plán.“ — „*Plán k museum leží u Nejedlého již měsíc. Ten váhavý člověk to posud ani*

*) Tu nebylo možno, aby Jungmann zamlčel svého jména.

***) Rozuměj Jungmann a Presl.

***) Jungmannem.

nečetl. Ze strany orthografie (pravopisu) čekám, bude-li co z museum, potom bych svéhlavostí Nejedlého tu oběť přinesl a psal mu břichaté ypsylon, ale nebude-li z toho nic, a tož jakož vidím nejvíce jeho váhavostí, potom nevezmu na něho ohled, ač jest zlý a utrhačný člověk. — „Němci chtějí také museum založit a nás předejít. Nejedlý váhá.“

Rozmluva, kterouž Jungmann měl s nejvyšším purkrábím o účelu národního museum českého, zvláště pak zvolání Kolovratovo: „Jestě jsme národ“, tak mocně uchvátilo jeho mysl, že v Krameriusových novinách z dne 25. dubna 1818 vydal přečestěné provolání „k vlastencům“ a že jakož sám praví, „několik slov ze srdce, tenkrát naději a radostí opojeného“ připojil k němu. Byl Jungmann přesvědčen, že české národní museum dle plánu Kolovratova ve všem vyhoví žádostem jeho ducha a srdce: po rozmluvě s nejvyšším purkrábím nadál se, že národní museum vedle schránky přírodnických a dějepisných památek českých stane se i záštitou českého jazyka, české národnosti. V tom sladkém domnění přidal k provolání Kolovratovu tato slova: „Vlastenci! Ejhle dávná žádost naše, zaražení společnosti pro zachování a zvelebení jazyka českého vyplněna jest. Pod křídlem mocným vysoké šlechty naší vzniká národní museum, jehož hlavní účel jest zachování jazyka, zachování národa českého. „Jestě jsme národ“, jsou slova z osvícených úst vyšlá. Jestě jsme národ, ozývá se po všech končinách milé vlasti naší Čechy. S tichou a zatajenou bolestí nesli jsme posavad ten osud, že našemu národu a jazyku všecka vyšší učení zavřena byla; již jsme zkázy jeho želeli; ale nepojde, nikoliv nepojde. Již dobročinným země pána na své

věrné Čechy vzhlednutím ozývá se milý náš jazyk na vyšších stolicích učitelských, již i v gymnasiích jeho zvuky slyšeti a dá bůh i jinde slyšeti bude. Svatý budiž tento ústav národu, z kterého mnoho, přemnoho dobrého očekávati můžeme. Buď nám založení národního museum národní slavností, každý srdcem plesej, každý nějakou obět na oltář národnosti přinášej. Nechť sebe menší, geniovi vlasti líbezná bude. Několik zlatých nikoho z nás neochudí a v celosti prospěje. Staré rukopisy, knihy neb jiné památky v našich rukou tak dlouho jisté jsou, jak dlouho my je pečlivě chováme, zavřeme oči, lhostejný dědic je vydá zahubě. Museum jich nejjistěji ochrání, buď ono dědicem naším. Učení vlastenci, květe národa! Liknovali jste se vydávati české spisy pro veliký náklad, dílem pro nejistý odbyt. *Museum narodní se o vydání jich budoucně postará*, vy mu spisy svými velikomyslně pomáhejte. Okolní národové, jestli kdy nyní s žehravostí samých sebe šetří, národství jest heslo jich vůkol a vůkol. I jest na té době, abychom i my tolikéž učinili, aby i nám vřelo srdce po jazyku svém, *leč že české jméno na věky sadati, a stratiťše předků slávu potomstvu hanbu zústaviti chceme!*¹⁴

Národní museum české bylo potvrzeno dne 14. června 1822.

Z některých podotknutí, kteráž za příčinou musea Jungmann učinil o J. Nejedlém, seznáváme pravé jádro otázky mezi oběma. K tomu ještě připojme, že Nejedlý r. 1814 Jungmanna ve škole (!) směšným (!) činil pro slovo „příroda“, pravě, že jest Polák a Rus, ale *česky že neumí!*¹⁵ Vzhledem k tomu všemu také poznamenal Jungmann v listě k Markovi počátkem r. 1810: „Nejedlý ničeho neváží, cokoliv jsem pokoji v obět přinášel.“

V těchto letech ještě některé jiné věci národní a osobní mocně buď trpce buď radostně dojímalý ducha Jungmannova, jakož o tom svému Markovi časem podával vědomost. Roku 1817 psal mu: „Také gymnasiální *denník* vycházeti bude německý, s přidáním latinských, řeckých a českých slov (jen na oko). Zat N cí! *Kdyby těch p . . . nebylo, byl bych desetkrát šťastnější. Ve škole co německy řeknu, to vše i česky nastejno, aby se nevsteklí vrahové, ač přece vstékají. Tak jsem vám otevřel ránu srdce svého. Dá bůh, vždy zvítězíme! Roznášejí se tu s jakousi lží, že Čechy, Morava a Polsko mají spojeny býti v jedno slovanské království rakouské. Bodež to pravda, nechť by již český neb polský jazyk obrali za panující, vždy by slovanský byl. Bože, jest to tuze pěkná myšlenka; tu buď anděl vynášel, aby mne potěšil, buď ďábel roztrousil, aby mne toužením mučil!*“ . . .

Těž učiněný v těch dobách nález svrchované slavných památek písemných z šedé dávnověkosti české, objevení *rukopisu zelenohorského a královédvorského*, naplnilo mysl Jungmannovu nevýslovným potěšením. Uvítal oba skvělé důkazy vysoké, převzácné vzdělanosti a ohlasy hrdinských činův našich praotcův s nadšením nejvroucnějším. Poslal hned Markovi opis Záboje a Libušin soud mezi nejprvnějšími přečetl, spořádal a novočeským smyslem vyložil. Za příčinou těchto drahocenných, na velikou pýchu a potěchu naši šťastně zachovaných zbytkův z bohatého, samostatného života českého v časech nejstarších, Jungmann octnul se zase na krutých sporech s — Dobrovským. Tento učenec považoval a co nejdůrazněji prohlašoval oba rukopisy, Zelenohorský i Královédvorský za podvod, za věc padělanou a na osálení veřejnosti

podvrženou nějakým falešníkem, jež nazýval „padouchem“.

Poněvadž Jungmann pravosti těch velikých nálezův neohroženě hájil, Dobrovský neostýchal se i jeho vyznačovati co strůjce podvodu při rukopise královédvorském. Jungmann zmiňuje se o tom Markovi, v nedostižné šlechtnosti a jemnosti své mysli připojuje božsky naivně: „*Blázen, já mu dám sto zlatých, když on to dovede, a každému jinému!*“ Spor o pravost Libušina soudu a rukopisu královédvorského vedl Dobrovský se všemi obhájci těch národních klenotův, zvláště pak s Jungmannem v rozpravách a korespondencích domácích jakož i v zahraničných listech literárních a vědeckých, až do své smrti (1829); i odešel v zatvrzení svém. —

Té doby už dávno zdály se snahy českých vlastencův vládě nebezpečny a *policejní* aparát musil se jimi velmi pilně zabývat. Jungmann, jakož svrchu jsme seznali, ovšem toliko z nešlechtné pobídky se strany J. Nejedlého, byl tři leta v tajném vyšetřování policejním pro „*pan-slavistickou, vlastně ruskou propagandu.*“ Roku 1819 oznamoval Markovi: „*Že policie na patrioty české pozor dává, to nezdá se býti bez důvodu, poněvadž to samé náš prefekt, š německá, profesorovi Svobodovi mezi výhrůžkami prohodil. Němci ovšem užívají každé zbraně proti nám, ale co tím prospějí? Z druhé strany toho i neopatrnost našich některých vlastencův příčina. Purkrabí zajisté není nepřítel náš, a přece řekl Dobrovskému, nepřestane-li Sedláček dráždit Němcův, že jej dá zavřítí. Hrabě Šternberk při každé příležitosti napomíná, abychom svolna šli a opatrně.*“ — Ve svých pamětech pak vypravuje o policejní činnosti, jakud jeho sama se týkala, tyto velmi zajímavé

věci: „Přesazen byv z Litoměřic do Prahy co profesor rhetoriky, vběhl jsem jakožto známý český vlastenec v tajné vyšetřování policejní, *an každý Čech vládě podešřelý byl*. Poznal jsem tenkrát v krátké době svět lépe, než před tím po léta. Měl jsem tři zvědače tajných srdce mého citů a domnění, ale mimo to, že v pravdě nebylo, co by ze mne vytáhnouti zlého mohli, všickni tak hloupě sobě vedli, že jsem jejich zámysl v tu chvíli uhodl. — Nejlezlejší a nejnebezpečnější byl Jan Zimmermann křížovník, spoluklášterník mého bratra Jana, scriptor při c. k. bibliotece a censor knih. Ten nejinak než bratříčka mne nazýváje denně téměř ke mně chodil, na procházky vodil, co čtu, co píši, co mluvím pilně pozoroval, příležitost dával, abych nejtajnější svou mysl jemu odkryl, to co by rád byl odé mne slyšel, sám pronášel a posvědčím-li, chtivě hleděl, rozmluvu pokaždé na českou historii, na stav české země a národnosti, na rakouský dům, na císaře a na všecky lapavé předměty obracel. Bylo to šermování, jehož soty všecky šťastně jsem zachytil štítem ducha přítomného a neviny. Na konci unavený již a zoufající nade mnou, když se naposled loučil, ujav mě laskavě za ruku pravil: bratříčku! jak dlouho ještě bude trvati to panování rakouské? — Načež já s podobnou přítvornou laskavostí a přátelstvím odpověděl: bratříčku! modleme se každý den růženec, aby trvalo věčně! — A proč? řekl on, potrhna sebou jako nevěřící. — Proto, dím já, kdybychom je dnes ztratili, že zejtra nás Prusaň lapne, pazoury na nás vztahující. — Nevěda co na to říci divně se vrtěl a odšel. Druhý můj strážce byl hrabě Dejm, známý z té strany pán, čehož ani cele netajil, praviv mi, že smí, kdykoli chce, bez opovězení k jeho milosti císařské do

Nejedlým, jenž počátkem roku 1820, jakmile Slovesnost Jungmannova tiskem vyšla, veřejně se pronesl, že nedopustí, aby v školy uvedena byla, poněvadž prý *mládež jí by se kazila*. To byla odpověď profesora jazyka a literatury české na vysokých školách pražských k tomu zločinu, kteréhož Jungmann se dopustil, dle rozumu aživ v Slovesnosti pravopisu obnoveného! Jungmann dověděl se těch jeho slov, však přece i jemu poslal jeden výtisk Slovesnosti s přípisem: „Na důkaz vážnosti.“ Opětné vytištění Slovesnosti z gymnasií po Čechách způsobilo potěšení také Dobrovskému, jenž ji byl nazval: „*českým netvorem!*“ Jemu nejvíce nelíbilo se při ní, že byla netoliko důkazem víry v životnost jazyka českého, ale i mocným prostředkem k povzbuzení, utužení a zvelebení té životnosti. Když takovým způsobem vlastenecké a kulturní snahy Jungmannovy potkávaly se s rozhodným odporem veřejným se strany vlády, a buď s nešlechtnými buď se zpozdilými tajnými úskoky a záskoky se strany české samy, nalézaly v srdcích všech ušlechtilých a rozumných synův národa půdu velice kyprou a ozvěnu radostnou.

Láska k Jungmannovi byla společným nejvyšším znakem všech opravdových vlastencův, a těch bohudíky žilo po Čechách ve všech krajích už tak hojně, že dávali duševní směr své době. „Jungmannisté“ sami s hrdostí nazývali se tehdejší nejmladší členové českého vzdělanstva, české literární společnosti. K pracem Jungmannovým hleděli s nejživějším účastenstvím, o Jungmannovi vypravovali a dopisovali sobě slovy nejnadšenějšími, dávající mu v skrytosti jména nejsladší.

K předním ctitelům Jungmannovým, oddaným drahému mistru s celým srdcem, náleželi záhy Fr. L. Čelakovský a Josef Vlastimil Kamaryt.

Jsouf oba z jeho vlastenecké i literární školy, vyrostli z jeho ducha, po boku jeho. Ze vzájemných dopisův jejich, sahajících zpět až do r. 1819, patrnou, jakou neodolatelnou, nevýslovně blahou mocí působil na jejich mysl, na celou uměleckou činnost jejich Jungmann. Z dopisův těch dvou přátel nejjasněji znamenáme, jakou pružinou nové literatury české, jakým bohatým zdrojem nového proudu v duševním životě našeho národa byl Jungmann.

Roku 1820 Čelakovský trval na studiích v Linci a Kamaryt v Českých Budějovicích. V Linci žila té doby společnost českých vlastencův a spisovatelův, jejímžto středem byl doktor Klicpera, bratr Václava K. Klicpery, tehdy už předního národovce z mladšího pokolení, básníka a profesora v Hradci Králové. U doktora Klicpery bývaly slaveny besedy vlastencův českých, tam rozmlouváno o vlasti a vzpomínáno všeho, co srdci draho. Na den sv. Josefa 1820 sešli se také, a Čelakovský dáváje toho Kamarytovi vědomost, píše: „O polednách nastala radost u stolu pana doktora samými vlastenci obsazeného.“ Po dokonané hostině *první přípítek pronešen na pozdrav a oslavu Jungmannovu*. Chystaje se z Lince zpět do Prahy, Čelakovský volá: „Aj Libušino věkovité zlaté město, kdož by po tobě netoužil? Tam viděti našeho zlatinkého Jungmanna.“ A přibyv téhož r. 1820 na místo své nejrůcnější touhy, nadšeně rozplývá se: „Každodenně volám: *Jen jedna Praha a v ní jen jeden Jungmann! Jungmann, Jungmann! ó, co to jméno lahodí sluchu mému! Jak blaží a vzdvihá srdce mé!*“ Snaha obou mladých básníkův považovala se za posvěcenou, když Jungmann s ní byl spokojen. Čelakovský k druhému svému příteli, poctivému Čechu Plánkovi, mistru

truhlářskému ve Strakonících, r. 1820 psal: „Považte, Jungmann mě pochválil, to budu hned o půl střevice výše kráčet. Já ho mám rád, celého bych zceloval, kdyby jen se dal;“ a ke Kamarytovi se pronesl: „Jen když se naše básně Jungmannovi a jiným na slovo vzatým líbily!“ Čítání spisův Jungmannových náleželo mezi nejmilejší zábavy přátelské. Kamaryt v odpovědích svých praví, že „jitra hned v prvním uzardění slavívá na oněch místech, kde (s Čelakovským) chodívali, čtouce Ztracený ráj, neb Hlasatele neb jiné výbornosti vlastenské!“ Slovesnost rozšiřovali Jungmannisté po národě velice horlivě. Kamaryt oznamuje Čelakovskému, že jí do Budějovic uvedl deset výtiskův.

Z těch několika slov patrně, čím Jungmann nové vlastenecké a spisovatelské společnosti byl, a jak velice šťastně vzkvétalo jeho dílo, třeba ve školách vládní soustava příkře stála proti němu. Péče jeho o dobro a čest vlasti nemohla býti ani zaražena ani zviklána žádným příkořím a žádnými překážkami. Vzpomínaje všelikých ústrkův, jichž stále doznával ze zloby a zpozdilosti tábora německého a českého, zvolal v listu k Markovi té doby: „Já nicméně neopomenu pečovat o taková díla, která by národu našemu trvalejší prospěch nesla nežli v protokolech zapsané výklady svatých evangelií.“

Druhá veliká starost Jungmannova v té době týkala se *národního museum českého*. Viděli jsme, s jakými nadějemi a s jakým ohněm postavil se sám v čelo podniku, aby proň vzbudil interest celého národa. Z svolání učiněného k „vlastencům“ dne 25. dubna 1818 zjevno, že Jungmann považoval museum za ústav střízený pro zachování a zpečetění *jazyka českého*. Však záhy seznal,

že ostatní účastníci v tom díle od záměrův jeho právě v tom článku se lišili. Museum dalo se drahou, na které se stalo zajisté velmi činným a vysoce záslužným sběratelem a schranitelem všech přírodnických, dějepisných a archaeologických klenotův a památek království českého, ale jazyku a literatuře českého národa dostávalo se z něho pobudky a podpory až k nepoznání malé.

To těžce nesli všichni Čechové, jimž v Čechách jazyk český byl mluvou mateřskou, a kteří zachování jazyka českého národa považovali aspoň za rovněž tak nutné a důležité, jako zachování dějin jeho a snešení obrazu české přírody. Že Jungmann mezi těmito muži měl v tom směru tužby nejrůznější, není potřebí teprv široce vypisovat. Třeba pověděti, že tou tvářností, kterouž museum s počátku ve skutečnosti na sebe vzalo, viděl se v svých nadějích velice zklamána. Nedostatek péče o zachování a zvelebení českého jazyká při národním museum českém dal podnět k všelikým novým úmyslům a záměrům ve společnosti, která jazykem českým žila.

Už dne 13. září 1821 pan Václav Pešina, tehdy farář v Blučíně na Moravě učinil návrh, jakož obyčej u jiných národův, aby také čeští spisovatelé podporováni byli jakýmsi zvláštním spolkem, který by co zvláštní ústav se přivtělil k národnímu museum pod ochranou hraběte Kolovrata.

Líbilo se navržení a již počali někteří ohlašovati se k podpoře jeho. Předloženo tedy ředitelství musejnímu, načež dne 16. prosince 1821 dána odpověď, že národní museum české nemůže ještě takové podpory české literatury na sebe vzíti, postředně že ovšem rádo bude každému vlasti prospěšnému podniknutí napomáhati, a když mu

peníze svěřeny budou, je po vůli dárcův k účelům zvláštním obracetí. Potřeba prý tedy, aby přátelé české slovesnosti o tom se srozuměli, a pak národnímu museum vědomost dali. Ujal se té odpovědi pan Pešina a dne 1. března ohlásil, sjedná-li se takový ústav, že on se svými pomocníky 200 zlatých ročně posylati bude. Tu tedy na tom bylo, aby o vzniknutí takového ústavu někdo se zasadil. Počali tedy opět přátelé české slovesnosti mysliti o tu věc. Purkyně navrhl plán r. 1822. Měla to býti společnost postranní, s museum spojená. Však to nelíbilo se zejména Jungmannovi, jenž považoval samo národní museum české za povinné, aby sobě svého vznešeného jména, jakož i účastenství a lásky celého národa získalo, především svou péčí o zachování a zvelebení českého jazyka. Bohužel, nebylo lze přesvědčiti výbor musejní, v čem hlavně záležiti má účel toho ústavu. Vycházelo na jevo, že tento výbor přece nemá ani nejmenší důvěry v životnost *jazyka* českého a v účastenství Čechův ke knihám českým; že se mu zdá věcí mnohem snadnější, pěstovati vlastenectví české jazykem německým! — Ale Čechové nelenili, ač ovšem teprv po projití celé desítky časové svůj záměr provedli. V době, když neunavným povzbuzováním a hrdinskou prací jejich bylo nade všechnu pochybnost stvrzeno, že život národa českého není žádný klam, žádná nalíčená věc, ale že to s ním jde velmi do pravdy, seznal výbor národního museum českého, že starost o český jazyk též náleží k povinností jeho, že bez pěstování českého písemnictví národní museum české nemá v té společnosti, která byla reprezentací českého národa, potřebné náklonnosti, že vůbec v národě českém neudrží sobě tu přízeň a to účastenství, kteréhož

mu Jungmann svou žurnalistickou agitací r. 1818 byl získal. Deset let ještě minulo, než národní museum české upraveno bylo v tom způsobu, jak je sobě byl myslil a jak je národu českému do nejněžnější péče schvaloval na samém jeho počátku Jungmann. Teprv roku 1830, když Palacký zamýšlel vydávati encyklopédický slovník český, výbor musejní z porad o to odbývaných dne 11. ledna usnesl se zřídit zvláštní sbor k vědeckému vzdělání národního jazyka a literatury české. Mělt na mysli ovšem především vydání encyklopédického slovníka českého a jmenoval zároveň tři redaktory toho díla: *Jos. Jungmanna, Fr. Palackého a J. S. Presla*. Tiž byli první členové sboru k vědeckému vzdělání řeči a literatury české, z něhož pak vznikla nynější *Matice česká co zvláštní odbor českého museum*.

Tak po 50 letech naplněny byly nejrůznější tužby vlastencův a spisovatelův českých, tak konečně stal se pravdou obraz, jež Jungmann r. 1818 slovy „pronešenými ze srdce nadějí a radostí opojeného“ o národním museu českém „vlastencům“ byl vylíčil.

Když tyto věci se dály a než dle potřeby vlasti vyřízeny byly, Jungmann ovšem dnem i nocí pracoval, aby prospěch národa i desaterými jinými směry pokračoval.

Jedním z hlavních úkolů života, jež sobě byl vytknul na samém počátku svého pobytu v Lito-měřicích, bylo sdělání velikého slovníka českého, v němž by veškeré bohatství, všechna síla a všechna ozdoba jazyka našeho obsaženy byly. V pamětech svých sám dotýká, že vlastenecké a literární snahy jeho nesly se mnohem výše než kam dospěly, že ideály jeho ve skutečnosti naplněny nebyly, že duch jeho byl mocnější než tělo. „Pře-

klady moje a maličkosti sem tam tištěné měly býti cvičením slohu k většímu půvednímu dílu připravujícím; ale zmnožené práce ouřední v Praze, přibývající věk a jiné okolnosti způsobily, že jsem vyjma *Historii literatury* a *Slovesnost* na jednom díle, totiž na *Slovníku* přestatí musil. Jak malá síla jest člověka k vyvedení jen hlavnějších jeho zámyslův! Tak rozpomíná se na práce svého dospělého věku mužného, na ideály svého života kmet sedmdesátiletý! Blažený, že s *třemi* svými díly jest spokojen. Jaké asi bylo to větší *původní* dílo, k jehožto vykonání Jungmann se nedostal, nemůžeme na jisto určití, avšak dle velikolepých příprav k němu činěných snadno můžeme domysliti se, že bylo určeno na souhrnné obhájení a nejskvělejší ozdobu jazyka českého. Díla, kteráž Jungmann ve vši nedostižitelné skromnosti sám za svá hlavní prohlašuje: *Slovesnost*, *Historie literatury* a *Slovník* spadají s jádrem svým mezi léta 1820—1830.

Čelakovský, jenž ze spisovatelův českých, v Praze žijících, byl nejoddanějším ctitelem a nejhorlivějším následovníkem Jungmannovým, nezdárnějším Jungmannistou, rozpisoval se k přátelům o drahém mistru svém velmi do podrobná. Roku 1821 píše Kamarytovi: „Jungmann, tato hvězda první velikosti, na svém slovníku pořád pracuje a jak se mně zdá, dohotovený hodlá poslati do Petrohradu, kde akademie, která všecky slovanské slovníky kupuje a vydává, jej vděčně přijme.“ Když téhož roku Štěpánek dostal zlatý peníz za své „zásluhy o literaturu českou“, zvolal Čelakovský v listu ke Kamarytovi: „Jaký pak peníz zasluhuje náš miláček Jungmann, když ten t n dostal zlatý? Ale vždyť jsem si vzpomněl, když byl císař v Praze, že hrála se

česká hra a ta se mu líbila a byla od Štěpánka.“ — Roku 1822. „V pojednání mém o národním básnictví, cokoli jsem o *národnosti* kde řekl, to všecko vymazáno, a já při tom při všem největší skromnosti a mírnosti užíval na vzdor srdci svému. Tam již to s námi došlo. *Pan Jungmann velmi jest tím snepokojen.*“ — „Rozmilý Jungmann počne dávatí svobodné přednášky v filologických věcech slovanského jazyka, o věcech poetických a výklad na Rukopis královédvorský.“ — Roku 1823. „Jungmann poslal oněhdy do Uher Šafaříkovi moje a tvé básně.“ Roku 1824, devatenáctého března. „Dnes ráno odjel z Prahy kochaný Marek, zdržev se tu po čtyři dni. Ve středu jsem strávil rozkošný večer do půl noci u Jungmanna, v spolku samých hodných našinců. *Báťuška* spůsobil ke cti Markově akademii, hostinu. Byl nad míru vesel.“ — „Až se bude *slovník tisknout*, to bude teprv radost!“ — Vešloť už dávno v milý obyčej mezi Jungmannisty, nazývati Jungmanna *báťuškou*, „*otcem*“. Tím srdečným jmenem vyznačuje ho vždycky Čelakovský ve svých přátelských listech ke Kamarytovi. 1824. „Dobrovský *báťušku* nazývá „einen überspannten Patriot.“ — „*Báťuška* chce vydati svou literaturu na praenumeraci, postarej se o několik předplatitelův.“ — „Něco o předrahém našem *báťuškov*, *za kterého bych právě srdce z nader vyňal*. Jest pravý mučedlník za naši dobrou věc. Muž takovýchto zvláštních povah se mi ještě v žití nenaskytl. Přihodilo se mu cosi jemu i nám všem nemilého. Byly totiž zkoušky a vyslychal jednoho ze svých školáků, kterýžto jinak nedbalec mnoho neuměl, překládaje z latiny na němčinu. Chtěl mu *báťuška* pomoci a dí, by překládal česky, že snad to lépe půjde. Šlo to ale stejně, ba snad

i hůře, načež báťuška se přinucena viděl, mu druhou klas dáti. I jde ten smělý kluk k prefektovi a snad jím pobídnut i k školnímu direktoru předstíraje, že mu báťuška při zkoušce otázky dával z českého krom předpisu školního, a poněvadž z nich neobstál, že mu dal druhou klas. Byl tedy k Patricovi volán a k direktoru, kde zvláště ten kovaný němec Patrik s hrubou na něj si vyjel: že prý zaměstnáváním se češtinou bez toho školní věci zanedbává a že mu to bez toho nic platno není, že nikam se čeština nevyšine, že daremně bez vši odměny jen čas mrhá, aby prý raděj pro němčinu pracoval, atd. Načež on mu moudře odpověděl, že svou zachovalost a pilnost profesorskou nejedním pochvalným dekretem dokázati může a zbývajícím časem jak má nakládati, proto že žádný ani předpis nemá, ani že jej od nikoho nepřijímá. Mimo to udávání u policie trvají stále, a tu zase vosy se shrnuly na Hanku. Což nepochybně tajným působením našeho Janka (Nejedlého) se děje. Dle všelikých okoličností musí to byti člověk šeredného srdce, který pro y vlastence a Čechy jinak myslící zničití usiluje.“ —

Tento příběh a tyto okolnosti, zachované v pamětech Čelakovského, jasně osvětlují situaci, — v kteréž Jungmann a všichni čeští vlastenci ducha pokročilejšího v oněch časích vězeli.

11. § Roku 1825. „Dobrovský starý kutil se svým hrubianstvím (proti Jungmannovi stran pravosti Libušina soudu) zalezl do Jahrbücher für österreichische Literatur.“ — (Posylaje Kamarytovi desátý arch Jungmannovy historie literatury české): *Bůh posilň Jungmanna! Aby již byla venku, ta mnohým moskem otřese, anto ani my, kteří se s literaturou zanášíme, ani o polovici jsme nevěděli. Ani sami nevíme, o kolik stupňův jsme*

postoupili výše. Právě takováto epocha dá nejlépe poznati karaktery lidské a šlechtné úmysly, a s toho hledišťe náš Jungmann platí čtort, ne-li více celé Čechye.“ — „Zde obdrzuješ poslední archy (Jungmannovy historie); nyní je v pácu roztomilý bačkorový věk jezovitský. Smíchy by někdy člověk puknul, a zas srdečně zplakal nad národem. Ti tuční jezovcové posvítili národu.“ —

Vypravování naše dotklo se už některých jiných mužův, skvějících se netoliko v národě našem a v celém Slovanstvu, ale po veškerém vzdělaném lidstvu vedle Jungmanna zásluhami nesmrtelnými na místě nejčestnějším. Dva z těchto mužův: Palacký a Šafařík, vzhledem k svým vnějším poměrům životním jsou s Jungmannem ve spojení zvláštním, pro duševní dějiny našeho národa velice důležitém. Ani Palacký ani Šafařík nenarodil se v Čechách, onen na Moravě (1798 v Hodslavicích), tento v Uhrách (1795 v Kobelářově). Ale oba přesídlili se do Čech a stali se tu štěstím, požehnáním a ozdobou svého národa. Záhy vynikali vlasteneckými snahami českými, a vstoupili v duševní styky s Jungmannem, jenž z Prahy řídil nejvyšší směr svého národa. Už r. 1818 oznamoval Jungmann Markovi: Šafařík a Palacký vydají prý co nejdříve něco o českém básnictví, ač se jmenovati nechtějí“; od té doby pak pěstoval s nimi pilnou korespondenci o věcech literárních a vlasteneckých, kteráž byvši uložena u Palackého a Šafaříka, bohužel se ztratila na nenabytnou škodu jedné z nejdůležitějších a nejzajímavějších kapitol národních dějin českých. Máme ovšem pevnou naději, že ty věci dojdou jasného vyložení časem svým z paměti Fr. Palackého; zatím musíme spokojiti se s resultaty a s některými velmi kratičkými zprávami, kteréž Jungmann

o poměru svém k Palackému a k Šafaříkovi položil do přátelských dopisův k Markovi. Jisto jest, že o přivedení Palackého a Šafaříka do Čech Jungmann má ne-li jedinou zajisté velikou zásluhu. Palacký přišel do Prahy r. 1823; Šafařík za deset let později, 1833. Jungmann dne 23. února 1823 oznamoval Markovi: „*Palacký mi psal, že nemá chuti ku kazatelství*“, a že jej žádá, nebylo-li by možno, aby dostal v Praze nějaké místo vychovatelské. K tomu připojuje Jungmann, že teprv nyní se dověděl, že Palacký není katolík, ale zároveň uvažuje: Prosim Vás, kdo pak by u nás vzal nekatolíka za vychovatele, leda žid“ . . . Nicméně vidíme Palackého už téhož r. 1823 v Praze, z čehož domýšlíme se, že Jungmann s přáteli svými, zejména s Presly a s Hankou nalezl cestu, která by *příštího, posud největšího dějepisce českého, do Čech uvedla*. Za deset let přičinil se Jungmann i k uvedení Šafaříkovu do Čech. „*Z strany Šafaříka ustanoveno mezi námi konečně a jemu ohlášeno, že na 5 let jeho určenými sklady opatrovati se vynasnažíme.*“ Sřízenat pro povolání Šafaříka, jenž toho času byl profesorem na gymnasium novosadském v Uhrách, sbírka mezi vlastenci českými, a Jungmann byl mezi předními sběrateli národních příspěvkův na opatření živobytí tomu muži, který ve vědě slovanské posud nejvýše pronikl, prozkoumaj dávnověkost a původnost slovanskou až do nejhlubších kořenův jejich.

Tak vidíme Jungmanna v čele, kdykoliv šlo o sřízení nějakého národního ústavu, kdykoliv o sesílení spisovatelské společnosti české muži ve svém oboru už znamenitými. Nebylt ani Šafařík ani Palacký, pokud mimo Čechy meškali, vlastenci a spisovateli českými v Čechách neznámými; ná-

rodně probuzené občanstvo české vědělo obecně, že jsou to mužové, z nichž českému národu kyne největší užitek a sláva, a tudíž byla propaganda, pro ně způsobená, velice šťastna a výdatna; jakož uvítání Palackého v domě hrabat Sternberkův a účty vedené při národním museu českém o podpoře Šafaříkově zjevně dokazují. — —

Každému novému důležitému, vlastenskému a literárnímu podniku Jungmann vyznačoval směr, razil v národě cestu a vtiskl znak požehnání. Roku 1823 zaražen první vědecký časopis český „Krok“; Jungmann sepsal do něho úvodní báseň.

Roku 1827 počal vycházeti český Musejník; Jungmann položil do něho jednu ze svých nejvýtečnějších úvah kulturních, „o klassičnosti v literatuře vůbec a zvláště české.“ Roku 1828 založen „Časopis pro katolické duchovenstvo“, list, jenž získal sobě platných zásluh o povzbuzení vlasteneckého smýšlení a vědeckého ducha v katolickém kněžství českém. Jungmann učinil k němu úvodní rozbor otázky, potřeba-li knězi českému, aby v jazyku svém mateřském důkladně byl vzdělán.

Kdekoliv zasazeno nové rádllo do půdy národní, Jungmann byl ne-li prvním zajisté vždycky z nejpřednějších pracovníkův, jichžto přistoupení k dílu už znamenalo jeho zdar. A všemi podniky směřoval Jungmann k jedinému nejvyššímu účelu, ke cti a blahu vlasti, k zachování a zvelebení českého jazyka. K mládeži, k učencům, ke kněžství, ke každému, k jehož srdci a rozumu jal se mluvit, zvolil vždy nejvhodnější způsob povzbuzování k vlastenectví a k stálé práci pro rozkvět národa.

V „Kroku“ pravil: „Rozum cvičný a národnoství v mysli velké, to hrad peven. Jazykem jedno

živ národ; toho smrt — jeho záhuba.“ V úvodu k Časopisu pro katolické duchovenstvo, vypsav, jak velice snadno připravuje se k úřadu kněžskému v Čechách Němec, touží takto: „Jak rozdílný stav jest našince, k témuž ouřadu povoláního! Ledva počav sobě jazyka přirozeného vědom býti, již zase jeho takofka odřici se a německému všecku svou pilnost obětovati musí, právě v tom věku, který ku přijetí všeliké formy jest nejschopnější, věku, kteréhož city a ponětí jsou základem celého budoucího duchovního života. Jaký tu div, jestliže slabé hlaholy mateřštiny postupem času v duši jinochově docela ztemněly, jestliže zásoba dochované až do mužství řeči mateřské v přeouzkých mezích samého téměř dětinství zavřená nikam stačiti nechce, ani k porozumění prostičkých spisův ani k jakémukoliv o věcech domácích neb obecných porozmluvení, ať nedím k řečnické neb kazatelské výmluvnosti. Jaký div, jestliže německy mysliti navykna do českého žití a bytí nikterak se nehodí. Div tu raději, jestliže jinoch takový docela se neodčeštil a jakožto bohužel často bývá předsudkem a nechutí k přirozenému jazyku svému nezavřel: jestliže tu nenabytnou a pozdě uznanou ztrátu co muž aspoň poněkud nahraditi usiluje.“

Úvaha Jungmannova „o klassičnosti v literatuře, zvláště české“, položená v prvním ročníku Musejníka, dalá podnět k sporu velmi zajímavému. V ten čas, když byla sepsána, zajisté už velmi mnoho bylo zlepšilo se v Čechách na prospěch národnosti české, ovšem jedině hrdinskou prací několika věrných a šlechtných synův vlasti, v jichžto čele stál Jungmann. Úspěchy vlasteneckých snah byly patrný a množily se co den. Však pohled na ohromnou práci, která ještě zbý-

vala, nedopouštěl vzniknouti radosti z díla už vykonaného, nébrž někdy i otravoval naději, že vše k dobrému konci přivedeno bude. Jungmann zajisté náležel k těm vlastencům, kteří se dali do práce s nadšenou jistotou, že národ český opět se vzdvihne. Kdyby byl měl o té věci nějaké pochybnosti, nebyl by věru podnikl nic na vykonání její už roku 1800, když ještě bylo v Čechách hůře než r. 1828. Hájit též té jistoty proti všem nepřátelům jazyka českého, jakož i proti všem váhavým, nerozhodným a málomyslným synům vlasti. V té jistotě záležela největší síla Jungmannova ducha.

A přece i on, rozhlížeje se r. 1828 po národě a písemnictví českém, byl zachvácen mráкотou beznadějnosti. Viděl, že mezi lidem selským a městským národnost česká dosti vzkvétá, ale občanstvo zámožnější, zvláště pak šlechta, že chová se k ní stále ne-li nepřátelsky aspoň netečně. Opětné vytištění jazyka českého ze škol (r. 1821) žalostí rozrývalo zlaté srdce jeho. Z těchto pocitův pak vzala původ svůj žalobná jeho slova v dotčené úvaze, vydané Musejníkem. „Neklamem-li sebe sami vidíme zajisté, v jakém stavu se řeč a literatura česká tohoto věku nachází, až nikdy v horším se nenacházela. Již jsme ke všemu, což vlastenského jest, ochladli a zelhostejněli. *Možnější odcizili se nás a jsou celé Němci, anebo pro obsoláštnost Francouzi. Chudina což může?* A i ta děti své raději k německému nežli k českému slabikáři posylá. Němčina ve všech stavích den co den se plodí a sílí, a přijde brzy na to, že jakož to bývalo v Pomořanech, bez němčiny nikdo ani nejsprostějším řemeslníkem učiněn nebude. Ona a učiliště její z bohatých nadání se radují: česká pravidelná

škola, již od země pána povolena pro chudobu vzniknouti nemůže. *Nám se dostalo (ó, kéž se můjím) býti svědky a pomocníky konečného mateřštiny zahynutí.*“

Proti tomuto zoufalému hlasu Jungmannovu ozval se sám jeden milovník jazyka a písemnictví českého daleko za hranicemi Čech. V národě anglickém žil toho času*) muž vysoce šlechtitný a skvější se po celém světě slávou neobyčejné vzdělanosti, jmenem John Bowring. Ten prostřednictvím literatur ruské a srbské nabyt vědomosti též o řeči a literatuře české, i zamiloval sobě náš jazyk tak velice, že k šíření o něm vědomosti po širém světě několik velmi ohnivě psaných úvah a delších pojednání po anglicku vydal. Byl ve spojení s Čelakovským, který ho provázel životem a písemnictvím českým. Štesk Jungmannův vzbudil v něm odpověď vytištěnou v posouzení i Jungmannova díla „Historie literatury české“, kdež i šíře o strašném utrpení a obnovených životních snahách národa českého se rozepsal s nejšlechetnějším účastenstvím. „Pozorovali jsme ve mnohých spisech českých tón ocháblosti, co se týče přístího osudu řeči mateřské. Máme pevně za to, že onen tón není odůvodněn okolnostmi. Nehledíme na literaturu českou tak sklíčeně. Začíná pučeti mohutnou silou a zachování její nezávisí na dekretech jiných, než na lásce a snaze Čechův samých.“ Tato povzbuzující slova šlechtitného Johna Bowringa měla ve vlastencích českých účinek mocný; Jungmann sám v době pozdější, když okolnosti neunavnou prací, nébrž nadlidským přičiněním jeho a ostatních předních vlastencův a spi-

*) Umřel teprv v listopadu roku minulého.

sovatelův českých se zlepšily, při opětném vydání své úvahy o klassičnosti literatury vypustil onen žalostný stesk z r. 1828.

Roku 1829 opět Jan Nejedlý spůsobil proti Jungmannovi bouři velikou pro psaní hlásky *i* po *c, s, z*. Pokud Dobrovský žil, domnělý neomylný obhájece ubohého *y* musil svou žluč tajně přitlumovati, věda, že pouhé jméno všeobecně velebného učence by jeho námitky k zemi srazilo a potřefo. Uleveval své uražené autoritě toliko pokoutním soptěním proti mladším „novotářům“ a policejními službami proti předním šířitelům nenáviděné nauky Dobrovského.

Co v tom oboru něvého svedl, zachoval Jungmann v svých pamětech: „Když Hanka té novoty se uchytil, tu hněv jeho (Nejedlého) mezi najítí nemohl, nenazýval ho jinak, než klukem. Šel tak daleko, že u vrchnosti hořeňovské, kamž Hanka rodem náležel, vymoci se snažil, *aby soka jeho mladého co poběhlce na vojnu odvedla, což se mu ale nesdařilo.*“ Potom jen tajně žlučí kypěl, až po smrti Dobrovského veřejně vzdvihl zbraň proti Jungmannovi z nejbližší příčiny proto, že časopis pro katolické duchovenstvo, k němuž Jungmann i předmluvu byl sepsal, počal vycházeti novým pravopisem. Mimo to popudilo Nejedlého, že Jungmann společně s Hankou vydal o pravopisu krátký spis, který učiněnou změnu odůvodňoval a vykládal. Tu policejní strážce ypsylonu a své zviklané autority už netoliko se stolice hřímal, ale i vydal německý odpor proti „*novotářům, buřičům, hubitelům vši mravní kázně, nepřátelům náboženství, škůdcům veřejného pokoje, ohrožovatelům společenské a státní bezpečnosti, panslavistům, rusistům atd. atd.*“

Jungmann v svých pamětech za tou příčinou

poznámenal: „I tázán jsa o to od některých přátel, napsal jsem odpověď též německy. Podobně učinil Vinařický. Aby se spisy v sobě nemilé nadarmo nemnožily, snesl jsem obojí odpověď v jedno a vydal pod jmenem: Beleuchtung der Streitfrage atd. (výklad sporné otázky atd.) Tím vzbudil jsem pomstu vrchovatou na sebe. *Hany na mne tajně a veřejně sršely; vybrav (Nejedlý) z mých spisečkův kde mohl jakou průpověď, u policie mne tajně osočil a o mé svržení s profesury se zasa- díl. Ale zmešlo se mu.*“

Jaké zbraně užíval J. Nejedlý na obranu své neomylnosti a autority, patrně až příliš zřejmě. Jungmann ve své odpovědi rozbořem přísně vědeckým celou otázku na dobro a na vždycky rozhodl, policejních žalob Nejedlého, že obhájcové nového pravopisu podřívají veřejnou mravnost, že jsou nepřátelé svatého náboženství, že ohrožují státní pořádek a že v říši rakouské dělají propagandu pro — Rusy, jen lehkým žertem odbýváje, že v nicotě své se sřítily. Však Nejedlý tak zuřil a bouřil, že konečně sám nejvyšší purkrabí (!) musil zapověděti, aby o té věci už nic psáno nebylo. Když tedy nemohl veřejně, soptil dále opět potajmu. Mělt mocný vliv v censaře, totiž onom zlopověstném stroji absolutisticky policejní vlády, kterémuž musil býti podán každý spis ještě v rukopise k rozhodnutí, smí-li tiskem vyjítí čili nic. Tohoto stroje užil nyní Nejedlý, aby „novoty“ přece zdržoval, pokud kde možno. *Censura počala dělati obtíže proti novému pravopisu (!) zvláště při spisech určených pro mládež.* I ten spor konečně vznešen až na nejvyššího purkrabí. Ten uslyšev to, dal se do smíchu a zvolal: „Takovou hloupost jsem přece ještě ne-

viděl," a tak i tento poslední pramen Nejedlého zloby ucpán.

O dalším svém poměru k němu vypravuje Jungmann v svých zápiskách takto: „Po několika letech chtěl nás smířiti náš Puchmayer. Navštívil mne, ptal se, co proti sobě máme a proč se hněváme. Já řku: nic, a já se nehněvám. Nu tedy pojdte k němu, jest tam jeho bratr Vojtěch a Hněvkovský. Volen jsem, pravím, a šel jsem; ale jeho nevlídnost mne zle přivítala. Vidíte, páni, pravil jsem, že na mně neschází. Buďte zdraví. Opět přestávka. Když počal vycházeti slovník, žádal on Neureutera, by mu opatřil exemplář na lepším papíře; já darem poslal první svazek. Byla naděje, že jej vždy jednou udobřím, ale smrt jeho všemu konec učinila. Já co přítele k hrobu provázal.“

Ve sporu o pravopis celá mladší strana spisovatelův českých stála po boku Jungmannově, jakož dosvědčuje sám skutek, že zásady pokroku, kterýchž on hájil, za krátký čas v obecné užívání přivedeny byly. Z dopisův Čelakovského s Kamarytem patrně, s účastenstvím jak velice čilým ctitelé a žáci Jungmannovi pohlíželi ke všemu, co mistr jejich na ustálení pokroku v dobropísemnosti české podnikal a čeho za tu svou snahu doznával. Když poslední bojovník za neobmezenou vládu ypsilonu, Jiří Palkovič, ještě po Nejedlém proti němu se ozval, psal Kamaryt Čelakovskému: „Jungmann prý se také nad tím soužil, co přesporský Jirka nablábolil. Ten muž jest pravý *mučedlník Slavie*.“ — Čelakovský pak napsal o J. Nejedlém několik svých nejpeprnějších epigramův a nastupoval vždy dokonaleji v šlepeje Jungmannovy. Byl netoliko stálým svědkem ale i předním účastníkem všech velikých jeho

prací, žil stále v nejsrdečnější blízkosti jeho, učil se rozuměti životu a potřebám národa z vlastních jeho úst. Vzpomínaje roku 1828 v listu ke Kamarytovi těch časův, když r. 1816 poznali Jungmanna osobně, poznamenal: „Když nám Jungmann říkával: *českou dějinu čítejte, odtud nejvíc a jedině nevlastenectví pochází, že sami doma cizinci růstáváme; Čech neví sám, co jest a co by mohl býti* — tenkrát jsem tomu ještě dobře nerozuměl jako nyní.“ A Kamaryt několika slovy vyznačil, jak blahou, plodnou moc Jungmann v myslech mládeže české stále provozoval. Dotýkáje vlasteneckých a literních poměrův mezi studující mládeží budějovickou, roztouženě volá: „*Ten kousek Jungmanna tam, co by se to jináče vzhůru mělo!*“

Takové vzpomínky a úsudky předních mezi mladšími tehdy spisovateli o Jungmannovi metají nejjasnější záři na požehnanou jeho vlasteneckou a kulturní činnost.

Léta 1830—1840 v životě Jungmannovu netoliko vyplněna ale přeplněna jsou upravováním, řaděním, uhlezováním a tištěním hlavního jeho literního díla, velikého slovníku českoněmeckého. Po třicetiletém nejpilnějším shledávání a rovnání veškeré onoho času rozložené a přístupné jazykové látky české, za horlivé pomoci téměř veškerého tehdejšího spisovatelstva českého vydán pomocí českého museum *slovník českoněmecký* Josefa Jungmanna v pěti velikých dílech drobného tisku o 4690 stranách. Práce ohromná, jejížto velikost obdivem dojala všechen slovanský a mimoslovanský učený svět. Ji postaven spisovný jazyk český s veškerým bohatstvím svým na skálopevnou půdu. Plesání v národě českém z díla dokonaného bylo Jungmannovi odměnou za hrdinnou od-

vahu a neumořitelnou pilnost jeho. Čelakovský propůjčil vroucím citům veškeré uvědomělé národní společnosti české podoby umělecké, zapěv na *oslavu Jungmannovi* jednu z nejvzletnějších svých básní. Klademe zde některé vyňatky z ní, opět plesající s básníkem:

Zdráv buď, mistře veleslavený, zdráv náš Ty starosto!

Nesmírné Ty jehož jsi bohatství

Objal nesmírnou pílí a umem divu hodným,

Týmž jazykem Tebe šíře a šíře

Upřímný velebí zástup a pronášeje díky,

Z díla těší se s Tebou zdařeného! —

Základní hle i kámen božnice české

Tvou položen tu rukou, ba Teboutě,

Nemožený! vstala ze zbořenin sama božnice jasná,

Od čeledí kde šedých do čilého

Odmladu povznáší hlasy (buď trvalá jeho síla!)

Tváří sbor nejrozmanitějších.

Nuž, bratři, nad zasvěceným tím národu dílem

Zpevněme slib veliký, doby po vše

Věrně stríci naši bohatých mluvy židel a čistých,

A v davu ve všelikém neustupně

Státi za práva její proti útiskům lussy bujně

I štěkavé sávisi nepřátel,

Z lůna dějin září se linoucí myslí tušice.

Na knihy pak kdykoliv tyto padne

Obrovské zrak náš, u vděčném plápolu savsní

V srdci radost našem: Ať žije Jungmann!

V srdci radost posdním se ozývej i mnohočetným

Vlasti synům: Náš ať žije Jungmann!

V nadšeném záchvatu z duševní velikosti dávného přítele i božský pěvec Slávy Dcery, Jan Kollár, kladl vavřínový věnec na skráně svého drahého „Mladoně“:

Ty všech vděkyň spolu pěstoun chovan
Buď ti dána tichý Genie,
Čest ta, které nám si nabyl: Slovan!

Byť i vyschlo lože Vltavino,
Tvoje, dokud stane Slavie,
Jméno, Mladoň, vděčně bude jmíno.

Po vydání Slovníka (1839) tělesné síly starce už šestašedesátiletého značně zemdlely. Věk s tíží svou se dostavil a upracovanost ve službě národa objevovala se opětovanými chorobami. Nadešla nutnost, pomýšleti na odpočinek a klid. Duch ovšem bránil se zákonům hmoty, maje před sebou ještě záměry veliké a cítě se stále svěžím a mohutným; však nemohl odolati řádu přírody a soustřeďoval se v sobě samém.

Po roce 1840 J. už nepodnikal žádnou literární práci novou; jal se toliko upravovati nové vydání své Historie literatury české; rozmnožené velikým bohatstvím fakt a myšlének, kteréž sneslo nejpilnější bádání od r. 1825, a dychtil po úlevě života, žádaje, aby sprostěn byl všech úředních povinností a hodností svých, v nichž ovšem pro výtečnou spůsobilost a líbezně ušlechtilou povahu svou netoliko přáteli svými ale konečně i vládou byl povýšen. Neustalť zajisté pécovati o další pokrok své drahé materštiny kratšími úvahami vědeckými, a ještě r. 1842 šel požádati školastika Raucha, aby nová oprava pravopisu českého (*š* za *j* a *j* za *g*) i do škol uvedena byla. Když pak vše, k čemu tělo již nestačilo, byl se sebe složil, uchýlil se do samoty, aby sobě oddechl od neunavné práce pětáctyřicitileté, jakož i od bolestných ran, kteréž osud rodinnému štěstí jeho poslední dobou byl zasadil. Ztratilť Jungmann smrtí

r. 1833 právě o štědrý večer už jediného svého, nadějného syna Josefa a r. 1839 svou nejstarší vroucně milovanou dceru Johannu. Zbyla k útěše jeho něžného srdce drahá choť Janička a dcery Anna a Kateřina. Tyto milé duše sprovázely roku 1845 churavého manžela a otce svého do *Šternberka*, lázeňského místa blíže Prahy. Zde kmet dvaasedmdesátiletý obrátil věštlčí zrak svůj do sebe sama, a z nevyvážitelné plnosti svého ducha vybral některé perly, z kterých teprv dověděli jsme se, jaký byl *člověk* mimo literaturu. Jungmann myslil ještě drahně a zcela jiných věcí, než které byl uložil v dílech vydaných tiskem za svého života, a nechtěje odejít z tohoto světa, anižby potomstvo kdy mohlo zvědět, čím on z příčin, ležících buď v ústrojí národní společnosti české samé, buď v soustavě vládní, po všechem život svůj tajiti se musil, užil posledních dnův svých, aby svědomí své, rozložené až do nejhlubších záhybův, nám zanechal ve vypsání tak volném, jakož duch jeho vždy volným se cítil. Na několika prouzcích papíru vyzpovídal se nám v samotě šternberské náš předrahý oslavenec ze svých nejskrytějších myšlenek a citův, zřejmě dotýkaje, že chce, aby příští pokolení národa českého jej poznala ve vlastní, pravdivé podstatě jeho. Vrátiv se do Prahy, sám uložil ty drahocenné proužky do knihovny národního museum českého, aby časem svým jich o něm užito bylo. Však bez mála byl by záměr jeho býval zmařen. Dvacet čtyři léta přešla přes jeho hrob, ale o zápiskách jeho na veřejnosti české nebylo ještě ani hlesnuto. Některým lidem, kteří o nich věděli, šlo o to, aby byly chovány v největší tajnosti, ne-li aby byly zničeny. Když jsem r. 1871 některé části z nich tiskem vydal, opováženo se proti mně z tábora

těch lidí způsobem takovým, pro nějž nesnadno voliti vhodného slova. Nyní už pravda postavena na jisto; my s nejradostnějším obdivem pohlížíme k svému drahému oslavenci, nabyvše o něm z vlastního srdce jeho vědomostí ve stránkách, v kterých jsme jeho až do té doby nebyli znali, a těch několik lidí v němé skrytosti pije svou žluč, že se sbořila nauka, kterouž oni o Jungmannovi co *člověku* v národě udržovati a šířiti sobě oblíbili. Budiž mi dovoleno, abych o zápiskách Jungmannových zde v krátkosti položil, co jsem o nich a z nich byl pověděl při prvním uveřejnění některých jejích částí.

VI.

Zápisky Jungmannovy.

Není ani možno, aby duch, nesoucí se tak mocným vzletem k poznání všeliké pravdy, nebyl zabral se do zkoumání nejvyšších podnětův myšlenkových. Josef Jungmann proslul co humanista; však humanism jeho neměl svůj pramen toliko v přirozené šlechtnosti a dobrotě citu: zakládati se zároveň na důvodech rozumových, vyvozených z bádání všehomíra. Vydav se na cestu samostatného přemýšlení o posledních příčinách vši jsoucnosti, ovšem ihned seznal, že musí dáti výhost celé soustavě dotýčných ponětí, kteráž mu vštěpována byly od mladosti. Dospívající a dospělý rozum jeho se nesnášel se vznešeným naň „vychováním“ školským a domácím. *V duchu Jungmannově vzešel boj proti celému obsahu náboženství katolického; pobožnost, kterou dle pravidel tohoto náboženství v mladém, citův plném*

srdci, byla vzdělala dobrá matka, přičila se vznikajícímu poznání všech zjevův životních, a po všech proměnách, kteréž v samostatném, k pramenům vši pravdy žíznivě dychtícím duchu se sběhly, „zůstala toliko neodňatelná víra v boha.“ Však byl to už jiný bůh, než o kterém vypravováno mu doma i ve školách. Obrazy jeho v podobách „starce, holuba“ a podobné, před kterými co dítě a co jinoch v pobožném zánčení byl klekal k modlitbě, už neměly proň jiného smyslu leda co rouhavé „zmatenosti“. Jal se trpce kárati lidi, že analogii, která jest ve všech nerostech, rostlinách a živečích, prostřeli až na samého boha, připisujice jemu své jakosti vlastní a učinivše jej podobna k sobě. Tvrzení lidské, že bůh stvořil člověka dle své podoby, prohlásil za pramen nesmírných omylův v křesťanství. V té věci postavil toto náboženství na společný stupeň se všelikým pohanstvím, kteréž u rozličných národův vyvodilo sličné i nesličné obrazy božství. Jemu objevil se „nejzdravější obraz božstva — žádný obraz, nýbrž pomysl pouhý moci jeho neskončené.“

Patře na všechny a všeliké ty „nehodné podoby“, kterýmiž lidé neustávají představovati sobě pouhého ducha, promluvil sám k bohu *svému*: „Dobrý stvořiteli! nestojíš o slávu červy tebou stvořenými tobě prokazovanou. Člověk slávy chtivý jest, což dobře jsi sřídil, by jej k dobru, ke cnosti vábil. Ty však nejsi člověk, nemáš vášni našich, ctižádosti, by voněl rád kadidlo pochlebníkův, nejsi hněviv, by se nad čím rozhorlil a prosením se udobřil, jako člověk. Tebou neskončeným člověk hnouti nemůže, Ty od věkův do věkův týž zůstáváš v své věčné dobrodějné činnosti.“

Patrno, jak daleko na základě vlastního badání Jungmann těmito pomysly a výpovědmi byl

se rozešel s náboženstvím, v kterém byl vyučen. *Zjevení, trojice, tudíž hlavně nauka o božství Kristovu a o spasení pokolení lidského skrze Krista neměla místa v jeho duchu: on přestal býti křesťanem dle církevních dogmatik, a stál takto vyznavačem jediného boha, kteréhož v sobě povýšil na takový vrchol velebnosti, že ani „hřích“ ani „modlitba“ lidí nemohou dotknouti se ho. Na této výši moci neskonale, dobroty lidskými činy nepodmíněné, dokonalosti sobě samé dostatečné, objevil se Jungmannovi bůh co bytost, kteréž *nezáleží na naší počtě, již my nasíváme náboženstvím.* Kdy by bůh žádostiv byl se strany lidí slávy, kteráž zajisté s každým náboženstvím spojena jest, praví Jungmann, že snadno by byl mohl vštěpiti nám jisté puzení, které by nás nevyhnutelně vedlo k poznání pravé jsoucnosti jeho. Ale toho prý na světě zhora není. V tomto názoru Jungmann úplně shoduje s *Voltairem*, jenž ve svých metafysických úvahách napsal podobně.*

Jako *Voltaire* podobně i Jungmann byl čistý *theista*; s tímto velikým myslitelem i zjevně vyslovuje svůj souhlas a horlivě brání ho proti všelikým křivým posuzovatelům a nešlechtným pomlouvačům: „*Voltaire* má ten osud, že vůbec za nevěřícího i zapřiboha rozkřičen jsa, od málo kohos čtán bývá, a tak, co dobrého pronesl, málo komu k užtku slouží. Poznal jsem jej poprvé ze spisův pátera Zabuczniaka, kterýž velmi stranně život i smýšlení jeho vystavil, a tudy jsem jej sobě co člověka plného úsměškův, zloby a bezbožnosti představoval. Změnil se však cele úsudek můj, když jsem později některé jeho spisy zvláště dramatické do rukou dostal. Čím více jsem četl, tím více jsem se jeho duchu, učenosti i mravům, výborným zásadám divil. *Že by boha*

býti sapíral, jest pouhá lež, ano ze všech jeho spisův čistá víra v boha vysvitá, jakož v pravdě viděl jsem modlitby pěkné z jeho spisův vybrané. On jest čistý bohověrec, a tudý ovšem každému kladného náboženství držícímu se člověku trn v očích a předmět nenávisťi těm, kdož od obětnic žíti povolání jsou. Rozumnější mezi nimi jsou arci jeho mínění, ale co činiti mají? Tučných obroků svých odřici se a s nouzí hodovati?" S takovou chválou pronáší se Jungmann o Voltairovi a s takovou zničující kritikou o jeho odpůrcích, jichž zajisté dosti byl seznal a slyšel také sobě na blízku. Na jiném místě pak s ohněm při sobě neobyčejným vyznává: „Čtení spisův Voltairových ducha podivným způsobem povyšuje a jako křídla mu dává, aby se nad obyčejnost a šalebnost tohoto světa vznášel; ona v čtenáři něžný cit šlechtnosti a krásy zplozuje. Voltaire často nepochybné pravdy jen co domysly osobní, co pochybnosti, co otázky přednáší a čtenáře aby sám o věci přemýšlel, vyzývá, a to zvláště když o věcech víry hluboko vkořeněné se týkajících mluví. . . Nemá nikdo rovného spisovatele. . . Voltaire jest šťastný a vtipný básník, rozumný nepředpojatý filosof, pilný historik a nevyrovnaný stylist. Kdo proti jeho spisům bojuje, ten bojuje proti zdravé filosofii, krásochuti a lidskému rozumu!“ —

Není nikomu vědomo, že Jungmann by byl vyslovil se o kterémkoliv spisovateli z celého světa se souhlasem větším a s náklonností srdečnější, než učinil o Voltairovi; tudíž nepochybíme, tvrdíce, že tento francouzský filosof měl na rozvoj jeho ducha rozhodný vliv. Svým názorem o božstvu Jungmann zároveň vstoupil v duchovní příbuznost ba v rozumové sourozenství se staršími *theisty anglickými*, o kterých Voltaire byl napsal: „Vy-

týká se anglickým theistům, že jenom rozumu naslouchají a jarmo víry se sebe setřásají; však tato sekta jest mezi všemi jediná, která poklid a mír lidské společnosti nikdy nerušila zbytečnými hádkami. Souhlasí tito lidé se všemi ostatními ve společné víře v jediného boha a liší se toliko tím, že nemají pevných stanov v chrámu a že věříce v spravedlnost božskou naplnění jsou *největší snášlivostí*. Pravice, že víra jejich čistou jest věrou a tak starou jako sám svět, nemají nijakých tajných obřadův *a bez urážky svědomí mohou podrobiti se všelikým způsobům náboženským.*"

Jakou měrou Jungmann svým přemýšlením a svým přesvědčením byl přiblížil se k této společnosti theistův, snadno srozumíme ještě z některých dalších vyznání jeho. K své otázce, co jest nebe, odpovídá takto: „Obraz nebe nám od mladosti líčeného jest takový, že dospělý rozum jemu odporen býti musí. Jest to jakýs palác o několika poschodích, v jehož hlavním sále bůh otec se synem a s duchem svatým trůnuje, an jako u králův pozemských mnohočetní sluhové, cherubíni, serafíni, andělé, svatí ve svých státních odděleních jsou jemu na službu, s rozkazy jeho dolů do světa a do pekel běhají, ač pěšky nicméně rychlostí nepojatou; kde všickni spasení též účastni jsouce věčné té blahosti, jemu tváří v tvář hledí, jemu se diví, jej velebí, se radují atd. . . Co rozum? *Rozum vědomostí člověku možnou vzdělaný* praví, že svět, který obýváme, jest nepatrná koule v neskončeně rozlehlé prostora, kdež podobných koulí nestejně velikosti bez počtu okolo sebe a spolu okolo jiných větších se otáčí, toliko s to není rozum, aby sobě neskončenost tu představil; avšak tolik pochopuje, že v neskončenosti té nemůže býti zvláštního oddělení nebes, světa

a pekla, jak si je staří představovali a *jak posud sprostá víra je vidí*, nébrž že vše to svět jest nesmírný, na nejvýše moudře, uměle složený, jako v malosti tak ve velikosti vždy se omlazující, a věčně jarý, čerstvý, živoucí. *Aniž zdá se, jakoby ten, kdo jej stvořil, mimo něj, a vedle něho neb nad ním stál*, jako hodinář nad strojem hodin učiněných, nébrž musí to býti moc jakás všudy přítomná, všecko pronikající, všecko zachovávající, vše rušící, vše omlazující, a to všecko prostými jednoduchými zákony; kteréhož tak málo sobě představití můžeme, jako neskončenost samu.“

Propracovav se k takovému vznešenému ponětí božstva, Jungmann s blaženým poklidem a s nejuplnějši snáselivostí shlíží na všeliké obřadnictví, kteréž na této zemi se provozovalo a provozuje pro uctění jeho. Opírá se o zkušenost, že ne *všichni* lidé dospěti mohou k *tomuto* poznání pramenu vši jsoucnosti, a proto již ve své obraně Voltaira praví, že jeho učení, byť nejzdravější bylo, vůbec vyznávatí bylo by netoliko nebezpečno, an lid obecný nesnadno víru mění, a jakož pohanstva krvavým bojem zastával, tak že by i křesťanství hájil; alebrž i škodno, protože sprosták pozbuda víry v peklo i v nebe a nemaje vzdělanosti mravní, svým žádostem celou uzdu by pustil. Při té příležitosti opakoval i slova Voltairova podobného smyslu: „Já nevěřím v čerta, ale rád jsem, že v něj věří můj krejčí, aspoň mě neokrade.“

Učiniv pak sobě samému přímou otázku, *má-li mudřec s lidem bohům obětovati*, odpovídá, že *ano*, když jest nebezpečí, že jinak jednaje by byl příčinou nějakého zlého, na příklad že by byl pohoršil jinak věřící. „V tom ohledu, praví dále, mohl Sokrat, v jediného boha pravého věře, bohům athénským veřejně obětovati, aby Athéňanův,

v ně jedny věřící, nepohoršil: *v tom ohledu může mudřec s divochy modlám jich poctu prokazovati, s s mahometanem v mešitě, s křestanem v chrámě pobožnost konati, jestli že jinak drtve jich poučiti nemůže pravdě.*“ Z těchto slov patrně, že duch Jungmannův byl prost všelikého podnětu k sporům a bojům náboženským, že šetřil náboženského přesvědčení či spíše náboženské víry každé, ba že přesvědčení své pro veřejný poklid a mír společnosti lidské i podroboval přesvědčení cizímu. Však musilo to být v pravdě domnělé *přesvědčení*, nikoliv *vědomý klam* ani *slepý fanatism*; neboť tyto byly přímému a šlechetnému Jungmannovi do duše odporňy, jakož nejednou v zápiskách poznamenáno jest. Na příklad: „Jesuita Leitenberger, který dlouhý čas v Americe misionářem byl, v důvěrné rozprávce s Hakenšmidem chirurgem, když tento namítal, že ušní zpověď jest jako tortura duchovní, an člověk tajně své křehkosti vždy se stydem vyjevuje, atd., řekl: — povězte tedy zpovědníku co chcete. — Dal znáti chytrý jesuita, že tu jde toliko o vyplnění zákona církevního; dobrota mravní jinými zákony přijíti povinna. Jest tedy pokrytství jako lež v potřebě, mravní nepravost sice, ale poněkud odpuštitelná, dle toho pana jesuity!“ — A na jiném místě opět děje se zmínka o fanaticovi co nepříteli vědy: „Jeden mladý kněz, pater Votýpka psal jizlivě proti Tomkové historii všeobecné a mezi jiným vystavil, že tam o Ježíšovi příliš málo napsáno, a primat papežský nevyhrazen, a j. To jest vychovanec pražského semináře téměř v polovici devatenáctého století! Ti páni jsou, co sami často opětuji: sicut erat in principio, ita et nunc et in saecula saeculorum — vždy fanaticové, nepřátelé *věděni a umění*. Škoda, že Eva nebyla

bohoslovcem pražským, aspoň jako pan Votýpka, byla by ovoce s dřeva poznání dobrého a zlého jakživa nejedla!“

O záhubném působení theologie či spíše hierarchické moci zvláště na vědu přírodní a na zdravý výklad, jaké místo a jaké účely člověku v přírodě vykázaný jsou, dotýká Jungmann ve svých zápiskách také opětovně. Humanism jeho nezařadil se při člověku, ale objal veškeré živočišstvo. Tu pak v interesu i vědy samé potkal se s otázkou velmi trapnou, kterou nám vypisuje takto: „Naši psychologové, *snad nesmějíte s pravdou před theology*, příliš málo zřetel obracejí k živočichům ostatním, *jichžto bytost s naší v jednom pořadí stojí, tak že nic, toliko poslední ohnivo řetězu toho jsme*. Z toho vyplývá, že sebe vysoko, je příliš nízko stavíme. Mysl naše zajisté dokonalejší jest nad jejich, ale jen stupněm tím, že v naší moci jest *slovo*; ostatně jejich bytost uměle, božsky spravena jest a úplná historie jejich dosvědčila by nám, že schopnosti duše jejich jsou tak nepochopitelné jako naše. Již o slonech, opicích, psech a j. co naznamenáno, podivením nás naplniti a pohnouti musí, abychom jich za bytosti ačkoli menšího stupně, ale vždy nám podobné považovali a mravnou k nim povinnost uznali, bychom na př. jim bolesti nečinili atd. Kdo člověka zabije, smrtí se tresce, to spravedливо; ale kdo psa za živa kuchá neb jinak mučí buď pro nabytí pitevné zkušenosti nebo pro jinou jakoukoli příčinu, nekárá se, rovněž jako by jen dřevo štípal. Jaká tyranstva provozuje člověk nad zvířaty! V tom ohledu víra Indův o stěhování se duše jest chvalitebná a u nevzdělance platný důvod, aby zvířat šetřil, ano jim dobře činil. Když vidím řezníka na tele štvátí

pekelné svě cerbery, chlapa voly bičičštěm bítí, vozku s koněm tyransky nakládati, vždy mu přeji, aby Indem byl.“ —

Toužebné poukázání k lidským účinkům víry „pohanských“ Indův svědčí, že Jungmann za trýznění zvířat se strany obecného, nevzdělaného lidu činí hlavně odpovědnou soustavu úřadně církevních dogmatik evropských, kteréž odtrhnuvše člověka od ostatní přírody, a prohlásivše ji za „hřích“, měly a mají pro ni ještě méně srdce než pro člověka. Indická láska k přírodě, ba celý indický názor života shodoval se s povahou a se směrem ducha Jungmannova co nejúplněji, jakož toho hojná svědectví máme v některých jeho básních. Humanism jeho cítil, kde co v širém světě jest k němu příbuzného. *Zachovati člověka v dobrém, přátelském poměru s přírodou* bylo jedním z předních článkův životní snahy Jungmannovy. Protož velice rozhorlil se na bezženství či pravdivěji na *besmanželství katolického kněžstva*. Vyslovil se o svévolném a nemravném boji tomto proti přírodě takto: „Pud zachovati sebe a ploditi sobě podobné tvory jsou dva nejsilnější pudové přírody. První mu se nikdo neopírá kromě některých šálencův, u kterých rozum vášněmi jinými ohlušen; druhý pud, co sama příroda u mnohých národův i mudrcův jejich ve vážnosti, u jiných, zvláště co křesťanství mravy duchovnějsími učinilo, za nečistotu, za neřest, křehkost, hříšnost se pokládá: starý to prý Adam v člověku neb raději pokušení ďábelské. Ovšem, neobmezené oddání se tomu pudu mnoho zlého v tovaryšstvu lidském spůsobiti může, a sama příroda články rodící v tajné místo ukryla; ale chtěti pud ten člověku vzíti, udusiti, jest nesmysl, jako jiné úkony živočišné chtěti staviti. Příroda tak dobře semeno plodící jako krev a jiné

mízy potřebné z pokrmu tvoří, odlučuje a k účelu jí stanovenému vodí. Jeho velení poslouchati netoliko přirozené ale i potřebné jest. Lékaři dovozují, že mírné scházení se s druhým pohlavím k zdraví prospěšno i potřebno. Větu tu za rektoratu prof. Mich. Šustra chtěl zastávati kandidat medicíny, ale JUDr. *Bretfeld a konsistorní asesor se opřel z toho důvodu, že by katolické kněžstvo ženiti se chtělo atd. Pro bůh! Aby nesmyslný, nepřirozený, tyranský, nemravný zákon bezženství, Řehořem VII. daný se nerušil a vážnosti netratil, trpěti musí sama příroda, všemoudrá; pud její potlačovati, aneb raději pokrytsky tlati a proti ní tajně hřešiti dlužno! Církev naše (sic!) tu samou věc jedněm co svátost dovoluje, druhým co nečistota zakazuje. O pomatenost lidská! — Pěkná jest Miltonova chvála manželství.“*

Sřizení a dějiny *papežství* vůbec imponovaly českému mudrci velmi málo. Již z vyznání svrchu podaných každý může domysleti se, že Jungmann při slově „papež“ nezachvěl se velebneou hrůzou; však aby nebylo naprosto žádné pochybnosti, jak o římských bozích smýšlel, zůstavil nám toto vyznání: „Pravil kdosi, že komorníkovi svému nikdo není hrdina. Člověk jiným jest v uniformě, jiným v nedbalkách. Pročež historie domácího žití velikých pánův jest velmi sprostá, neslavná, ba často nepěkná, pohoršlivá. Ne bez příčiny jsou zapovězeny tajné historie kabinetův na př. Kateřiny II., Ludvíka XIV. a j. *Ale nejhorší se všech jest historie papežův, za kterou se celé katolictvo styděti musí.* Byli mezi nimi také hodní mužové, ale těch po řídku; na větším díle rejdl mezi nimi zlý duch žádosti po vládě nebo po rozkoších. Není zbrodné (zločinu), která by se nebyla někdy na dvoře

Jejich Svatostí páchala, nevyjmouc ani travení, cizoložstva, krveprznění. Politika jejich ocelová neustoupila nikdy ani o vlas. Že pak jich duch svatý neřídil, dokázali urputným odporem každému novému nálezu ve vědě přírodní, na př. soustavě těles nebeských, nad níž nic nebesnějšího neukázáno člověku. Ubohý Galilei byl mučedníkem té veliké pravdy. *Dvůr římský jest jedna z největších překážek rozvíjení se pěkného květu věd a umění. Protestanti nás katolíky dávno předstihli, protože u nich mysliti mezi hříchy se nepočítá.* . . . A teď prosím, aby přátelé či spíše otroci papežství v národě našem pilně sobě všimli, jak Jungmann svůj soud o Římu končí: *„Český národ tu krásnou dobu, kterou odtrhl se od papežství, v uměních nade všechny Evropany vynikal, nikdy pak více neklesl, než když jezuitstvo nad ním svítěžilo!“* To napsal o papežství Josef Jungmann, nikoliv některý z českých „mladých neznabohův“ a „nepřátel svaté církve“ této doby. Tak vyslovil se o působení papežství v národě našem muž, jenž veškerou tisíciletou duševní činnost tohoto národa seznal, v mysli své objal a nám v obraze podal; nikoliv některý z „mladých nedoukův“ z nynějšího spisovatelstva českého, kterýmžto argumentem novověcí papeženci v české národní společnosti svou chatrnou, ztracenou věc proti všemu zdravému rozumu a proti vši mravnosti sobě oblíbili brániti.

Jungmann zkoumal činnost *svláštního stavu kněžského* ve všelikých náboženstvích a dospěl k tomuto, z jeho ducha opět tím důležitějšího resultátu: „Pohanští kněží, nalézajíce ve svém náboženství čest a dobré bydlo, zuby nehty drželi se jeho a bránili se proti útokům vznikajícího křesťanství. *Přijavše toto, že onoho udržeti nemohli,*

jen jméno a některé obřady změnili a jiné přijali, vždy totiž jsouce. Dobré bydlo a čest jim i směněná ta víra podává; pročez nemohou než zastávají jí, mohouce, jak jest vůbec člověk k pověrám nakloněný a smyslný, dověřiti se v pravdě, že nižádná filosofie nebo rozum vzdělanějších — toho malinkého počtu mírných, klidných — nezboří jim stavení, círoví zvaného, a brány pekelné nepřemohou jeho.

Úhrnečný pak výsledek veškerého svého badání v dějinách zásluh zvláštních stavův kněžských o dobro lidstva vyslovuje Jungmann ve své úvaze o „násilné vládě světské i kněžské“ tímto zněním: „Pravil Wieland, že nemá žádný spisovatel pera do ruky vzíti, leda že by bojoval proti dvěma úhlavním nepřátelům člověčenstva: násilné vládě světské a kněžské. Trudno stanoviti, která z nich horší. První pevnou vůli svou provádí pomocí zbraně tělesné, druhá světskou vládu svou ozbrojuje zbraní duchovní; ona vojsko chová oblekem značné, shromážděné tam, kde potřeba, palaši, bodáky, ručnicemi, děly ozbrojené; ona pouty, žaláři, tvrzemi, šibenicemi vymáhá porobu. Tato má vojsko po různu rozložené, mnohočetné, lid k vyplnění vůle své nebem neb peklem dohánějící, kteráž pohnutky za silnější vůbec platí než tresty a odměny tělesné. Obě pokrytsky sobě vedou. Tamta předstírá bezpečnost poddaných, otcovskou péči o tělo a jmění jich; tato náboženství a spasení duší, kterých aby ani jediná smařena nebyla, všechny morí a sužuje. Hrozny jsou obě již o sobě a vedlé sebe stojící; však běda národům, když buď spor a válka mezi nimi vznikne, aneb když, co nejraději činí, obě se spojí, a zdvojenou silou ubohé národy dáví. Jestli první, tu nejlítější vojna povstává: vojín proti knězi, tělo proti

duchu, pravověrnost proti kacířství, nebo raději *domněnky odporne* proti sobě válčí; nic tu není svatého, aniž právo přirozené průchod nalézá: otec proti synu, syn proti otci, bratr proti bratru, svůj proti svému vražednou ruku pozdvihuje, vladaři církevní perunem interdiktův, exkomunikací, křížáctva na světské hromají; světští ujetím tučných obrokův, důchodův, sílu jich mdlíti usilují, při čemž nevinný lid hmotnou i mravnou braní semo tamo strkán, vlečen, sám sebe stírá, hubí, chtěje sloužiti každý svému pánu, nemoha sloužiti oběma. Rozumí se, že po každé obě strany co možná sílu tělesnou i duchovní slučují. Světská vláda vojsko své nějakou domněnkou, byť jen donucená a jak oni dějí přirozená a bohem poručená poslušnost a povinnost poddaných k vladařům, neb smyšlená a lživá povinnost k bohu to byla — podpaluje; kněžská vláda rovně nezůstane při důvodech mravních a duchovních; ale světské rameno s hmotnou zbraní soupeřům svým na odpor postavití se vynasnažuje. Když však obě síly spojené buď ve dvou k jednomu cíli, neb každá tajně sice k svému ale zjevně k jednomu pracují, tu již bídný národ dvojí (zlo) nese aniž pak naději má vyproštění. A tak národ, nechť ony v pokoji neb ve sporu jsou, vždy úpí a trpí.“

K tomuto s uchvacující silou pravdy Jungmannem nám podanému obrazu násilné vlády světské i kněžské není ani lze ani potřebí připojiti jediného slova. Patrně, že Jungmann velmi hluboko a zevrubně studoval běh světa, zvláště dějiny národa českého.

Ve svých zápiskách Jungmann zaznamenal některé zkušenosti a úvahy své ve věcech

národních. Kdo by se divil, že někdy pojala jeho tesknota z podniknutí tak úžasného a že mysl jeho někdy zachvěla se jako nad propastí, které žádným úsilím není lze zniknout. Však ani v největší sklíčenosti neopouštěla ho odvaha a síla k dalšímu boji za národ. Zvláštní pozornosti hodno jest, jaký úkol a jakou moc Jungmann přisuzoval *šlechtě* v práci o zachování národnosti české. Další průběh věcí až na časy nynější ovšem byl by jej přesvědčil, jak velice se klamal svým domněním i o síle šlechty i o slabosti češtiny. Vypravování jeho o češtině na Moravě má bohužel až posud svou platnost. Položíme tu dotýčné částky zápisek.

Postavení češtiny ku vládě. Postavení české národnosti a vztah její k zemské vládě jest posud pochybný a nepřijemný. Vláda německá, k usnadnění sobě správy, vždy pracuje, aby národy sobě poddané pomíchala, poněmčila. Uvedši do škol i kancelářův němčinu, nechce zpět postoupiti a každé hnutí a vznikání národnosti jí nemilé jen dotud připouští, dokud úmyslům jejím neškodná býti se zdá. Mnohé stýskání a žaloby na útisk dějící se lidu a mravnosti jeho nedostatkem učení národního co vymohlo? Že učinila otázku, proč němčina tak špatný vznik má v Čechách? Referent Tvrdý ukázal na špatný způsob učení tomu a navrhl, aby se na *češtinu* štěpovala němčina. Dovoleno tedy, aby v 1. a 2. třídě normální, kde toho potřebí, německá gramatika česky se vykládala, ale v 3. třídě již všecko německy se přednášelo. Tím velmi málo vzpomozeno češtině, aniž pak pomozeno jí býti mělo. Neumělost, liknavost učitelův normálních drží se raději svého starého způsobu nesmyslného. Na gymnasiích poručeno, aby mládež češtině se také

učila, ale stalo se to tak, že nikdo toho nešetřil, a kdo šetřiti poněkud chtěl, od lítých nepřátel české národnosti mučedníkem se stal. Obmyslejší někteří vyššího rodu vlastenci žádati realních škol v Čechách pouhých. Nebude-li míti čeština právo své u úřadův politických i judicialních, nic to nespomůže, ano na škodu bude ubohé mládeži, která v němčině snad méně utvrzenou se stane, než rodilí němci a tak ztracena bude. Kanceláře české! Budou-li ty, školy samy od sebe následovati budou pro nevyhnutelnou potřebu. Pro zatím žádoucnou jest, aby každý studující stal se ve školách obojího jazyka vědomým, potom aspoň z částky ta urputilost německá k Čechům by přestala. Neujsme-li se češtiny brzy šlechta, vždy udušena bude. Ale šlechta? Jeden, dva dobře smýšlející, osm deset buď rovnodušně hledí, buď zjevně jsou nepřátelé; avšak kanceláře naskrze všechněh jich jsou německé, odtud úřadnictvo německé i se svými paními a dcerami. Měšťan (po venkově) dle Prahy se řídí, a ta téměř pouze německá. Sedlák podle měšťana kráčí, jak daleko může. Již v pravdě Němec každý kout v Čechách vyšmejdití může a doma se býti domní. Vláda rakouská udělala mistrovský kus v tom ohledu. Co předešlí věkové krve prolitím, násilím na Pomorí dovedli, to ona po tichu, pod pláštěm otcovské lásky zjednala v svých krajinách slovanských, a na cestě té jest, která ji konečně k cíli dovede. Snažení naše vlastenecké jest takové, jak nám je naši Němci představují, dobře míněné, ale neplodné, harné; chytřejší mezi námi buď nepíší nic, buď německy. My blázní ještě bojujeme ten nerovný boj, my proti proudu plaveme; kdežto s hůry nátisk neustavičný tíží, z dola netečnost, rovnodušnost, ano k poněmčení sklonnost národnost hubí.

Nicméně pokud síla stačí, neustávejme brániti se záhubě, pojde-li národ, ať nepojde naší vinou; ať věk budoucí jinak než my smýšlí a pozná, že český Slovan nebyl na skrze zrádcem nad sebou, že i naše Thermopyly ne jedním mžikem vzaty byly. —

„*Čeština na Moravě.* Morava má zvláštní osud, že kněžstvo její vysoké vědy ještě páchne tou nenávisť k slovanskému jazyku, jakouž vyznačili se za času Crhy a Strachoty solnohradští arcibiskupové a poslanci jejich němečtí, liturgie slovanské zhoubcové ukrutní. Nynější arcibiskup olomoucký ze slovanského jazyka jen smích sobě tropí; biskup brněnský (Šafgoč) lýtý jazyka českého nepřítel, zapověděl seminaristům svým české a vůbec slovanské knihy čísti, ač veliká kněžstva jeho částka v pouze slovanských osadách působiti má. Pčiněním týchž duchovních vysokých pastýřův způsobeno to, že v celé Moravě i na praslovanské Haně školy německé za našich dnův se zavedly. Mají oni tu samou filosofii, co naši čeští úředníci, že lépe jest, aby se lid učil jim rozuměti, než oni jemu. Český jazyk jmenují oni vznešení duchovní husitským, což jestli tak dalece pravda, že husité jej vzdělávali v svých půtkách náboženských, tím více pravda jest, že ten německý jazyk, jehož oni se drží, jest jazyk luteranský, an Luter saskou němčinu spisovnou vůbec učinil. Opět příklad chybné filosofie lidské, kteréž ani svatá theologie napravití nemůže, byť se nad ní co nad služkou vyvýšovala. *Jest tům pá-nům činiti o spasitelnou tmu, v kteréž lež vy-padá jako pravda a každá kráva stejně černá.* Rozumí se tma křesťanstva poddaného jim samým; nějaká zlodějská svítlna vždy zbývá v potřebě domáci, aniž jim světlo škodno, rovněž jako jedo-

vaté knihy censorům. *O šalebný, pokrytý, úskočný světě!*"

Ubohý Jungmann! Nikdy po věky nemůžeme dosti splatiti drahé památce jeho tu velikou lásku a ta strašná muka, v kterýchž zlaté srdce jeho pro nás žilo! . . .

VII.

Z á v ě r e k.

Po kratičké poslední nemoci Jungmann zemřel v Praze dne 14. listopadu 1847 v 74. roce věku svého. Nemožno vypsati žádnými slovy, jak bolestně zachvěla se srdce všech věrných Čechův, jak žalostně dojata byla veškerá slovanská vlast zprávou o jeho úmrtí. Jeho pohřeb byl první nejdokonalejší obraz národní probuzenosti města Prahy v tomto století. Jest uložen k věčnému odpočinku a k věčné slávě na hřbitově volšanském. —

Patříce my nyní na celý život svého drahého oslavence, nejsme s to, abychom velikosti jeho pouhým chladným rozumem postihli. Kdo Jungmannovi rozuměti, kdo Jungmanna dokonale poznati a důstojně oslaviti chce, musí k němu přistoupiti se *srdcem*, a tož se srdcem přetékačím nejsvětější, nejrůcnější láskou k své vlasti, se srdcem plným nejslechetnějších citův lidských, s takovým srdcem, kteréž dělají z lidí *spasitele* svých bratří. Pouhý rozum nikdy nemohl by nalezti, vyměřiti a určití tu dráhu, kterouž nastoupil a prošel Josef Jungmann. Pouhý rozum byl by se soustrastným politováním odvrátil se od té úlohy, kterouž životu svému byl vytknul Jungmann. Ale srdce takové, *jakéž musejí míti Če-*

chové, aby naplnili úkol, jež řízení světa na ně složilo, dovede vniknouti v nejtajnější hlubiny jeho bytosti, rozplesá se pohledem na jeho skutky a v nejvroucnější vděčnosti skloní se před ním.

Obyčejné názvy : dobrodinec, křisitel, ozdoba, chlouba, velikán, hrdina, mučedník, . . . všechny dohromady jsou toliko slabým ohlasem jména, kteréž by v plnosti chovalo jeho život. Nejbliže pravdě stojí při něm jména : *otec a matka*. Cím tito společně svým dětem, tím on sám jeden byl a jest svému národu, své vlasti. Život plný *lásky*, práce a klopot, radostí a útrap, nadějí a tužeb, jistoty a obav, obětí a žehnání, vše pro blaho a čest svého národa, . . . takový byl život Josefa Jungmanna.

Jím počala nová doba v Čechách, jím také byla ukončena. Jmeno jeho naplňuje toto století; nynější pokolení české žije hlavně z práce jeho ducha a jeho srdce. My stojíme výše nežli on, vidíme šíře nežli on; ale jedině proto, že on nás nese! . . . Význam jeho v kmeni českém a v celém plemeni slovanském nejpravdivěji naznačil pěvec Slávy Dcery, když nad hrobem jeho ze srdce hluboko rozžalostněného zalkal :

Nesmíš ještě, třesohlasá písni,
Mlčet v pozdních pěvce šedinách,
Žaluj po horách a dolinách,
Co nám vzali osudové přísni:

„Mladoň umřel.“ — I mne bolekrísni
Citové v mé duše hlubinách
Ženou protlačit k té v květinách
Skryté urně se a v lidstva tísní:

Ó ty prachu! hodný, aby máter
Sláva mohylu mu zkopila
Z Krkonošů, Uralu a Tater;

Ó ty duchu! jehož cnostmi všude
Sídla nebes tak se zlidnila,
Že již jiným sotvy místa zbude.

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
CECIL H. GREEN LIBRARY
STANFORD, CALIFORNIA 94305-6004
(415) 723-1493

All books may be recalled after 7 days

DATE DUE

JUN 08 2004
JUN 08 1999

PG
4064
.J8.S3

PG 4064 .J8 .S3

C.1

Josef Jungmann /

Stanford University Libraries

3 6105 036 697 857

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES
STANFORD, CALIFORNIA
94305

